

”Hetki, tulkki tarkistaa sormituksen vielä.”

Viittomakielen tulkkien kokemuksia sormituksen
ymmärtämisen haasteista tulkkauksilanteessa

Maisterintutkielma
Laura Pesonen
Suomalainen Viittomakieli
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2020

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Laura Pesonen	
Työn nimi ”Hetki, tulkki tarkistaa sormituksen vielä.”: Viittomakielen tulkkien kokemuksia sormituksen ymmärtämisen haasteista tulkkauksilanteessa	
Oppiaine Suomalainen viittomakieli	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Toukokuu 2020	Sivumäärä 66 + liitteet 4 s.
Tiivistelmä <p>Tutkielman tavoitteena on tarkastella suomalaisen viittomakielen tulkkien kokemuksia sormittamisen ymmärtämisestä ja siihen liittyvistä haasteista. Sormiaakkoset ja sormitus luovat yhteyden viittomakielen ja sitä ympäröivän puhutun kielen välille. Aikaisempien tutkimusten mukaan viittomakieltä toisena kielenä aikuisena opiskelevat kamppailevat sormitusten ymmärtämisen kanssa (ks. esim. Patrie & Johnson 2011; Geer & Keane 2018). Tutkielman tarkoituksena on myös luoda käsitys sormittamiseen liittyvien haasteiden laajuudesta ja luonteesta tulkkien omien kokemusten perusteella. Tutkielmassa etsitään syitä sormittamisen ymmärtämisen vaikeuteen ja pyritään karjoittamaan keinoja, joilla ymmärtäminen on helpottunut.</p> <p>Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa esiintyneiden sormituksen ymmärtämisen ongelmien todentaminen Suomessa on ollut lähtökohtana tutkielmani ongelmanasettelussa. Tutkimuskysymykseni ovat: (1) mitkä asiat vaikeuttavat tai vastaavasti helpottavat sormittamisen ymmärtämistä tulkkauksilanteessa ja (2) minkälaisilla suhtautumistavoilla ja keinoilla tulkki voi vaikuttaa sormituksen ymmärtämiseen ja onnistua haastavassa sormitustilanteessa. Tutkimus toteutettiin sähköisellä kyselylomakkeella, johon vastasi 50 tulkkiä. Tutkielman aineiston analysoimisessa käytettiin monimenetelmäistä tutkimusotetta. Avokysymysten vastauksia analysoitiin sisällönanalyysillä ja asteikkokysymysten analysointiin käytettiin määrällisiä tutkimusmenetelmiä.</p> <p>Tutkielmani tulokset vastaavat taustakirjallisuudessa esiteltyjä aikaisempia tutkimustuloksia. Sormituksen ymmärtämistä vaativat tilanteet vaikuttavat tulkkiin suoraan ja subjektiivisella tasolla. Tuloksista selviää, että sormituksen ymmärtäminen koetaan haastavaksi ja se herättää tulkeissa riittämättömyyden tunnetta. Vaikeuttaviksi tekijöiksi nostettiin väärät ennako-oletukset, virheellinen huulio, ymmärtämättömyyden aiheuttamat tunnekokemukset, jännitys ja suorituspaine tulkkauksilanteessa sekä asiakkaan ja tulkin puutteellinen yhteistyö. Helpottaviksi tekijöiksi nousivat tulkin valmistautuminen, oikeat ennako-oletukset, ratkaisukeinot ongelmatilanteissa, asiakkaan selkeä huulio ja onnistunut yhteistyö asiakkaan ja tulkin välillä. Tulkkauksprosessin sujuvuutta edistivät myös laaja-alainen työkokemus ja tulkin oma myönteinen asennoituminen. Tuloksista voidaan todeta, että tulkkien sormitusta kohtaan tunteman kielteisen ajattelun vähentäminen olisi hyödyllistä onnistuneen suorituksen näkökulmasta.</p>	
Asiasanat Viittomakieli, Sormiaakkoset, Simultaanitulkkaus	
Säilytyspaikka JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja Tiivistelmä suomalaisella viittomakielellä: https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/hum/kivi/suomalainen-viittomakieli/pro-gradu-tutkielmien-tiivistelmat/pro-gradu-tutkielmat-k-r/pesonen-laura	

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Faculty Faculty of Humanities and Social Sciences	Department Department of Language and Communication Studies
Author Laura Pesonen	
Title ”Hetki, tulkki tarkistaa sormituksen vielä.”: Viittomakielen tulkkien kokemuksia sormituksen ymmärtämisen haasteista tulkaustilanteessa	
Subject Finnish Sign Language	Level Master´s Thesis
Month and year May 2020	Number of pages 66 + appendixes 4 p.
<p>Abstract</p> <p>The goal of this study is to take a look into Finnish Sign Language interpreters’ experiences with understanding fingerspelling and the challenges related to this task. Fingerspelling forms a connection between a sign language and the spoken language surrounding it. Earlier studies have shown that adults who are studying a sign language as a second language struggle to understand finger spelling (e.g. Patrie & Johnson 2011; Geer & Keane 2018). The purpose of this study is to get insight on interpreters' experiences regarding the problematics of fingerspelling and this way to find out the scope and real nature of the challenges faced. The thesis explores the reasons for the difficulty to understand fingerspelling and seeks to identify ways to facilitate understanding.</p> <p>The problems of understanding fingerspelling identified in international research literature have been the basis of this study. The research questions are (1) what aspects aggravate or facilitate the understanding of fingerspelling while interpreting, and (2) with what kind of attitudes and means the interpreter can affect the understanding of fingerspelling and succeed in a challenging situation. The study was carried out by an electronic questionnaire and 50 interpreters answered. In the analysis, mixed methods were used: the answers to open-ended question were analysed by using content analysis and the scale questions were analysed statistically.</p> <p>The results of this study corresponds to the previous research results. Situations that require understanding fingerspelling affect the interpreter directly and subjectively. The results show that understanding fingerspelling is challenging and it creates feelings of inadequacy in interpreters. Aggravating factors were wrong assumptions, false mouthing, emotional experiences related to misunderstanding, tension and performance pressure in interpreting, and lack of cooperation between the client and the interpreter. Facilitating factors included preparation, correct assumptions, clear mouthing, means to solve a problematic situation and successful cooperation between the client and the interpreter. An extensive work experience and positive attitude by the interpreter also affected the smoothness of the interpretation process. The results show that it would be beneficial for a successful performance to reduce the negative ways of feeling and thinking that interpreters have related to fingerspelling.</p>	
Keywords Sign language, Manual alphabet, Simultaneous interpreting	
Depository Jyx – Digital Archive	
<p>Additional information</p> <p>The abstract in Finnish Sign Language: https://m3.jyu.fi/jyumv/ohjelmat/hum/kivi/suomalainen-viittomakieli/pro-gradu-tutkielmien-tiivistelmat/pro-gradu-tutkielmat-k-r/pesonen-laura</p>	

Sisällys

1. JOHDANTO.....	1
2. TULKKAUS JA SORMIAAKKOSET.....	3
2.1 Tulkkaus	3
2.2 Sormiaakkoset ja sormittaminen	8
2.3 Sormituksen käyttö	13
2.4 Sormituksen vastaanottamisen haasteita	17
3. MENETELMÄ.....	23
3.1 Aineiston keruu.....	23
3.2 Aineiston käsittely ja analyysi.....	26
4. TULOKSET	30
4.1 Sormituksen ymmärtämistä vaikeuttavat tekijät.....	31
4.1.1 Sormituksen ymmärtämisiongelmaan myötävaikuttavat tekijät	32
4.1.2 Sormituksen ymmärtämisen haasteita lisäävät suhtautumistavat	35
4.2 Sormituksen ymmärtämistä helpottavat tekijät	38
4.2.1 Sormituksen ymmärtämiseen myötävaikuttavat tekijät	38
4.2.2 Sormituksen ymmärtämistä tukevat suhtautumistavat.....	41
5. POHDINTA	45
5.1 Tavoitteena sormituksen ymmärtäminen.....	45
5.2 Työn validiteetti ja reliabiliteetti	53
6. LOPUKSI.....	56
LÄHTEET.....	58
LIITEET	63

1. JOHDANTO

Sormiaakkoset ja sormitus ovat ainutlaatuinen linkki kirjoitetun sekä puhutun kielen ja viittomakielen välillä (Valli & Lucas 1992; Padden 1996: 99–116). Yksinkertaisimmillaan sormiaakkosten avulla voidaan esittää kirjoitetun kielen oikeinkirjoitusta viittomakielelle luontaisin keinoin (Wilcox 1992; Valli & Lucas 1992). Sormiaakkoset voidaan nähdä myös uusia viittomia tuovana ja viittomakielelle lisäinformaatiota luovana järjestelmänä (Brennan 2001; Padden 2003). Aikaisemmat tutkimukset viittomakielestä erottivat sormituksen viittomakielestä ja viittomista (Stokoe 1965; Klima & Bellugi 1979; Padden & Le Master 1985). Uudemmat tutkimukset, joita on tehty sormiaakkosista ja sormittamisesta, osoittavat sormiaakkosten olevan ominaisia eri viittomakielille ja ne ovat rinnastettavissa viittomiin (Davis 1989; Brentari 1998; Patrie & Johnson 2011). Sormiaakkoset ovat siis kiinteä osa viittomakieliä ja näin ollen myös osa tulkkien työssään käyttämää kieltä.

Miksi tulkit kokevat sormitusten ymmärtämisen hankalaksi? Olen itse huomannut työnsäni sekä keskusteluissa kollegoiden kanssa, kuinka haastavaa sormittamisen ymmärtäminen voi olla. Kemp (1998) toteaa, että viittomakielen kuvitellaan olevan helposti opittava kieli. Viittomakielen perusteet voikin oppia nopeasti, mutta kielen hallitseminen vaatii altistumista kielelle ja paljon harjoittelua. Hän korostaa, että samoin kuin puhuttujen vieraiden kielten, myös viittomakielen omaksuminen vaatii aikaa ja paneutumista. Tällöin kielenkäytössä päästään perustasosta eteenpäin sujuvaan ja rikkaaseen kielenkäyttöön.

Viittomakielessä sormituksen vastaanottaminen koetaan yleisesti yhdeksi haastavimmista tekijöistä. McKeen ja McKeen (1992) artikkelissa tulkkiopiskelijoita sekä heidän opettajiaan haastateltaessa nousi esille hankaluus ymmärtää sormittamista. Samoin Thumann (2012) sekä Geer ja Keane (2018) toteavat artikkeleissaan viittomakielen toisena kielenä aikuisena oppivien tuskailevan sormituksen ymmärtämisen kanssa. Myös Taylor (2002) sekä Patrie ja Johnson (2011) toteavat varsinkin tulkkien kamppailevan sormitusten ymmärtämisen kanssa.

On siis yleisesti tunnettu tosiasia, että sormituksen ymmärtäminen voi olla haastavaa, ja siksi on tärkeää tutkia viittomakieltä toisena kielenä oppineiden aikuisten kielen oppimista sekä siihen vaikuttavia tekijöitä. Suurin osa viittomakielen tulkeista on opiskellut viittomakielen aikuisena toisena vieraana kielenä, joten pelkkä teoreettinen tieto tutkimustuloksineen ei yksistään auta heitä viittomakielen oppimisessa ja omaksumisessa. Tarvitaan myös kokemuseräistä käytännöntietoa, jota tämä tutkielma tarjoaa avuksi tukemaan viittomisen sujuvuuden ja kommunikointitaidon kehittymistä. Tulkkien lisäksi tutkielmastani voivat hyötyä tulkkiopiskelijat

sekä muut viittomakielen opiskelijat, jotka opiskelevat viittomakieltä toisena kielenään. He voivat havahtua arvioimaan omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan oivaltamalla ja ymmärtämällä omat tunteensa haastavissa tulkkaustilanteissa ja näin voivat saada varmuutta ja rohkeutta toimintaansa. On myös hyvä nostaa tämä aihe yleiseen keskusteluun, jotta niin valmistuneet tulkit kuin opiskelijatkin voivat hyväksyä epätäydellisyyttä omissa taidoissaan ja oppivat hallitsemaan epävarmuutta. Oman toiminnan tarkastelun kautta voi saavuttaa ammatillisia valmiuksia sormittamisen ymmärtämisen parantamiseksi.

Keskityn maisterintutkielmassani tarkastelemaan suomalaisen viittomakielen tulkkien kokemuksia ja mielipiteitä sormittamisen ymmärtämisestä sekä siihen liittyvistä haasteista. Haluan myös tarkastella, mitkä ovat yleisimmät haasteet sormituksessa ja selvittää tulkkien käyttämiä keinoja helpottaakseen näitä tilanteita, joissa sormituksen ymmärtäminen on koettu haastavaksi. Tutkielmallani halusin syventää tietämystä tulkkien ajatuksista ja löytää tulkeille yhteisiä piirteitä reagoida näissä ongelmatilanteissa. Tutkimuskysymykset pohjaavat edeltävään aihetta koskevaan tutkimukseen sekä omiin kokemuksiini sormituksen ymmärtämisen haasteista. Sormitus on läsnä tulkin työssä lähes jokaisessa tulkkaustilanteessa ja haasteita kohdataan melkein päivittäin. Sormituksen ymmärtämisen haasteellisuus korostui aikaisemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa ja halusin selvittää, vastaavatko Suomessa työskentelevien viittomakielen tulkkien kokemukset näitä tutkimustuloksia. Tutkimuskysymykseni ovat: (1) mitkä asiat vaikeuttavat tai vastaavasti helpottavat sormittamisen ymmärtämistä tulkkaustilanteessa ja (2) minkälaisilla suhtautumistavoilla ja keinoilla tulkki voi vaikuttaa sormituksen ymmärtämiseen ja onnistua haastavassa sormitustilanteessa.

Maisterintutkielmassani käsitellään aluksi tutkimusaiheeseeni liittyvää teoriaa, jonka jälkeen kuvataan tutkimusprosessia ja aineiston hankintamenetelmää. Tutkimusaineistoni kerättiin kyselytutkimuksella, jossa käytettiin niin suljettuja kuin avoimia kysymyksiä. Kyselytutkimus toteutettiin maaliskuussa 2019. Tutkimustulosten laadulliseksi analysointimenetelmäksi valittiin aineiston sisällönanalyysin. Sisällönanalyysissa tarkastellaan tekstiaineistoa yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä aineistosta nousevia aiheita eritellen. Tutkielmassani aineistosta löytyviä aiheita ryhmiteltiin teoriajohtoisesti taustakirjallisuudessa tarjotun teoreettisten lähtökohtien mukaan. Tutkielmani seuraava luku on katsaus tulkkausta, sormiaakkosia ja sormitusta sekä siinä koettuja haasteita käsittelevään taustakirjallisuuteen.

2. TULKKAUS JA SORMIAAKKOSET

2.1 Tulkkaus

Pöchhackerin (2004:12) mukaan tulkkauksen ydintoiminnaksi määritellään lähdetekstin perusteella tehdyn, sitä merkitykseltään vastaavan kohdekielisen tekstin tuottaminen eri kielten ja kulttuurien välillä. Myös Suomen Viittomakielen tulkit ry:n asioimistulkkauksen ohjeissa todetaan, että viittomakielen tulkkia tarvitaan, kun keskusteluun osallistuvilla henkilöillä ei ole yhteistä kieltä. Tulkkaus luo tasa-arvoa tulkattavien henkilöiden välille, sillä kumpikin voi ilmaista itseään niin rikkaasti ja vivahteikkaasti kuin vain äidinkielellään voi. Reiss, Vermeer ja Roinila (1986: 10–11) toteavat, että tulkkaus on perusolemukseltaan kieleltä toiselle kääntämistä, kuitenkin tulkkaus ja kääntäminen ovat tilanteina hyvin erilaisia. Kääntämisessä lähde- ja kohdeteksti säilyvät kokonaisuuksina, ja siksi kääntäjä voi palata tekstiin milloin haluaa ja hioa sekä korjata tuotostaan uudestaan. Tulkkaustilanne on aina elävä tilanne, jolloin lähde- ja kohdeteksti ovat olemassa vain hetkellisesti ja siksi ainutkertaiseen tilanteeseen ei voi palata. Tästä syystä tulkkauksesta voidaan korjata vain rajallinen osa tai ei mitään.

Viittomakielen tulkkauksessa vähintään yksi tulkattavista kielistä on jokin viittomakieli. Viittomakielet ovat kuurojen yhteisöissä muodostuneita luonnollisia kieliä, jotka välittyvät vastaanottajalle visuaalis-spatiaalisesti eli näönvaraisesti toisin kuin puhutut kielet, jotka välittyvät puheen ja kuulon avulla. Viittomat tuotetaan viittojan keholle tai vapaaseen tilaan viittojan edessä ja sivuilla. Jokainen viittoma on käsillä ja muilla yläkehon osilla tuotettu jäsentynyt signaali. Se koostuu neljästä perusosasta: käsimuodosta, paikasta, liikkeestä ja orientaatiosta. Yleensä viittomien kanssa tuotetaan samanaikaisesti myös non-manuaalinen rakenneos, jota ei tuoteta käsillä, vaan suun, kasvojen tai yläkehon avulla. Huulilla tuotetaan myös non-manuaalisten eleiden lisäksi huulioita, jotka ovat kokonaisia tai osittaisia sanahahmoja. Näistä osista muodostuvat viittomat, joita yhdistelemällä tuotetaan viitottuja lauseita. (Baker 2016:22; Jantunen 2003: 9, 11.)

Viittomakieltä voi käyttää joko kuuro, huonokuuloinen tai kuuleva henkilö. Viittomakieli voi olla viittojalle äidinkieli, ensikieli tai vieras kieli. Suomi tunnusti toisena maana maailmassa vuonna 1995 viittomakielen viralliseksi kieleksi perustuslaillisella tasolla. Tunnustuksella on ollut suuri vaikutus kuurojen aseman paranemiseen. Kuuroilla on nykyisin oikeus saada ilmaisia tulkkauspalveluja sekä koulutusta omalla äidinkielellään. (Jokinen 2000: 79; Lappi 2000: 72–75.)

Tulkkauspalvelut vaikuttavat käytännön tasolla viittomakielisten, äidinkieleltään tai ensikieleltään viittomakielisten henkilöiden elämään suuresti. Tulkkauspalvelun kautta viittomakielisillä on tasa-arvoinen mahdollisuus saada palveluita omalla äidinkielellään ja osallistua yhteiskunnan toimintaan kokonaisvaltaisesti elämän eri alueilla. Toisena kielenä viittomakielen tulkkauksessa on yleensä jokin puhuttu kieli. Viittomakielentulkki on tulkkauksen ja viestinnän ammattilainen ja hänen tehtävänä on toimia tulkkina kahden eri kielen ja kulttuurin välillä vuorovaikutustilanteissa. (Jokinen 2000: 79; Lappi 2000: 75; SVT.)

Tulkkaus on mukana viittomakielisten arjessa elämän eri vaiheissa virallisista tilanteista myös epämuodollisiin tilanteisiin vapaa-ajan toiminnassa. Viittomakielentulkkaus voidaan luokitella erilaisiin alalajeihin sen perusteella, missä sekä minkälaisessa sosiaalisessa tilanteessa tulkkaus tapahtuu. Viittomakielen tulkkaukseen sisältyvät opiskelutulkkaus, konferenssitulkkaus, neuvottelutulkkaus, oikeustulkkaus ja asioimistulkkaus. Asioimistulkkauksella voidaan suppeasti määriteltynä tarkoittaa tulkkausta sosiaali- ja terveystilanteissa, koulu- ja poliisiviranomaisten kanssa sekä oikeuslaitoksen piirissä. Laajemmin määriteltynä asioimistulkkaus voi sisältää myös kaikki viittomakielisen elämässä kuuluvat tilanteet, joissa tulkkausta voi tarvita harrastuksista palkkaneuvotteluihin. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019.)

Viittomakielen tulkkaus on yleensä simultaanitulkkausta, jolloin tulkkaus kohdekielille toteutetaan samanaikaisesti lähdekielen tuottamisen kanssa. Simultaanitulkkauksessa on kuitenkin aina prosessointiaika, minkä vuoksi tulke on hieman jäljessä lähtötekstistä. Tulkin on ymmärrettävä vastaanottamansa viesti kokonaisuudessaan ennen kuin hän voi alkaa tulkkaamaan sitä toiselle kielelle. (Frishberg 1994:19–20.) Saresvuo ja Ojanen (1988:87) toteavat, että tulkki joutuu simultaanitulkkauksen aikana hahmottamaan esityksen sirpaleista ja voi joutua odottamaan, ennen kuin on kuullut kokonaisuuden ymmärrettävästi. Gile (2001:3) huomauttaa, että tulkin on samaan aikaan tarkkailtava molempia tulkattavia kieliä, ettei lähtökielen vaikutus näy tulokielessä ja tuotettu tulkkaus on kieliopillisesti oikein. Simultaanitulkkauksessa tulkin on pyrittävä noudattamaan lähtökielen tahtia, riippumatta siitä onko se mahdollisesti esimerkiksi vaikeaselkoista tai nopeatempoista.

Turner (1995) käsittelee artikkelissaan yleistä virheellistä käsitystä siitä, että viittomakielet ja puhutut kielet ovat rakenteeltaan samanlaisia ja siksi viittomakielen tulkki vain vaihtaa tulkattaessa kielen modaliteettia puhumisesta viittomiseen ilman sen kummempaa kielen kääntämisen prosessia. Käytännössä viittomakielet ja puhutut kielet poikkeavat toisistaan rakenteellisesti, ja siksi kahden kielen välillä simultaanisti tulkaavalla tulkilla on paljon rasitteita samanaikaisesti. Tätä simultaanista tulkkausprosessia Cokely (1992) käsittelee kirjassaan *Interpretation: A sociolinguistic model*. Hän toteaa tulkkauksen olevan kognitiivinen prosessi, jossa tulkkauksen

vaiheet tapahtuvat niin peräkkäin kuin samanaikaisestikin. Cokelyn (1992) mukaan tulkkauksprosessi vaatii ainakin seitsemän eri vaihetta viestin vastaanottamisesta viestin tuottamiseen. Vaiheiksi hän määrittelee viestin vastaanottamisen ja alustavan käsittelyn, tiedon säilyttämisen ja palauttamisen lyhytkestoisesta muistista sekä semanttisen tarkoitteen luomisen lähdekielelle. Lisäksi tulkkauksprosessiin kuuluvat kohdekielisen semanttisen vastineen päättelemine, viestin luominen ja lopulta tuottaminen. Tulkkauksprosessin vaiheet ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa, jolloin mahdolliset ongelmat tietyllä osa-alueella vaikuttavat myös muihin prosessin osioihin. On tärkeää huomata, että varsinkin simultaanitulkkauksessa nämä prosessit ovat samanaikaisia.

Tulkki prosessoi lähtökielen tekstiä samanaikaisesti, kun hän tuottaa tulketta kohdekielelle. Tämä tarkoittaa, että lähtökielisen tekstin vastaanottaminen tapahtuu samanaikaisesti kuin hie-man aikaisemmin käännetyn kohdekielisen tulkkeen tuottaminen. Tulkkauksprosessit siis toimivat jatkuvasti limittäin. Simultaanitulkkauksen aikana tulkki vastaanottaa vähitellen selkiytyvää, monitasoista lingvististä viestiä. Siksi tulkin on säilöittävä tietoa tulkkauksen edetessä, jotta hän saa kerättyä kontekstuaalisesti tärkeää tietoa riittävästi ymmärtääkseen saamaansa syötettä. Tämän takia tulkin lyhytkestoisen muisti on tärkeä osa tulkkauksprosessia. (Cokely 1992: 124–125, 128–129, 135.) Gile (2009:172) huomauttaa, että mikäli sormitus tulee yllättäen, voi edellä kuvattu tulkkauksprosessi häiriintyä ja ajatus voi niin sanotusti katketa. Tulkkauksprosessin ollessa aktiivisimmillaan varsinkin yllättävä sormitus voi olla rasittavaa vastaanottaa, erityisesti jos sormitettava sana on pitkä ja vie paljon muistikapasiteettia työmuistista.

Tulkkauksprosessi edellyttää samanaikaisesti paljon erilaisia kuormittavia kognitiivisia, lingvistisiä ja sosiaalisia tehtäviä (Patrie & Johnson 2011:5). Tulkilta ei kuitenkaan vaadita asiantuntijuutta tulkattavana olevasta asiasta tai alasta, sillä tulkki ei luo uutta tietoa. Tulkki on puheen ymmärtämisen, jäsentämisen ja kaksikielisen viestinnän asiantuntija. Hänellä pitää olla valmius analysoida kuulemaansa ja kyky jäsentää se niin, että sitä voi käyttää tulkkauksen lähtökohtana. Toisin kuin kääntämisessä, tulkkauksen aikana työskentelyyn vaikuttaa myös tulkkauksympäristö. Tulkkauksen edetessä tulkillä on hyvin vähän mahdollisuuksia tarkastella ja korjata tuotostaan. Hänen tulee pyrkiä mahdollisimman tarkkaan ja kieliopillisesti oikeaan tulkkeeseen vain yhden kuuleman perusteella, tukeutumatta ulkopuolisiin tietolähteisiin. Myös ongelmat on ratkaistava saman tien, kun ne ilmaantuvat. Tulkin tulee toimia nopeasti ja virheettömästi, eikä virheiden korjaamiseen ole aina aikaa tai mahdollisuutta. (Saresvuo & Ojanen 1988: 80, 140–141.) Myös Dean ja Pollard (2001) huomauttavat tulkkauksen olevan vaativaa. Tulkkille asetetaan korkeita vaatimuksia tilanteessa, jossa hänellä itsellään on vain pieni mahdollisuus vaikuttaa tilanteen kulkuun. Muut tilanteen osapuolet määräävät tilanteen tahdin, mutta tulkin tulisi tuottaa stressaavassakin tilanteessa korkealaatuista tulkkausta.

Gile (2009) toteaa, että tulkkaus ei ole vain lähtökielen kääntämistä kohdekielelle. Todellisuudessa tulkkaustilanteeseen liittyy paljon muutakin. Kohde- ja lähdekieli ovat syntaktiselta rakenteeltaan erilaiset, joten tulkkauksen aikana tulkattujen kielten välillä tapahtuu tiedon uudelleen järjestelyä. Jos jokin lähtökielisessä viestissä on epäselvää, tulkki joutuu pitämään tämän kohdan muistissaan, kunnes saa enemmän tietoa ymmärtääkseen kuulemansa tai näkemänsä kokonaisuuden. Myös tulkin ennako-odotukset voivat johtaa tulkkausta oikeaan tai väärään suuntaan ja tulkki voi ymmärtää kuulemansa väärin.

Laura Carletin (1998) tekemässä tutkimuksessa tarkasteltiin tulkin valmistautumisen ja ennakkotietojen vaikutusta tulkkaukseen. Tutkimusmateriaalia kerätessä käytettiin apuna valmista tekstiä, joka esiteltiin lyhyesti tutkimukseen osallistujille ennen tulkkausta. Tekstinä oli virallinen ja viimeistelty juhlapuhe, jonka sisältö esiteltiin vain lyhyesti kaikille. Osallistujat jaettiin kahteen ryhmään: toiselle ryhmälle ei annettu mitään muita ohjeita ja toiselle ryhmälle ilmoitettiin, että tekstissä oli joitakin lauseita, jotka eivät tarkoittaneet mitään. Nämä viisi kontrollilauseita olivat täysin keksittyjä ja ne eivät liittyneet alkuperäiseen puheeseen mitenkään. Tulokset osoittivat, että tulkkien suoriutumiseen vaikutti tieto siitä, että tulkattun tekstin seassa on lauseita, jotka eivät liity mitenkään alkuperäiseen tekstiin. Ennakkotietoa vastaava teksti tulkattiin molemmissa ryhmissä lähes kokonaan ja siinä oli poisjättöjä vain vähän. Molemmissa ryhmissä mitään tarkoittamattomat lauseet pakottivat tulkit muuttamaan analyysiaan lähtötekstistä ja muuttamaan tulkkausprosessiaan. Kun lausetta ei pystytty järkevästi kääntämään, se jätettiin pois joko kokonaisuudessaan tai osittain. Merkittävimmät erot ryhmien välillä näkyi poisjättöjen määrässä kontrollilauseiden osalta. Pelkän ennakkotiedon varassa toimineiden tulkkien tulkeksessa oli enemmän kokonaisia ja osittaisia poisjättöjä eli omissioita. Sen sijaan merkityksettömistä lauseista tietoisten tulkkien ryhmässä poisjättöjä oli vähemmän. He yrittivät olla jättämättä erikoisia lauseita kokonaan pois kontekstualisoimalla niitä. Näillä kontrollilauseilla oli kuitenkin hyvin häiritsevä vaikutus tulkkaukseen molemmissa ryhmissä ja tällaisissa kognitiivisesti haastavissa tilanteissa simultaanitulkkausta oli vaikeaa toteuttaa. (mts. 77–83.) Yleensä etukäteen tai tulkkaustilanteessa saadun tiedon avulla tulkit pystyvät antamaan semanttisen merkityksen vastaanottamilleen lauseille. Kyseisessä tutkimuksessa merkityksettömien lauseiden kohdalla tämä prosessi ei toteutunut ja tuloksena oli osittaisia tai kokonaisia omissioita. Tämä ei ole olennaista vain ennakkotietoa vastaamattomissa lähtökielisissä teksteissä vaan myös muissa kielen elementeissä, jotka vaativat syvempää analyysia tulkkauksen aikana. Tällaisia ovat esimerkiksi numerot, syntaktiset rakenteet ja nimet.

Tulkin saaman ennakkotiedon ja ympäristötekijöiden lisäksi myös tulkin persoonallisuuden piirteillä on havaittu olevan merkitystä. Napier ja Bontempo (2011) nostivat tutkimuksessaan

työssään menestyvien viittomakielen tulkkien ominaisuuksiksi tunnollisuuden, emotionaalisen tasapainon, hyvän itsetunnon ja avoimuuden uusille kokemuksille. Tunnollisuuden määriteltiin sisältävän perfektionistisia luonteenpiirteitä ja tunnollisuuden nähtiin olevan tärkeää myös stressin hallitsemisen kannalta. Tunnolliset tulkit ovat tutkimustuloksen mukaan uusiin tilanteisiin mukautuvia perfektionisteja, jotka pyrkivät korkeisiin ammatillisiin standardeihin ja ovat valmiita reflektoimaan henkilökohtaisia taitojaan oppiakseen näistä tilanteista.

Bontempo ja Napier (2011) sekä Dean ja Pollard (2001) toteavat tulkin persoonallisuuden vaikuttavan hänen kykyynsä hallita stressiä ja suoriutua työstään. Myös ympäristöstä tulevat stressitekijät vaikuttavat tulkin henkilökohtaisiin reaktioihin, jotka vuorostaan vaikuttavat hänen käyttäytymiseensä, kognitiivisiin toimintoihinsa, mielialaansa ja psykologiseen hyvinvointiinsa. He toteavat, että työn vaatimukset, jännitystekijät ja tulkin selviytymiskeinot peilautuvat tulkin persoonallisuuden kautta, ja siksi jokainen tulkki kokee eri tavalla arviointinsa tulkkaustilanteesta sekä omista taidoistaan.

Tulkin yksilölliset luonteenpiirteet voivat joko auttaa tai häiritä hänen sopeutumistaan uusiin ja vaihteleviin tulkkaustilanteisiin. Bontempon ja Napierin (2011) tutkimus osoittaa, että perfektionistiset luonteenpiirteet ja jatkuva pyrkimys parempaan suoritukseen, auttavat tulkkia kehittämään tulkkaustaitojaan saavuttaakseen ammatillisia tavoitteita. Toisaalta on huomioitava, että mikäli tulkki on liian kriittinen ja joustamaton, voi tulkkaus muuttua hänelle liian stressaavaksi. Varsinkin ne tulkit, jotka ovat ilmaisseet omaavansa korkean vaatimustason työnsä toteuttamiseen ja suuren itsekritiikin tarkastellessaan työnsä onnistumista, ovat riskiryhmässä murtua tulkkaustilanteiden paineiden alla. Sen sijaan Deanin ja Pollardin (2001) mukaan tulkki voi epäillä toimintaansa ja ratkaisujaan tulkkauksessa, jos hänen itseluottamuksensa on huono ja hän ajattelee olevansa epäpätevä työhönsä. Näillä kokemuksilla on lamaannuttavia vaikutuksia tulkin suoriutumiseen työssään. Riittävän koulutuksen toteutuminen ja riittävän tuen saaminen uran alkuvaiheessa vahvistaa tulkin itseluottamusta ja auttaa menestymään.

Ennen tulkkaustilannetta koettu jännitys sekä huonosti sujuva tulkkaustilanne voivat aiheuttaa tulkeissa voimakastakin stressiä, jonka fysiologiset seuraukset voivat ilmetä monella tavalla. Pahimmillaan pitkittynyt stressi johtaa uupumukseen, jolloin ihmisen puolustusmenetelmät alkavat palaa loppuun. Fysiologisten seurausten lisäksi voi kehittyä myös kognitiivisia seurauksia, kuten valppauden alentumista sekä kykenemättömyyttä keskittyä ja prosessoida informaatiota. Voimakas stressi voi vääristää yksilön käsityksiä itsestään ja omista taidoistaan selviytyä vaadittavista töistä. Fysiologisten ja kognitiivisten seurausten lisäksi voi ilmetä myös useita emotionaalisia reaktioita, kuten turhautumista, ärsyyntymistä ja jopa masentumista, joita koettu

stressi voi saada yksilössä aikaan. On myös tärkeää huomata, etteivät nämä fysiologiset, kognitiiviset ja emotionaaliset reaktiot ilmene ainoastaan yksi kerrallaan, vaan ennemminkin yhtäaikaisesti vaikuttaen toinen toisiinsa, paineistaen tulkkaustilannetta ja huonontaan suoriutumista. (Blumenthal, Britt, Cohen, Mccubbin, Maxfield, Michael, Moore, Obler, Scheck, Signorelli, Wallsten 2006: 480–481.) Tulkin läpikäymät tunnetilat voivat alentaa hänen kompetenssiaan pärjätä tulkkaustilanteessa sekä alentaa työmotivaatiota. Tulkki voi joutua vastaanottamaan sormitusta työssään lähes päivittäin, joten tästä johtuvan jatkuvan stressin kokeminen kuormittaa tulkkia liiallisesti. Voimakkaan ja hallitsemattoman stressin seuraukset voivat vaikeuttaa sormituksen ymmärtämistä entisestään, ja siksi olisikin tärkeää oppia hallitsemaan stressiä ja siitä mahdollisesti aiheutuvaa ahdistusta.

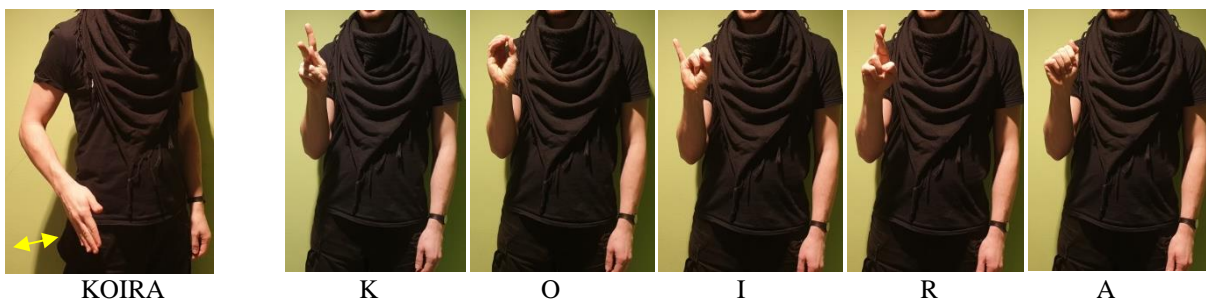
2.2 Sormiaakkoset ja sormittaminen

Kuten aiemmin (luku 1) on todettu, sormiaakkoset mahdollistavat kirjoitetun kielen aakkosten ilmaisemisen viittomakielellä (Brennan 2001). Padden ja Gunsauls (2003) toteavat artikkelissaan, että maailman eri viittomakielistä löytyy paljon monenlaisia manuaalisia järjestelmiä, joiden avulla pystytään ilmaisemaan paikallista kirjoitettua kieltä. Viittomakielet eivät ole samankaltaisia joka maassa ja näin ollen niissä käytettävät sormiaakkoset myös eroavat toisistaan. Nämä manuaaliset järjestelmät voivat olla ideografisia, kuten kiinalaisessa viittomakielessä, jossa aakkoset vastaavat kirjoitusjärjestelmää sekä japanilaisessa viittomakielessä, jossa on kaksi sormiaakkosjärjestelmää ilmaisemaan niin kanji- kuin kana-kirjoitusjärjestelmiä. (Padden 1996:104; Padden & Gunsauls 2003:14.)

Nämä kirjoituksen ilmaisemiseen luodut manuaaliset järjestelmät voivat olla myös aakkosellisia, jolloin jokaisella kirjoitetun kielen kirjaimelle on oma käsimuotonsa. Nämä aakkoselliset järjestelmät, joita kutsutaan myös sormiaakkosiksi *finger alphabet* tai *manual alphabet*, ovat yleisesti paremmin tunnettuja sekä enemmän tutkittuja. (Deuchar 1984: 8; Padden 1996:104.) Sormiaakkoset voivat olla joko yksikätsisiä tai kaksikätsisiä. Esimerkiksi amerikkalainen viittomakieli, ASL, käyttää yksikätsisesti tuotettuja sormiaakkosia, joita esimerkiksi Padden (1996) ja Wilcox (1992) ovat tutkineet. Brittiläinen viittomakieli, BSL, sen sijaan käyttää kaksikätsisiä sormiaakkosia, joita esimerkiksi Sutton-Spence ja Woll (1993) sekä Brennan (2001) ovat tutkineet. Osa sormiaakkosista on sukua toisilleen, esimerkiksi Padden ja Gunsauls (2003) toteavat artikkelissaan, kuinka BSL:n sormiaakkoset ovat levinneet kuurojen yhteisöjen matkassa Uuteen Seelantiin ja Australiaan.

Sormiaakkoset koostuvat yksikäsitisissä sormiaakkosissa dominoivan käden käsimuotoa, paikkaa, orientaatiota ja ei-manuaalista elementtiä koskevasta informaatiosta. Kaksikäsitisissä sormiaakkosissa edellä mainittujen elementtien lisäksi huomioidaan passiivisen käden käsimuoto, orientaatio sekä paikka. Sormittaminen *manual spelling* on yksinkertaisuudessaan sormiaakkosten tuottamista peräkkäin. (Jantunen 2003: 78–80; Padden 1996.) Wilcox (1992) sekä Padden ja Le Master (1985) toteavat sormituksen olevan sulava kokonaisuus, joka sisältää sarjan erilaisia, peräkkäisiä käsimuotoja, jotka tuotetaan katkeamattomana nauhana. Sormitus ei siis ole sarja yksittäisiä viestejä vaan yksi kokonainen, merkitystä kantava viesti. Tutkielmasani käytän termiä *sormitus* tässä nimenomaisessa merkityksessä.

Sormitus ja viittominen eroavat tuottamistavoillaan. Kirjoitetussa muodossa oleva sana sormitetaan sormiaakkosin kirjain kerrallaan, kun taas kokonaisia sanoja vastaavat viittomat tuotetaan käsillä ja kasvojen ilmeillä sekä kehon asennoilla ja liikkeillä. Esimerkiksi sormitetuna sana koira tuotetaan viidellä eri sormiaakkosviittomalla: K-O-I-R-A. Viitottuna sama sana tuotetaan yksikäsitisenä viittomana, jonka käsimuoto ei mitenkään vastaa sormitettujen kirjaimien muotoa, ja jossa viittojan dominoiva käsi taputtaa saman puolen reittä kahdesti avokämmenellä. Alla olevassa kuviossa (kuvio 1) on esitetty esimerkkikuvin viittoman KOIRA ja sormitetun sanan K-O-I-R-A tuottamistavat.

Kuvio 1: Ensimmäinen kuva vasemmalla viittoma KOIRA, viisi seuraavaa kuvaa sormiaakkosin tuotettu suomenkielinen sana koira, K-O-I-R-A

Viittomat ja sormitus eroavat myös muillakin tavoilla toisistaan. Rakenteeltaan viittoma sisältää yhden tai kahden käsimuodon, mutta sormitettu sana sisältää niin monta erillistä käsimuotoa kuin sormitetussa sanassa on kirjaimia. Viittomia tuottaessa viittojalla on käytössä koko vapaa viittomatila pääläeltä vyötärön alle, sivuilleen sekä oma kehonsa. Sormitus tuotetaan yleensä hyvin pienellä alueella viittojan edessä sormittavan käden olkapään alapuolella. Viittomia tuottaessa kämmenen orientaatio voi vaihdella: ylös, alas ja sivuille, mutta sormitusta tuottaessa kämmenen tulee osoittaa viittojasta ulospäin. Kämmenen asentoon vaikuttaa viittojan kyynärvarren asento sormitusta tuottaessa. Viittomia tuottaessa liikkeiden variaatio on

suuri, kun taas sormittaessa käytetään hyvin paljon pienempiä sekä tarkemmin hallittuja liikkeitä. (Padden & Le Master 1985: 163.)

Alkujaan viittomien ajateltiin koostuvan kolmesta eri rakenneosasta (käsimuoto, paikka ja liike), jotka kaikki ilmenivät yhtäaikaaisesti (Stokoe 1960; Battison 1974). Tällöin viittomakielen tutkimuksissa sormituksen on ajateltu olevan vain puhutun kielen manuaalisena representaationa, eikä sitä ole pidetty varsinaisena osana viittomakieltä sekä sen rakennetta (Mulrooney 2002: 4). Esimerkiksi Klima ja Bellugi (1979) ohittavat sormituksen kuvaillessaan ASL:n viittomien muodostamista kirjassaan *The Signs of Language*. He luokittelivat sormiaakokset toissijaiseksi eleisiin perustuvaksi järjestelmäksi, joka pohjautuu englannin kieleen, ja siten eivät määritelleet sormiaakkosia lainkaan osaksi viittomakieltä. Kuitenkin kirjassaan esitellyissä tutkimuksissa he kuvailivat viittomien variointia sormiaakkosten avulla sekä sormiaakkosiin perustuvia sanaleikkejä. Kun vallitseva käsitys oli viittomien rakenneosien tuottamisesta yhtäaikaaisesti, kiinnittivät tutkijat hyvin niukasti huomiota sormiaakkosiin sekä sormitukseen. Esimerkiksi Baker-Shenkin ja Cokelyn (1981) kirjassa, *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*, sormiaakkosia on käsitelty ainoastaan lainaviittomien kohdalla. Sormiaakokset nähtiin mahdollisuutena lainata sanoja puhutusta ja kirjoitetusta kielestä. Baker-Shenk ja Cokely (1981) määrittelivät nämä sormitetuista sanoista johdetut lainaviittomat leksikaalistuneiksi viittomiksi, sillä niiden sormitettu muoto oli muuttunut lähemmäksi kiinteän viittoman muotoa (käsimuotojen poisjättö, liikkeen lisääminen, orientaation muutokset). Sormiaakkosia tai sormittamista käsiteltiin koko lähes viisisataa sivuisessa kirjassa vain toteamalla niiden olemassaolo.

Myöhemmin on todettu, että viittomat sisältävät myös peräkkäisen rakenteen. Liddell ja Johnson (1989) julkaisivat tutkimusartikkelinsa *American Sign Language: The Phonological Base*, jossa he totesivat, että kaikilla viittomilla on rakenneosaset, jotka tuotetaan peräkkäisesti. Artikkelissaan he vastustivat aikaisempaa Stokoen (1965) määritelmää, jossa viittoman kaikki osaset ovat yhtäaikaisesti toteutettu. Lidell ja Johnson (1989) totesivat, että viittomat ja myös sormiaakokset koostuvat yhdestä tai useammasta ajallisesta segmentistä, joissa eritellään käsi-muoto, orientaatio ja viittoman paikka. Esimerkiksi viittoman liikkeen jälkeen voi tulla osia, joissa käsi tai kädet pidetään paikallaan, kuten viittomassa ENGLANTI, jossa käsien pyörähtävän liikkeen jälkeen nyrkki jäävät päällekkäin.

Sormiaakkosia on sittemmin tutkittu enemmän ja selvitetty, kuinka natiivit viittojat käyttävät sormiaakkosia jokapäiväisessä viittomisessaan. Mulrooneyn (2002) mukaan sormiaakokset voivat olla suoraan seurausta puhutun kielen vaikutuksesta viitottuun kieleen, mutta silti hän pitää sormiaakkosia viittomina eikä kirjaimina. Viittomien fonetiikkaa ja fonologiaa oli tutkittu

jo aikaisemmin, mutta Wilcox (1992) ja Brentari (1998) käsittelivät ASL:n sormiaakkosten fonetiikkaa ja fonologiaa tutkimuksissaan samalla tavalla kuin viittomia. Heidän mielestään sormiaakkosia ja sormitusta tutkimalla voidaan vastata koko viittomakieltä koskeviin kysymyksiin kielestä itsestään.

Sormituksen tuottaminen voidaan määritellä sen tyylin ja tuottamisnopeuden mukaan. Patrie ja Johnson (2011) määrittelevät sormitukselle kolme erilaista tyyliä: tarkka sormitus *careful fingerspelling*, nopea sormitus *rapid fingerspelling* ja leksikaalistunut sormitus *lexicalised fingerspelling*. Tarkan sormituksen voidaan sanoa olevan täydellistä ja virallista sormitusta (Valli & Lucas 2005:66). Wager (2012) sekä Patrie ja Johnson (2011) kuvailevat tarkan sormituksen olevan kirjain kirjaimelta tuotettuja sormiaakkosia, jolloin viittoja tietoisesti tuottaa jokaisen kirjaimen sanasta selkeästi pitäen tauon jokaisen kirjaimen jälkeen. Tarkkaa sormitusta käytetään esimerkiksi silloin, kun tarkistetaan jonkin sanan oikeinkirjoitus tai halutaan kertoa nimi selkeästi esittelytilanteessa.

Sormitus voi olla myös nopeaa, esimerkiksi silloin kun sana mainitaan toisen kerran tai varsinkin silloin, jos se toistuu tekstissä useasti (Patrie & Johnson 2011; Thumann 2009; Wager 2012). Nopeasti sormitettuna Thumann (2009) ja Wager (2012) huomasivat sanojen olevan tiiviissä muodossa ja yksittäisiä kirjaimia oli vaikeampi erottaa toisistaan, sillä sormitettu sana oli tuotettu yhtenä yksikkönä erillisten peräkkäin tuotettujen sormiaakkosviittomien sijaan. Nopeasti sormitetuista sanoista saattoi myös puuttua joitain kirjaimia. Tarkan ja nopean sormituksen välillä oli iso ero sanan tuottamiseen menevässä ajassa.

Nopea sormitus voi muuttua leksikaalistuneeksi sormitukseksi eli muuttua kiinteäksi ilmaisuksi, joka toimii viittomana. Tällöin siitä yleensä vähenee käsimuotoja, sillä viittomassa harvoin on kahta käsimuotoa enempää variaatioita. Näiden sormitettujen sanojen ja kiinteiksi muuttuneiden viittomien välillä on iso ero, mutta leksikaalistuminen voi alkaa nopeasti. Esimerkiksi ihmisten tai kaupan nimeä sormittaessa, ensimmäisen kerran tuottaessa sormiaakkoset tuotetaan hitaasti ja selkeästi. Mitä useammin kyseinen nimi tuotetaan keskustelun aikana, sitä nopeammin se alkaa leksikaalistua; tuottaminen nopeutuu kerta kerralta ja ehkä osa aakkoista tippuu alku- ja loppukirjaimen välistä pois. Lepic (2019), Valli ja Lucas (1992:189), Thuman (2009: 105) sekä Patrie ja Johnson (2011: 68) toteavat, että leksikaalistumiseen kuuluu poistoja kirjaimissa, muutoksia käsimuodoissa tai orientaatioissa, liikkeen muutoksia ja viittomapaikan muutoksia. Leksikaalistunut sormitus voi myös alkaa muistuttaa viittomistyyliiltään tavallista viittomaa. Kun muutoksia on tapahtunut riittävästi, leksikaalistunut sana ei enää muis-

tuta sormitusta, vaan siitä tulee yksi kokonainen yksikkö. Leksikaalistuneiksi jääneet sormitukset voivat muuttua kiinteiksi viittomiksi, kuten suomalaisessa viittomakielessä viittomat TAKSI ja WC.

Esimerkiksi Thumannin (2012) tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä tapahtuu yhdelle sanalle kahden kuuron naisen keskustelun aikana, kun se sormitetaan 23 kertaa. Koko keskustelussa oli 320 sormitettua sanaa, mutta tutkimuksessa keskityttiin sanaan M-O-B-I-L-E, koska se esiintyi aineistossa 23 kertaa, ja siksi se oli hyvä kohde tarkastella, mitä rakenteellisia eroja on varovaisen *careful* ja nopean *rapid* sormituksen välillä. Tutkimustulokset osoittivat, että verrattuna sanan ensimmäisestä esiintymisestä viimeisiin sormituskertoihin, koko sanan tuottamisaika lyheni jatkuvasti. Ensimmäisellä tuottamiskerroilla M-O-B-I-L-E kesti toisella viittojalla 34 ruutua ja toisella 31 ruutua, nopein tuottaminen kummallakin kesti 14 ruutua. Sormituksen tuottaminen siis nopeutui ja tiivistyi sekä sormituksen tuottaminen muuttui tehokkaammaksi.

Lepic (2019) toteaa artikkelissaan, että on tärkeää huomioida, ettei tämä sormitusten leksikaalistuminen ole vain yhdensuuntainen prosessi, sillä sormitukset voivat myös de-leksikaalistua. Kun keskustelun aikana leksikaalistunut sormitettu sana esiintyy uudessa kontekstissa ja se tuodaan keskusteluun uutena terminä, koko sana sormitetaan taas hitaasti ja selkeästi. Myös viittomatasolla tapahtuu leksikaalistumista ja de-leksikaalistumista. Esimerkiksi Johnston ja Ferrara (2012) sekä Jantunen (2018) ovat käsitelleet artikkeleissaan viittomien tilannesidonnaista leksikaalistumista. Tällöin keskustelun aikana käytetyn viittoman, joka ei ole leksikaalistunut, muoto ja merkitys voivat kyseisen kommunikaatiotilanteen aikana saada vakituisen tarkoituksen. Viittoma voi vakiintua nopeasti keskustelun alettua, ja sen tuottaminen alkaa automatisoitua nopeasti ensimmäisten tuottamiskertojen jälkeen. Tämä keskustelussa syntynyt sovittu viittoma voi mahdollisesti jäädä elämään kyseisen tilanteen ulkopuolella, jolloin siitä syntyy uusi leksikaalistunut uudisviittoma. Yleensä kuitenkin nämä tilannesidonnaisen leksikaalistumisen myötä syntyneet viittomat puretaan ja viittoma poistuu käytöstä tässä kyseisessä merkityksessä.

2.3 Sormituksen käyttö

Sormittamista käytetään monista eri syistä: jollekin tietylle puhutun kielen termille ei ole vastaavaa viittomaa, nimisanojen sormittamiseen, lainasanojen käyttöön tai jos jonkin viittoman tarkoitus on epäselvä tai moniselitteinen. Sormitusta käytetään siis usein tuomaan esiin merkityksiä, luomaan viittomakielistä sanastoa ja selkeyttämään jotain haluttua asiaa. (Brennan 2001; Deuchar 1984; Jantunen 2003; Sandler & Lillo-Martin 2006.) Sormittamisella voidaan esittää puhutun kielen sanojen lisäksi kokonaisia sanontoja sekä fraaseja. Joskus sormittamista voidaan käyttää esimerkiksi slangi-ilmausten tuottamiseen ja toisinaan niiden käyttö on pitkälle harkittua tyylin sekä imagon luomista. (Wilcox 1992: 9-10.)

Sutton-Spence (1994) esitti tutkimuksessaan aineistoonsa kerätyssä viittomisessa olevan jopa 10 prosenttia sormittamista. Luku tuntuu korkealta, sillä yleensä sormituksen käyttämisen ajatellaan johtuvan kuulevalle osapuolelle osoitetusta viittomasta tai englannin kielen vaikutuksesta viittomakieleen. Hän totesi, että yksi sormituksen tärkeimmistä rooleista on puhutun kielen sanojen lainaaminen viittomakieleen. Jos sanalle ei ole merkitykseltään vastaavaa viittomaa, se sormitetaan. (mts. 208, 216.) On kuitenkin hyvä muistaa, ettei tämä ole kuitenkaan sormituksen ainoa funktio. Padden ja LeMaster (1985) toteavat, että sormitusta käytetään silloin, kun halutaan käyttää juuri tiettyä sanaa, ilmaisu tai lausetta juuri sen kirjoitetussa muodossa. Myös Sutton-Spence (1994: 223–224) toteaa, että sormitusta voidaan käyttää myös englanninkielisen idiomien vastikkeena. Tällöin koko sana tai ilmaisu sormitetaan, koska halutaan käyttää juuri tätä tiettyä ilmausta, joka vastaa käytettyä puhutun kielen idiomia.

Sutton-Spence (1994) esittää väitöskirjassaan 11 syytä (taulukko 1) siihen, miksi sormiaakkosia käytetään. Hän nostaa yleisimmäksi syyksi sen, ettei käytetylle englanninkieliselle sanalle ole viittomavastinetta, joten se on sormitettava. Tämä voi tarkoittaa ihmisten ja paikkojen nimien tai sellaisten käsitteiden esittelyä, joille ei ole olemassa kaikkien tuntemaa viittomaa. Viittojan käyttämä viittoma voi olla alueellinen viittoma, jolloin vastaanottaja ei tiedä kyseisen viittoman tarkoitusta, ja viittoja joutuu sormittamaan sen. Viittoja voi myös käyttää sellaista sanaa, jolle hän ei tiedä olemassa olevaa viittomaa, joka on merkitykseltään käytettyä sanaa vastaava. Tämä on myös yleisin syy, miksi viittomakieltä opiskelevat joutuvat turvautumaan sormitukseen. Heidän sanavarastonsa ei ole riittävän laaja. Yleensäkin uuden viittoman esittelyssä käytetään sormitusta joko ennen tai jälkeen vieraan viittoman tuottamista. (mts. 216–222.)

Taulukko 1: Sutton-Spencen (1994) sormituksen käyttötavat

1.	Jos englanninkieliselle sanalle ei ole merkitykseltään vastaavaa viittomaa
2.	Viittoma on alueellinen, ei yleisessä käytössä
3.	Jos viittoja ei tiedä (olemassa olevaa) merkitykseltään vastaavaa viittomaa
4.	Uuden viittoman esittelyyn
5.	Keskustelua varten luodun viittoman esittelyyn keskustelun alussa
6.	Englannin kielen idiomien vastikkeena
7.	Tulkkauksen osana
8.	Kiertoilmaisun luomiseen
9.	Jos se on kätevämpää ja aikaa-säästävää kuin viittominen
10.	Osana ydinsanastoa BSL:ssä
11.	Esitettäessä englanninkielisiä kirjainlyhenteitä (esim. NATO)

Johnston ja Ferrara (2012) sekä Jantunen (2018) ovat artikkeleissaan käsitelleet viittomien tilannesidonnaista leksikaalistumista. Myös Sutton-Spence (1994: 222–223) käsittelee väitöskirjassaan tilannesidonnaisia viittomia. Hän toteaa, että kommunikoinnin ajaksi on mahdollista luoda niin sanottu keksitty viittoma korvaamaan sormitettua sanaa, jolloin sitä ei tarvitse sormittaa monta kertaa saman keskustelun aikana. Kyseinen viittoma ei ole kiinteä vakiintunut viittoma, vaan se on keskustelijoiden käytössä niin kauan kuin he sitä tarvitsevat. Tällainen sana voi esimerkiksi olla sormitetun sanan merkitystä lähellä oleva viittoma, jota käytetään yhdistettynä tähän uuteen käyttötarkoitukseen. Esimerkiksi viittomien SIJAINEN + PATJA käyttäminen ilmaistaessa sanaa sijauspatja, sillä sanalle sijaus ei ole kiinteää viittomaa. Nämä useasti sormitettavat yleisessä käytössä olevat sormitukset voivat myös leksikaalistua, esimerkiksi Patrie ja Johnson (2011: 68) mainitsevat sormituksen A-B-C muuttuneen tarkoittamaan roomalaisia aakkosia. Myös Sutton-Spence (1994: 228–229) toteaa, että sormitetut sanat voivat leksikaalistua, ja hän määrittelee tällaisten viittomien olevan osa BSL:n perussanastoa.

Sormitusta näkee myös tulkkausmetodina, sillä tulkkauksen aikana ei välttämättä ehdi kääntää puhutun kielen idiomia tai vierasta termistöä viittomakielelle. Tällöin tulkki sormittaa sanan ottaakseen kiinni tulkkausviivettä lähtö- ja kohdekielen välillä. Sormitusta voidaan käyttää myös kiertoilmaisujen luomiseen, mikäli sanaa vastaava viittoma on sosiaalisesti epäasiallinen tai sopimaton, kuten seksuaalisuuteen, kehontoimintoihin tai vammaisuuteen liittyvät aiheet. Mikäli viittojalla on kiire, on todennäköisempää, että hän turvautuu sormiaakkosiin viittomien sijaan. Esimerkiksi tulkatuissa tilanteissa nopea lähtöteksti voi vaatia tulkilta sormittamista, jotta tulkkaus kulkisi lähes samaan aikaan puhutun tekstin kanssa. Myös viitotuissa tv-

ohjelmissa on havaittavissa sama ilmiö, sillä rajallinen esitysaika vaatii viittomisen tiivistämistä mahdollisimman nopeaksi ja informaatioltaan tiiviiksi koosteeksi. Sormitusta käytetään myös esitettäessä englanninkielisiä kirjainlyhenteitä, kuten esimerkiksi BSL tai NATO. (Sutton-Spence 1994:224–232.) Sutton-Spencen (1994) väitöskirjan lisäksi maisterintutkielmani taustakirjallisuudessa on käsitelty sormituksen erilaisia käyttötapoja useiden muiden tutkijoiden toimesta (taulukko 2).

Taulukko 2: Taustakirjallisuudessa käsitellyt sormituksen käyttötavat

Sormituksen käyttötapoja	Kirjoittanut aiheesta
Puhutun kielen termille ei ole vastaavaa viittomaa	Deuchar (1984) Padden & Le Master (1985) Brennan (2001)
Nimisanojen sormittamiseen	Deuchar (1984) Sandler & Lillo-Martin (2006)
Lainasanojen käyttöön	Deuchar (1984) Brennan (2001) Sandler & Lillo-Martin (2006)
Viittoman tarkoitus on epäselvä tai moniselitteinen	Deuchar (1984) Brennan (2001) Sandler & Lillo-Martin (2006)
Tuomaan esiin lisämerkityksiä	Padden (1998) Brennan (2001) Brentari & Padden (2001)
Luomaan viittomakielistä sanastoa	Stokoe (2001) Brennan (2001) Sandler & Lillo-Martin (2006)
Selkeyttämään haluttua viittomaa	Deuchar (1984) Brennan (2001) Sandler & Lillo-Martin (2006)
Ilmaisemaan puhutun kielen sanontoja ja fraaseja	Padden & Le Master (1985) Wilcox (1992)
Slangi-ilmausten tuottamiseen	Padden & Le Master (1985) Wilcox (1992)
Tyylin sekä imagon luomiseen	Padden & Le Master (1985) Wilcox (1992)
Korostamaan haluttua asiaa	Padden & Le Master (1985) Padden ja Gunsauls (2003)
Prepositioita, partikkeleja ja pronomineja	Padden & Le Master (1985) Stokoe (2001)
77% nimiä, substantiiveja ja adjektiivejä	Padden & Gunsauls (2003)

Padden ja Gunsauls (2003) korostavat, ettei sormitus ole vain työkalu lainaamiseen sanoja puhutusta kielestä. Viittomakielen perustana ovat viittomat, mutta sormiaakkosten avulla voidaan tuoda lisämerkitystä viittomiseen ja korostaa haluamiaan asioita. Tulkkauksen näkökulmasta on hyvä tiedostaa tämä sormituksella tuotettu lisätieto viittomakieleen. Sormituksen ja puhutun kielen suhdetta voi tarkastella viittomakielessä myös yhdyssanojen kohdalla, joissa jompikumpi tai molemmat osat on sormitettu. Sormituksen käyttäminen tai käyttämättä jättäminen kertoo viittomien ja sormituksen tarjoamista erilaisesta semantiikasta. Esimerkiksi amerikkalaista viittomakieltä tutkittaessa on todettu, että esimerkiksi sana TIME-LINE on tuotettu viittomilla, mutta sana S-K-Y-L-I-N-E on sormitettu kokonaan, sillä Padden (1998) sekä Brentari ja Padden (2001) toteavat, että viittoman LINE semanttinen merkitys ei sovi käytettäväksi tarkoituksessa *skyline*.

Padden ja Gunsauls (2003:15) toteavat, että viittomakielessä on mielenkiintoista sormiaakkosten käyttöasteen ja yleisyyden variaatio, sillä heidän tutkimusaineistossaan sormituksen

osuus ASL:llä käydyissä keskusteluissa vaihteli 12:n ja jopa 35 prosentin välillä. Tämän mukaan ASL:ssä sormiaakkokset ovat siis kokonaisvaltaisesti läsnä jokapäiväisessä kielenkäytössä iästä, sukupuolesta ja etnisyydestä riippumatta. He toteavat myös muiden viittomakielten käyttäjien ilmaisseen, että ALS:n viittojat sormittavat paljon ja nopeasti, toisin kuin esimerkiksi ranskan ja italian viittomakielen käyttäjät. Lisäksi esimerkiksi italialaisessa viittomakielessä sormitetaan lähinnä vieraskielisiä sanoja, ei niinkään italiankielisiä, joten sormitusta esiintyy paljon vähemmän kuin ASL:ssä, jossa sormitetaan myös englanninkielisiä sanoja ja ilmaisuja. Vastaavasti Morford ja MacFarlane (2003: 220) tutkivat ALS:n korpuksessa olevien 27 eri viittojan tuottamien tekstityyppien, narratiivien, virallisten esitysten ja vapaamuotoisen keskustelun sisältämiä sormituksen käytön määriä. Verrattuna kaikkien viittomien tuotettuun määrään sormitusta oli 6,4 prosenttia kaikissa teksteissä. Tekstilajeja verrattaessa narratiiveissa oli 3,3 prosenttia sormitusta, virallisissa esityksissä 4,8 prosenttia ja vapaassa keskustelussa 8,7 prosenttia.

Padden ja Gunsauls (2003) sekä Padden (2006) toteavat, että ASL:ssä sormiaakkosten käyttö on paljon yleisempää verrattuna muihin viittomakielisiin. Myös Tapio (2013) nosti esille ASL:n ja suomalaisen viittomakielen sormituksen käytön määrällistä eroa väitöskirjassaan. Iso osa sormiaakkosiin liittyvästä tutkimuksesta on tehty Amerikassa, ja siksi on hyvä muistaa, että yhdessä maassa tehtyä tutkimusta sormiaakkosten käytöstä ei voi soveltaa suoraan muihin maihin, esimerkiksi Suomeen. Molemmissa maissa sormiaakkokset sisältävät lähes samankaltaisia vastineita kirjoitetuille aakkosille ja Suomessa käytetyt sormiaakkokset ovat hyvin lähellä niin sanottuja *French-American* -aakkosia, joita ASL:ssä käytetään (Tapio 2013). Kuitenkin sormituksen yleisyys eroaa eri viittomakielissä suuresti.

Sormitus tarjoaa tärkeän yhteyden kaksikielisen kuoron käyttämien kielten välille. Jo pitkään viittomia on muodostettu viittomaa vastaavan puhutun kielen sanan sormiaakkosen käsimuodosta, liikkeen ja paikannuksen avulla. Tällöin tämän kirjoitetun sanan ensimmäisen kirjaimen käsimuodosta tulee uuden viittoman käsimuoto. Esimerkiksi ASL:ssä viikonpäivien viittomat, useimmat värien nimet ja viittomanimet on luotu tällä tavoin. Puhuttua kieltä ja viittomakieltä tarkasteltaessa vain kieliopin näkökulmasta, voivat ne näyttäytyä hyvinkin erilaisina. Sormitus luo kuitenkin linkin näiden kahden kielen välille ja viittojat vaihtavat sujuvasti kielestä toiseen sitä sen enempää ajattelematta. (Stokoe 2001: 376–377; Sandler & Lillo-Martin 2006:105–106.)

Kuitenkin on hyvä muistaa, että sormittamisella ei voi ilmaista puhutun kielen fonologista vaihtelevuutta, esimerkiksi vokaalien vaihtelua. Sillä ei myöskään voi ilmaista puhutun kielen sanojen tai lauseiden tuottamisen erilaisia ominaisuuksia, kuten äänensävyä, sävelkorkeutta tai

painotuksia. Sormiaakkoset vastaavat jokaista kirjoitettua aakkosta, mutta ne eivät kuitenkaan ole identtinen representaatio kirjoitetusta muodosta, sillä sormittamisessa on mukana liike eli aakkosten tuottaminen yksittäisten viittomien ketjuna. Sen takia sormitettuja sanoja ei voi tarkastella samanaikaisesti toisin kuin paperille kirjoitettuja sanoja pystyy. (Padden & Le Master 1985: 163.)

2.4 Sormituksen vastaanottamisen haasteita

Sormituksen vastaanottaminen vaatii sekä sormiaakkosten ymmärtämistä että niiden hahmotamista erillisinä merkitystä kantavina yksikköinä. Vastaanotettaessa sormitusta täytyy tiedostaa sormiaakkosten mahdollinen uudelleen muotoutuminen ja yhdistyminen toiseen sormiaakkoseen, sillä sormitettaessa jokaista sormiaakkosta ei suoriteta täydellisesti, vaan sujuvuuden ja nopeuden ylläpitämiseksi sormiaakkoset sulautuvat toinen toisiinsa. (Wilcox 1992: 17, 20–21.) Patrie ja Johnson (2011) toteavat, että sormitettujen sanojen tunnistaminen ja ymmärtäminen on yksi avainkohdista viittomakielisessä kommunikaatiossa, mutta kuitenkin se voi olla yksi vaikeimmista asioista viittomakielen ymmärtämisessä.

Wilcoxin (1992) kirjassaan esittelemä dynaaminen malli (engl. *Dynamic model*) korostaa sormituksen koostuvan käsimuotojen lisäksi myös näiden välissä olevista liikkeistä käsimuotoa vaihdettaessa toiseen. Wilcoxin teoriaa on sittemmin testattu erilaisin tutkimuksin. Esimerkiksi Geer ja Keane (2014) toteuttivat tutkimuksen, jossa natiiviviittojille näytettiin kahdella eri tavalla käsiteltyjä videoita: toisissa viittomien väliset liikkeet oli poistettu ja toisissa käsimuodot liikkeiden välistä. Tutkimus osoitti, että vastaanottajat ymmärsivät paremmin pelkkiä käsimuotoja kuin vain pelkistä liikkeistä koostuvaa sormitusta. Liikkeet viittomien välillä tuovat lisäinformaatiota sormitukseen, mutta eivät kuitenkaan yksinään riitä sormituksen ymmärtämiseen.

Sujuvassa sormituksessa käsimuodot tuotetaan nopeasti. Viittomisen aikana tällaista sormitusta tarkasteltaessa voidaan huomata, ettei sormitettavan sanan alussa tai lopussa ole selkeää taukoa, jolloin käsi pysyisi täysin paikoillaan ja näin selkeästi merkitsisi sormituksen alkavan tai loppuvan (Wilcox 1992: 20). Keanen ja Brentarin (2015) mielestä tämä ilmiö voi aiheuttaa ongelmia viittomakieltä toisena kielenä opiskeleville. Nopeat liikkeet vaikuttavat tuotettaviin sormiaakkosiin, ja jos sormituksesta yrittää etsiä vain yksittäisiä staattisia käsimuotoja, voi sujuvan ja nopean sormittamisen ymmärtäminen aiheuttaa hankaluuksia. Sormiaakkosten käsimuodot voivat varioida suuresti viittomisnopeuden mukaan. Aakkosten käsimuotoihin vaikuttavat myös sormitettavan sanan yhtä aakkosta edeltävän ja seuraavan aakkosen käsimuoto. Sor-

mituksen ajoitusta on tutkittu useissa tutkimuksissa, joissa on keskitytty yhden aakkosen tuottamiseen menevään aikaan. Näissä tutkimuksissa on saatu suuria eroja tulosten välillä, sillä vaihtelu on ollut 2,18 - 6,5 sormiaakkosta sekunnissa. (mts. 12.)

Keane (2014) on väitöskirjassaan todennut, että suurimmat erot viittojen tuottamassa sormituksessa ovat sormiaakkosten käsimuodoissa, käden asennossa sormittaessa, millaisia sanoja sormitetaan sekä millaisella ajoituksella käsimuodot ja niiden väliset liikkeet toteutetaan. Käsimuotojen ja liikkeiden välillä ei ollut kiinteää korrelaatiota, sillä jos käsimuotoa ei vaihdettu nopeasti, ei liike niiden välillä kuitenkaan välttämättä ollut hidas. Jokainen viittoja käytti henkilökohtaista tapansa tuottaa hitaita tai nopeita siirtymiä aakkosten välissä, ja piti sormiaakkosia paikallaan lyhyen tai pidemmän ajan. Keane ja Brentari (2015) huomauttavat, että nämä variaatiot voivat olla niin sormituksessa kuin viittomien tuottamisessa yksi tärkeä elementti, jolla viittoja luo oman persoonallisen tyyliinsä käyttää viittomakieltä. Sormituksessa on isoja variaatioita viittojen, kommunikointitilanteiden, sormitettavien sanojen ja jopa kirjainten välillä. Keanen ja Brentarin (2015) mukaan nämä variaatiot eivät ole sattumanvaraisia, vaan ne noudattavat samoja lingvistisiä sääntöjä kuin viittomakielikin.

Sormituksen käytölle on useita syitä, kuten esimerkiksi Patrie ja Johnson (2011), Sutton-Spence (1994) ja Brennan (2001) ovat kuvailleet. Näitä käyttötarkoituksia käsitellään edellisessä luvussa ja ne esitetään kootusti taulukoissa 1 ja 2. Sormitusta ei esiinny kuitenkaan yhtä paljon kaikissa sanaluokissa. Paddenin ja Gunsaulsin (2003) tutkimuksessa 77 prosenttia sormituksesta koostui nimistä, substantiiveista ja jossakin määrin adjektiiveista. Patrie ja Johnson (2011) toteavat, että tulkkauksessa on hyvä tietää, mitkä sanat voidaan sormittaa. Yleisemmin sormitetaan ne paikannimet tai sanat, joille ei ole viittomaa. Kuitenkin mikä vain sana voidaan sormittaa, minkä vuoksi tulkki ei voi tehdä oletuksia ennakkoon. Tällainen yllätyksellisyys luo lisää haastavuutta sormituksen ymmärtämiseen.

Mikäli sormitukseen yhdistetään viittoma tai yleinen käsite, johon sormitus liittyy, voi sen ymmärtäminen olla helpompaa. Baker (2010) toteaa, että tilanteessa, jossa viittoja olettaa, ettei vastaanottaja välttämättä tunne kommunikoinnissa käytettävää viittomaa, hän voi viittomisen lisäksi vielä sormittaa sanan viittoman tuottamisen jälkeen tai sitä ennen. Esimerkiksi opiskelutulkauksessa uusia käsitteitä tulee vastaan päivittäin ja sormiaakkosia käytetään paljon erityisesti uusien käsitteiden yhteydessä. (mts. 4.)

Patrie ja Johnson (2011), Thumann (2009) ja Wager (2012) erottelevat viittomakielestä kolme erilaista tyyliä tuottaa sormiaakkosia: nopean, tarkan ja leksikaalistuneen. Sormittamisen ymmärtämisen kannalta nopea sormitus voi olla haastavaa, sillä yksittäisiä kirjaimia voi olla

vaikeampaa erottaa toisistaan sormitetun sanan sisältä. Jos varsinkin sormitus tapahtuu yllättäen, voi tulkin olla vaikeaa ehtiä mukaan sanan suoritukseen. Sekä nopea sormitus ja sormitusten leksikaalistuminen on tulkin kannalta haastavaa, sillä tulkilla ei välttämättä ole samantilaista ennakkotietoa käsiteltävästä asiasta kuin muilla tilanteessa olevilla ihmisillä, joten sormitusten ymmärtämisen tarvittavaa taustatietoa ei ole saatavilla.

Marty Taylor (2002) toteaa kirjassaan, että monet tulkauksessa tapahtuvat virheet puhutun kielen ja viittomakielen välillä johtuvat tulkkien riittämättömästä taidosta ymmärtää sormitettuja sanoja. Taylorin esittelemiä ongelmia, joita viittomakielen tulkit kohtaavat tulkkaustilanteissa ovat esimerkiksi liian nopeasti tapahtuva sormitus, huulion puuttuminen tai huulion poikkeaminen sormitettavasta sanasta ja sanan sormitus vain osittain sanan jäädessä kesken, jolloin tulkki saattaa päätellä sanan väärin. (mts. 33–34.)

Huuliolla on merkitystä sormittamisen ymmärtämiseen. Viittomakielten huulioita käsittelevässä terminologiassa ei ole täysin yhtenäistä linjaa, mutta kuitenkin suurin osa tutkijoista jakaa näkemyksen siitä, että viittomakielissä käytettävät suun liikkeet voidaan jakaa kahteen pääluokkaan *mouth gestures* ja *mouthings* (Boyes-Braem & Sutton-Spence 2001; Rainò 2001:41; Vogt-Svendsen 2001:9; Brentari 2010:383). Idiomaattiset suulla tuotettavat liikkeet *mouth gestures* eivät ole yhteydessä puhuttuun kieleen. Sen sijaan puhuttujen kielten huulien liikettä imitoivat suun liikkeet *mouthings* ovat selkeästi yhteydessä viittomakieltä ympäröivään puhuttuun kieleen. Näistä imitoivista suun liikkeistä käytän tässä tutkielmassa käsitettä *huulio*. Huulioita käytetään kommunikaatiotilanteissa, joissa on vahvasti läsnä kaksi eri kieltä ja tapahtuu näiden kielten sekoittumista. (Boyes-Braem & Sutton-Spence 2001:6; Sutton-Spence & Woll 1999:81; Rainò 2001:41; Brentari 2010:383.) Huuliot ovat äänettäviä artikulaatioita kokonaisesta sanasta tai sen osasta puhutusta kielestä (Brentari 2010:383) ja niiden artikulaatio ja kesto vaihtelevat viittojen välillä (Rainò 2001:41).

Rainò (2001:41–43) määrittelee, että myös suomalaisessa viittomakielessä suun liikkeet voidaan jakaa kahteen luokkaan: idiomaattisiin suun eleisiin ja suomen kielestä lainattuihin sanahahmoihin. Puhutusta kielestä johdetut ilmaukset ovat lainoja sanoista tai sanan osista. Työkokemuksensa pohjalta hän toteaa, että aikuisten viittojen mielestä ilman huuliota viittominen koetaan olevan epätyypillistä ja vaikeaa ymmärtää, mutta kuitenkin nuorten viittojen keskuudessa huulion poisjättäminen on tavanomaista. Huuliot ovat siis yleinen ilmiö viittomakielissä ja esimerkiksi Rissanen (1985: 103–104) on todennut suomalaisesta viittomakielestä, että vastoin yleistä käsitystä huuliot ovat tärkeä osa viittomakieltä ja ne pois jättämällä viestintä kärsii.

Oona Reinikainen ja Anet Rilanto (2017) ovat opinnäytetyössään tutkineet sormiaakkosten ymmärtämisen haasteita kuulevan, viittomakieltä vieraana kielenä opiskelevan näkökulmasta. Opinnäytetyössään he käsittelivät sormittamisen tuottamiseen liittyviä tekijöitä ja sormittamisen vastaanottamiseen vaikuttavia tekijöitä. Heidän tekemiensä haastattelujen pohjalta erottui kolme keskeistä pääteemaa, jotka kuuluvat viittomakielen tulkkiopiskelijat kokivat suurimmiksi ymmärtämisen haasteiksi. Ne olivat huulion poikkeavuudet sormitettuun sanaan liittyen, kontekstin puuttuminen ja käsimuotojen variaatiot. Reinikainen ja Rilanto (2017) toteavat opinnäytetyössään, että sormituksen ymmärtämisen haastavuuteen vaikuttaa myös tilanne sekä sormituksen tavoite. Esimerkiksi tulkkauksilanteissa tulkeilla on usein paineita siitä, että sormitus tulisi ymmärtää oikein heti ensimmäisellä kerralla, ja tästä syystä ymmärtäminen voi olla hankalampaa. Sen sijaan rauhallisesti ja huolellisesti tuotettu sormitus helpottaa ymmärtämistä, kun sana esiintyy keskustelussa ensimmäistä kertaa.

McKee ja McKee (1992) olivat haastatelleet Kalifornian Yliopiston, Northridgen, Deaf Studies linjan 72 opiskelijaa sekä kuutta kuuroa ja kuutta kuulevaa opettajaa. Opiskelijat korostivat vastauksissaan sormituksen ymmärtämisen haasteita, vaikka aihe ei kuulunutkaan lomakkeen valmiisiin kysymyksiin. Esimerkiksi vastauksissa sormituksen nopeus nostettiin ymmärtämisen haasteeksi. Myös opettajat, varsinkin kuulevat, nostivat esille opiskelijoiden kokemat haasteet, kuten sormituksen hetkellisyyden sekä vähäiset mahdollisuudet vastaanottaa ja harjoitella sormituksen ymmärtämistä.

Geer ja Keane (2018) esittelevät artikkelissaan tutkimustaan, joka oli tehty 18 opiskelijalle heidän ollessaan viittomakielen opinnoissaan kolmannella lukukaudella. Opiskelijat jaettiin kahteen ryhmään, joista toinen sai eksplisiittistä sormituksen opetusta, jolloin opiskelijoille opetettiin selkeitä sääntöjä viittomakielestä. Toinen ryhmä sai implisiittistä sormituksen opetusta, jolloin sormituksen opetuksessa ei tarjottu opiskelijoille lainkaan sääntöjä tai rakenteellista ohjeistusta tai tietoa foneettisesta vaihtelusta. Ennen opetusta he tekivät lähtötason testin ja viikon opetuksen jälkeen suoritettiin jälkitesti. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, olisiko tarkasta sormituksen fonetiikkaan ja sormituksen ymmärtämiseen keskittyvästä opetuksesta hyötyä aikuisille opiskelijoille, jotka opiskelivat viittomakieltä vieraana kielenä. Tutkimustulokset osoittivat, että eksplisiittistä opetusmetodeista oli hyötyä opiskelijoille, sillä he menestyivät jälkitestissä selvästi aloitustestiä paremmin ja kokivat ymmärtävänsä sormitusta paremmin kokonaisuutena eikä vain yksittäisesti tuotettuina sanoina. He tunsivat olevansa itsevarmempia ja uskoivat omaan kykyynsä ymmärtää sormitusta.

Patrie ja Johnson (2011) korostavat sormituksen vaihtelevuutta erilaisten kommunikointitilanteiden mukaan, sillä sormituksen tavoite, muoto ja merkitys voi muuttua sormittamisen

tarkoituksen mukaan. He kuvailevat 11 strategiaa (taulukko 3), jotka on hyvä huomioida, kun haluaa ymmärtää sormitusta sekä parantaa vastaanottajan itseluottamusta ymmärtämistilanteessa. Yhteistä kaikille strategioille on se, että vastaanottajan on kyettävä nopeasti prosessoimaan visuaalista ja peräkkäisesti tuotettua informaatiota, jotta tuotettu sana ymmärretään onnistuneesti. (mts. 35–36.)

Taulukko 3: Patrien ja Johnsonin (2011) strategiat

1.	Ennen kuin alat itse sormittamaan sanoja, opi tunnistamaan niitä
2.	Lauseen sisällä on hyvinkin mahdollista viittoa ja sormittaa sama sana
3.	Kiinnitä huomiota viittojan käsiin, kasvoihin ja huulioon. Huomioi koko kokonaisuus
4.	Hyväksy tosiasia, että viittoja ei välttämättä sormita sanaa sen puhutun kielen kirjoitusasun mukaisesti
5.	Huomioi, että sormitusta voidaan luokitella kolmeen tyyliin: nopeaan, tarkkaan ja leksikaalistuneeseen
6.	Tiedä, mitkä sanat voidaan sormittaa
7.	Vähennä ahdistusta realististen odotusten avulla
8.	Lue huuliota aina, kun se on mahdollista
9.	Vältä sormiaakkosia vastaavien aakkosten sanomista ääneen
10.	Älä sormita itse samaan aikaan vastaanottamaasi sanaa
11.	Älä arvaile

Patrien ja Johnsonin (2011) nostavat viittomakielen opetukselle ominaisen erikoisuuden, jolloin opetellaan ensin tuottamaan kieltä ja vasta sitten tunnistamaan sitä. Yleensä uusia kieliä opiskellessa edetään toisinpäin, ensin tunnistetaan ja vasta sitten tuotetaan itse. Siksi olisi hyödyllistä, että ennen kuin sanoja aletaan sormittamaan, niitä pitää oppia tunnistamaan. Sormitusta vastaanottaessa on hyvä muistaa, että lauseen sisällä on hyvinkin mahdollista viittoa ja sormittaa sama sana. Ei pidä hämmentyä, mikäli viittomaa seuraa tai edeltää sitä vastaava sormitus. Vastaanottajan ei kannata kiinnittää huomiota vain yhteen viittojan sormituksen osaan, kuten viittojan käsiin, kasvoihin, huulioon tai katseeseen, vaan pitää huomioida kokonaisuus. Kannattaa muistaa, että viittoja ei välttämättä sormita sanaa sen puhutun kielen kirjoitusasun mukaisesti, vaan sormitettu sana voidaan tuottaa suurinpiirtein sen virallisen oikean kirjoitusasun mukaisesti. Zakia ja Haber (1971) osoittivat tutkimuksessaan, että sormitusta vastaanottaessaan kuurot viittomakieliset eivät välttämättä pystyneet kirjoittamaan ymmärtämäänsä sormitettua sanaa, vaikka se oli juuri tuotettu sormiaakkosin. Tutkimuksen valossa voidaan olettaa, ettei edes sanan tunteminen takaa sen sormittamista kieliopillisesti oikeassa muodossa.

Patrien ja Johnsonin (2011) toteavat, että sormitusta vastaanottaessa on hyödyllistä muistaa, että mikä vain sana voidaan sormittaa, joten valmistautuminen auttaa ymmärtämisessä.

Kannattaa tiedostaa, että ymmärtämättömyys voi aiheuttaa turhautumista, joka voi myös pahimmillaan muuttua ahdistukseksi. Turhautumista voi helpottaa tiedostamalla ja käsittelemällä omat tunteensa ja kehittämällä sormituksen ymmärtämisen taitoa. Ahdistusta voi myös vähentää realististen odotusten avulla. Viittojan huuliota kannattaa lukea aina, kun se on mahdollista, mutta kannattaa välttää itse sanomasta ääneen sormiaakkosia vastaavia aakkosia. Sormituksen vastaanottajan ei kannata sormittaa itse samaan aikaan vastaanottamaansa sanaa, sillä samanaikainen sormitus voi häiritä kognitiivista prosessia. Vastaanottamisessa ei myös kannata arvailla. Yleensä ensimmäinen arvaus on sana, joka alkaa samalla alkukirjaimella kuin sormitettu sana. (mts. 36–42.)

Tässä maisterintutkielmassa esitelty sormituksen teoria- ja tutkimuskirjallisuus käsittelee tutkimuskohteena olleiden viittomakielten ominaispiirteitä kyseisissä maissa. Sormitusta käsittelevässä kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on yleisesti esitetty tosiasia, että sormituksen ymmärtäminen voi olla haastavaa (ks. esim. Patrie & Johnson 2011; Geer & Keane 2018). Esittelemässäni taustakirjallisuudessa puhutaan tulkkaustilanteen ja varsinkin työstressin vaikutuksesta sormituksen ymmärtämiseen. Sormituksen tuottamisen näkökulmasta useat erilaiset käyttötavat, suuret variaatiot tuottamistavoissa ja –nopeudessa sekä mahdolliset virheet sormituksessa voivat vaikeuttaa ymmärtämistä. Suomessa vastaavia sormituksen ja varsinkin sormituksen haasteisiin keskittyviä tutkimuksia on vähän (ks. esim. Tapio 2012; Reinikainen & Rianto 2017). Tästä lähtökohdasta tutkielmani tavoitteeksi muodostui verrata suomalaisten tulkkien käsityksiä sormituksesta ja sen ymmärtämisen haasteista aikaisempiin kansainvälisiin tutkimustuloksiin. Suomessa on käytössä kolmenlaisia sormiaakkosia: kansainväliset sormiaakkokset, vanhat suomalaiset sormiaakkokset sekä kuurosokeiden käyttämät taktiilisormiaakkokset (Jantunen 2003: 79). Maassamme käytössä oleviin kansainvälisiin sormiaakkosiin siirryttiin vuonna 1965. Tätä ennen käytettiin Ruotsista peräisin olevia sormiaakkosia, joita monet iäkkäät kuurot käyttävät vieläkin. (Salmi & Laakso 2005:37; Jantunen 2003:79.) Tässä maisterintutkielmassani keskityn Suomessa käytettyihin sormiaakkosiin ja niiden tuottoon, sillä kyselytutkimukseni osoitettiin Suomessa viittomakielen tulkkeina toimiville ammattilaisille.

3. MENETELMÄ

Tutkimukseni tavoitteena on kartoittaa, minkälaisia haasteita sormituksen ymmärtämisessä esiintyy tulkkauksilanteissa, miten tulkit kokevat nämä tilanteet, mitkä tekijät aiheuttavat haasteita ja miten ei-toivottuja tilanteita olisi mahdollista ennaltaehkäistä. Edellä mainittuja asioita selvitän tutkimuskysymysteni avulla kyselylomakkeella keräämästäni aineistosta.

Tutkimuskysymyksiksi olen asettanut:

1. Mitkä asiat vaikeuttavat tai vastaavasti helpottavat sormittamisen ymmärtämistä tulkkauksilanteessa?
2. Minkälaisilla suhtautumistavoilla ja keinoilla tulkki voi vaikuttaa sormituksen ymmärtämiseen ja onnistua haastavassa sormitustilanteessa?

3.1 Aineiston keruu

Tutkielman kohderyhmäksi valitsin Suomessa työskentelevät viittomakielen tulkit. Kyselyyn vastasi yhteensä 50 tulkkiä ympäri Suomen. Vastaajien jakaantuminen työskentelyalueen (taulukko 4), ikäluokan (taulukko 5) ja työkokemuksen (taulukko 6) mukaan on esitetty seuraavissa taulukoissa.

Taulukko 4: Vastaajien jakaantuminen työskentelyalueen mukaan

Työskentelyalue	Uusimaa	Läntinen alue	Keskinen alue	Pohjanmaa	Itäinen alue	Pohjoinen alue
Lukumäärä	18	16	10	2	2	2

Taulukko 5: Vastaajien jakaantuminen iän mukaan

Ikäluokat	20–25 vuotta	26–30 vuotta	31–35 vuotta	36–40 vuotta	41–50 vuotta	yli 50 vuotta
Lukumäärä	3	14	9	7	11	6

Taulukko 6: Vastaajien jakaantuminen työkokemuksen mukaan

Työkokemus	alle 2 vuotta	2–4 vuotta	5–7 vuotta	8–10 vuotta	yli 10 vuotta
Lukumäärä	6	8	8	4	24

Tutkimusmenetelmä määräytyy tutkimusongelman sekä tutkimuksen tarkoituksen mukaan. Tutkimusmenetelmänä voivat olla kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus tai kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus (Heikkilä 2008: 16). Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2016: 161) toteavat, että kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkittavaa ilmiötä tarkastelemaan mahdollisimman kattavasti sekä etsimään siihen liittyviä ominaisuuksia ja merkityksiä. Laadullinen tutkimusmenetelmä pyrkii ymmärtämään tutkimuskohdetta, jolloin aineiston koko määräytyy jokaisessa tutkimuksessa erikseen tutkittavan kohteen mukaan. Laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmää valittaessa on mietittävä, mikä on tutkimuksen tavoite. Jos tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä tutkittavat ajattelevat, kokevat tai uskovat, kannattaa valita laadullisen tutkimusotteen käytetyimmät aineistonkeruumenetelmät eli havainnointi, haastattelu, kyselylomakkeet, asenneskaalat sekä erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto (Hirsjärvi ym. 2016: 164; Tuomi & Sarajärvi 2018). Tässä tutkielmassa aineistonkeruumenetelmänä käytettiin kyselyä. Kyselytutkimus on myös määrällisessä tutkimuksessa käytetty tiedonkeruumenetelmä, esimerkiksi Vilka (2007) toteaa, että määrällisen tutkimuksen mittareita ovat kysely-, haastattelu- ja havainnointilomakkeet.

Eskola ja Suoranta (1998: 69–71, 73) toteavat, että laadullisen ja määrällisen tutkimusmenetelmän eroista huolimatta molempia voidaan hyödyntää samassa tutkimuksessa. Monimenetelmällisyyden eli triangulaation käyttöä voidaan perustella sillä, että yksittäisellä tutkimusmenetelmällä ei välttämättä saada kattavaa kuvaa tutkittavasta kohteesta. Useammalla menetelmällä voidaan myös vähentää mahdollisia luotettavuusvirheitä, joita voi syntyä, kun jokin tutkimusmenetelmä kuvaa kohdetta vain yhdestä näkökulmasta. Tutkimuskohteen tutkiminen samanaikaisesti eri tutkimusmenetelmillä mahdollistaa monipuolisten tutkimusten toteuttamisen, joissa aineiston analyysimenetelmät täydentävät toisiaan. Tässä maisterintutkielmassa käytän tutkimusotteena laadullista tutkimusmenetelmää ja hyödynnän aineiston analysoinnissa sekä laadullisen että määrällisen lähestymistavan menetelmiä.

Aineistonkeruutavaksi valikoitui sähköinen kyselylomake, koska tutkimuksen tavoitteena oli tavoittaa mahdollisimman suuri määrä tulkkeja valtakunnallisesti. Kysely oli myös nopein tapa saavuttaa eri alueilla työskentelevät tulkit, koska sähköisellä lomakkeella voi kysyä useita asioita samalla tavalla monelta eri ihmiseltä samanaikaisesti ja näin saada kerättyä mahdollisimman laaja tutkimusaineisto. Mitä huolellisemmin kyselylomake on laadittu, sitä helpompi sitä on käsitellä tallennettuun muotoon ja analysoida tuloksia tietokoneen avulla. (Hirsjärvi ym. 2016: 195.)

Tein Webropol-kyselytyökalulla sähköisen kyselylomakkeen *Kyselytutkimus viittomakielen tulkkien selviytymiskeinoista sormituksen ymmärtämisen kanssa*, jonka linkin jaoin kohderyhmälle sähköisessä muodossa. Jaoin kyselytutkimuksen linkin Facebookin kautta, viittomakielen tulkkien epävirallisessa suljetussa ryhmässä ja entisen SVT:n (Suomen viittomakielen tulkit) eli nykyisen Kieliasiantuntijat ry:n ammattijärjestön jäsenviestin kautta. Kyselyyn pystyi vastaamaan kuka tahansa Facebookin ryhmän 585 jäsenestä tai ammattijärjestön jäsenviestin vastaanottajasta.

Valli (2015:44–45) toteaa, että verkossa tehtävässä kyselyssä tutkija ei vaikuta vastaajiin omalla läsnäolollaan, vastaaminen vie vähän aikaa ja kysymykset ovat täysin samat kaikille vastaajille. Tässä tutkimuksessa vastaajat vastasivat kyselyyn itse valitsemassaan paikassa heille sopivaan aikaan, eivätkä he olleet millään tavalla tutkijan valvonnan alla täyttäessään kyselyä. Haittapuolina on, ettei tutkija voi tehdä tarkentavia kysymyksiä, eikä vastaaja voi kysyä tarkentavaa informaatiota epäselvän kysymyksen kohdalla.

Kyselylomakkeessa kysymysten on oltava selkeitä, ytimekkäitä ja helposti ymmärrettäviä. Kysymykset voivat olla avoimia tai suljettuja. Avoimiin kysymyksiin pyydetään vastaamaan vapaamuotoisesti, sillä sanallisten vastausten avulla voidaan saada tutkimukseen tärkeitä tietoja, jotka voisivat muuten jäädä huomioimatta. (Vehkalahti 2014: 23–25.) Tuomi ja Sara-järvi (2018:73) toteavat, että kyselyllä voidaan kerätä sekä määrällistä että laadullista tutkimusaineistoa. Tutkielmani kyselyssä käytin avoimia kysymyksiä laadullisen aineiston keräämiseen sekä arvoasteikkokysymyksiä (1-5) määrällisen aineiston keräämiseen. Avoimien kysymysten kautta pystyi saamaan tietoa vastaajien ajatuksista, kuten selviytymiskeinoista epävarmuuden kanssa. Tällöin ei voi käyttää vain suljettuja kysymyksiä valmiiksi päätetyin vastausvaihtoehtoihin, sillä etukäteen ei voi tietää kaikkia mahdollisia vastausvaihtoehtoja. Tästä johtuen avoimet kysymykset olivat pakollisia. Vallin (2001:111) mielestä avoimissa vastauksissa on mahdollisuus uusien ideoiden sekä teemojen esiintymiseen. Asteikkoihin, eli skaaloihin, perustuvassa kysymystyyppissä esitetään väittämiä, ja vastaaja valitsee esitettyyn väittämään asteikolta (1-5) numeerisen arvon, joka parhaiten kuvastaa hänen vastaustaan (Hirsijärvi ym. 2009:199–200). Sähköisen Webropol -kyselyn hyötynä on se, että se voidaan toteuttaa täysin anonymina internetin kautta ja tällöin vastaajat pystyvät vastaamaan kyselyyn nimettöminä ja heidän yksityisyytensä on turvattu. Sähköisen kyselyn tekemisen hyvänä puolena on myös se, että aineisto on valmiiksi kirjallisessa muodossa, jolloin tutkijan ei tarvitse käyttää aikaa aineiston litteroimiseen.

Kysymykset muotoiltiin maisterintutkielmaa varten kerätyn taustakirjallisuuden pohjalta. Kyselyn alussa kuvailin vastaajille lyhyesti tutkielmani tavoitteet. Kyselylomakkeen alkuun

linkitin tietosuojailmoituksen (liite 1), joka on osa tutkimusta ja se tulee toimittaa tutkimukseen osallistujille. Tietosuojailmoituksessa kerrotaan tutkimuksen luotettavuudesta, vaitiolovelvollisuudesta ja anonymiteetin turvaamisesta. Kyselyyn vastaajat pystyivät halutessaan lukemaan tietosuojailmoituksen ennen osallistumistaan. Tutkimuksen alussa vastaajille ilmoitettiin, että osallistumalla tutkimukseen he antoivat suostumuksen vastausten käyttämiseen tutkimustarkoituksiin. Valmiissa kyselylomakkeessa on 20 kysymystä, jotka lajittelin neljään eri ryhmään (liite 2). Ensimmäisessä ryhmässä oli taustatietoa kartuttavia kysymyksiä: ikä, työvuodet sekä työssäkäyntialue. Toisessa ryhmässä keskityttiin sormituksen ymmärtämiseen. McKee ja McKee (1992), Thumann (2012), Taylor (2002), Patrie ja Johnson (2011) sekä Geer ja Keane (2018) nostivat esille viittomakielen toisena kielenä aikuisena oppivien tuskailevan sormituksen ymmärtämisen kanssa ja halusin kyselylomakkeen kysymyksillä kartoittaa, kokevatko Suomessa työskentelevät viittomakielen tulkit samoja sormittamisen ymmärtämisen haasteita.

Kolmannessa kysymysryhmässä oli yksityiskohtaisempia poimintoja sormittamisen tuottamiseen liittyvistä erityispiirteistä. Patrie ja Johnson (2011) Thumann (2009) ja Wager (2012) ovat määritelleet, että sormitusta voidaan tuottaa kolmella eri tavalla: tarkka, nopea ja leksikaalistunut sormitus. Patrie ja Johnson (2011) toteavat, että minkä tahansa sanan voi sormittaa ja ettei sormitus aina noudata kirjoitetun sanan hahmoa, esimerkiksi edellä mainitun nopean sormituksen aikana tai viittojan virheellisestä tuottamisesta johtuen. Kolmannen kysymysryhmän avulla halusin selvittää, ovatko tulkit kohdanneet työssään näitä sormituksen tuottamiseen liittyviä variaatioita. Dean ja Pollard (2001) käsittelivät tulkin kokemaa stressiä, Gile (2009) sekä Cokely (1992) käsittelivät tulkkaustilanteen kuormittavuutta sekä Patrie ja Johnson (2011) kartoittivat strategioita, joilla voi helpottaa sormituksen ymmärtämistä. Näiden teorioiden inspiroimana neljännellä kysymysryhmällä tarkastelin työkokemuksen ja ennakkokäsitysten vaikutusta ymmärtämiseen. Kysely oli auki 12.3–30.3.2019 välisen ajan ja vastauksia sain 50 kappaletta.

3.2 Aineiston käsittely ja analyysi

Tuomi ja Sarajärvi (2018) jakavat laadullisen aineiston analyysin kolmeen erilaiseen analyysitapaan: aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjautuvaan analyysiin. Maisterintutkimassani käytän teoriaohjautuvaa analyysia, jolloin aineiston analyysi on abduktiivista. Tällöin tutkija yhdistelee analyysissaan aineistoaan sekä tutkimuksensa pohjana olevia teoreettisia malleja. Tuomen ja Sarajärven (2002) sekä Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan aikaisempi tieto

toimii analyysin apuna tai ohjaa sen kulkua. Teoriaohjautuvassa analyysissä on yhteyksiä teoriaan, mutta analyysiyksiköt, joita tutkimuksessa tarkastellaan, valitaan aineistosta samalla tavalla kuten puhtaasti aineistolähtöisessä analyysissä, jolloin analyysiyksiköt eivät ole ennalta sovittuja tai harkittuja. Teoriaohjautuvassa analyysissä ei ole myöskään tarkoitus testata teoriaa, kuten teorialähtöisessä analyysissä, vaan aikaisempi tieto toimii lähinnä uusien ajatusten tuottajana. Tuomi ja Sarajärvi (2018) korostavat, että analyysia toteutetaan aineiston ehdoilla, mutta aineistolla on selkeät kytkennät tutkimuksessa kerättyyn teoriaan, josta etsitään johtopäätösten tueksi selityksiä tai vahvistusta. Toisaalta analyysissä voidaan tuoda esille myös tulosten poikkeaminen aiemmista tutkimuksista.

Teoriaohjautuva tutkimustapa sopii omaan tutkielmaani hyvin, sillä tutkielmassani linkitän keräämäni teoriapohjaa tekemääni kyselytutkimukseen. Tarkastelen, onko suomalaisen viittomakielen tulkeilla teoriapohjani kanssa yhteneviä ajatuksia sormituksen ymmärtämisestä, vai jotain muuta. Olen poiminut siitä mielestäni ajankohtaiset ja itseäni kiinnostavimmat kysymykset. Tutkielmassa käyttämäni kyselylomakkeen kysymykset on muodostettu aikaisempien tutkimustulosten pohjalta, mutta on täysin mahdollista, että keräämästäni aineistosta nousee uusia näkökulmia, joita taustakirjallisuudessa en ole käsitellyt.

Käsityksiäni sormituksen ymmärtämisestä ja siihen liittyvistä vaikeuksista ohjaavat aikaisemmat kokemukseni ja tutkielmaani varten keräämäni taustakirjallisuus. Tällöin ne myös vaikuttavat analyysiin sekä sen kulkuun. Valitsemalla teoriaohjautuvan analyysin pystyn myös irrottautumaan aineistolähtöisen analyysin ongelmista. Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavat, että aineistolähtöistä analyysia voi olla vaikea toteuttaa, koska tutkijalla on yleensä ennakkokäsityksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Tällöin tutkijan on vaikeaa tehdä objektiivisiä havaintoja, vaan tutkija vaikuttaa tuloksiin esimerkiksi pelkästään valitsemalla tutkimuksessa käytettävät käsitteet ja tutkimusmenetelmät.

Laadullisten menetelmien avulla tarkastelen tulkkien vastauksista nousseita teemoja ja määrällisellä analyysimenetelmällä luon tulkkien asteikkovastauksista kysymyskohtaisia kuvioita, joissa esitetään jokaisen kysymyksen vastausten hajonta 1-5 vastausten välillä. Kuviot antavat selkeän kuvan tulkkien vastauksista, joiden avulla voin tarkastella tulkkien kokemusten samankaltaisuutta ja yhdenmukaisuutta. Kuvioista tarkastelen myös vastauksien painotuksia ja hajontaa arvoasteikkokysymyksissä. Avokysymysten vastaukset antavat lisätietoa arvoasteikkokysymysten vastauksiin ja kertovat tarkemmin tulkkien mielipiteistä sekä ajatuksista arvoasteikkokysymyksiin liittyen.

Monimenetelmällisellä aineistoanalyysillä voidaan saada kattavampi näkemys tutkimuskohteesta, sillä usean tutkimusmenetelmän avulla asioiden kuvaaminen toteutuu useammasta

näkökulmasta (Eskola & Suoranta 1998: 69–71). Tutkimustulosten määrällisessä analysointimenetelmässä tutkittavia asioita käsitellään numeroiden avulla. Tutkimuksessa saatu tieto voidaan esittää numeroina tai vaihtoehtoisesti ryhmitellä numeeriseen muotoon. Esitetyt tulokset tulkitaan ja selitetään myös sanallisesti. (Vilkkä 2007: 14.) Tutkielmani arvoasteikkokysymyksillä saamani vastaukset kokosin taulukoihin, joissa jokaisessa esitettiin yhden arvoasteikkokysymyksen vastaukset.

Tutkimustulosten laadulliseksi analysointimenetelmäksi valitsin aineiston sisällönanalyysin. Sisällönanalyysissa tarkastellaan tekstiaineiston yhtäläisyyksiä ja eroja sekä eritellään aineistosta nousevia aiheita. Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavat, että sisällönanalyysi voi olla tutkimuksen yksittäisenä analyysimetodina tai se voi toimia väljästi tutkimuksen viitekehyksenä. He määrittelevät sisällönanalyysin tavoitteeksi muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee analyysissa saadut tulokset laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin aikaisempiin tutkimustuloksiin. Sisällönanalyysin avulla pystytään käsittelemään laajasti ja monipuolisesti erilaisia dokumentteja sekä aineistoja. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tarkkaa ja selkeää aineiston järjestämistä hävittämättä sen alkuperäistä tarkoitusta. Aineiston analysoinnin tavoitteena on luoda mielekästä, selkeää sekä yhtenäistä informaatiota hajanaisesta aineistosta. Aineiston työstäminen pohjautuu johdonmukaisuuteen, sillä analysoidessa aineisto pilkotaan ja kootaan uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Analyysin kautta luodaan selkeä sekä tiivis kuvaus tutkittavasta aiheesta, minkä jälkeen tutkija voi tehdä johtopäätökset tuloksistaan.

Eskola ja Suoranta (1998), Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) sekä Tuomi ja Sarajärvi (2018) määrittelevät teemojen olevan tutkimuksen keskeisiä aiheita, joita voidaan muodostaa aineistolähtöisesti etsimällä tekstimassasta yhdistäviä tai erottavia seikkoja tai teorialähtöisesti jonkin tietyn viitekehyksen tai teorian mukaisesti. Tekstiaineisto voidaan ryhmitellä niiden teemojen mukaan, joita on käsitelty tutkimuskysymyksissä. Kyselytutkimusaineistoni sisältää 50 ihmisen analysoitavan vastauksen jokaisen tutkimuskysymyksen alla, joten teemoittelu osoittautui hyväksi keinoksi jäsentää hajanaista tietoa johtopäätösten saavuttamiseksi. Eskola ja Suoranta (1998: 180) toteavat, että teemoittelussa on tärkeää aineiston ja teorian yhteys. Käytännössä tämä linkitys näkyy siinä, että tutkielmassa käytetään aineistosta poimittuja sitaatteja ja liitetään ne taustateorian yhteyteen. Tällöin on mahdollista vertailla tutkimuksen aineistoa sekä teoriaa ja nähdä vastaavatko ne vai poikkeavatko ne toisistaan.

Joskus aineistosta voi myös löytyä uusia teemoja, jotka eivät välttämättä noudata tutkijan ennalta tekemää järjestystä ja jäsenystä. Jokaisen teeman alle kootaan aineistosta ne kohdat, jossa kyseistä teemaa on käsitelty ja aineistosta voi nostaa esille mielenkiintoisia sitaatteja,

jotka valaisevat tutkimusongelmaa. Isompaa teemaa voidaan jaotella alateemoiksi kyseisen ilmiön tarkempaa käsittelyä varten. Tutkijan valitsemat teemat pitää tarkistaa, testata ja tarkentaa analysoimalla koko tutkimusaineisto. Tässä apuna voidaan käyttää koodausta.

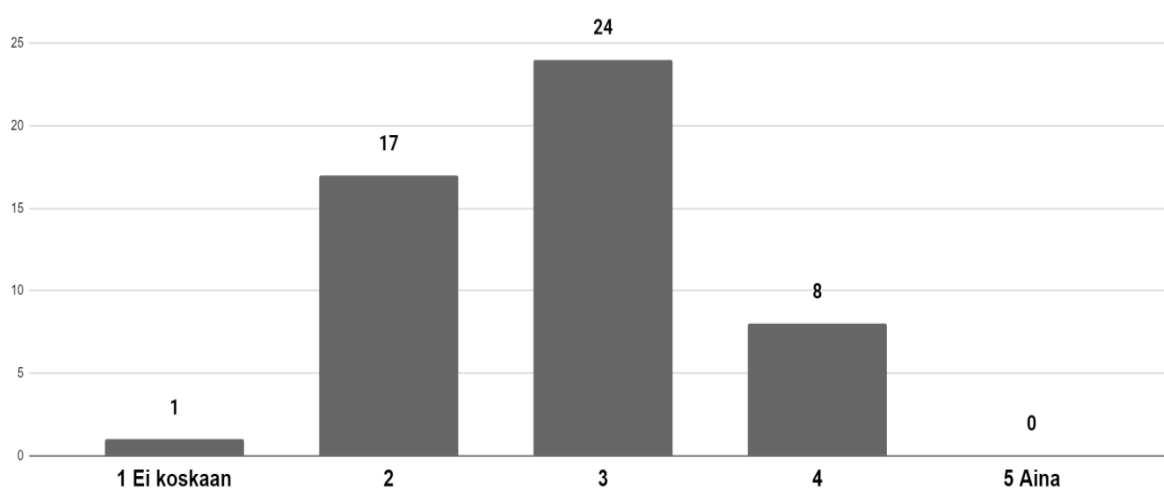
Tekstiaineiston koodaamisella Eskola ja Suoranta (1998: 156) sekä Saaranen-Kauppi-
nen ja Puusniekka (2006) tarkoittavat erilaisia merkintätapoja kuten numeroita, kirjaimia sekä
symboleja tai muilla keinoin aineistoon tehtyjä jäseneteleviä merkintöjä, kuten alleviivauksia
värikynin. Tekstin koodaaminen ei ole välttämätöntä, mutta se helpottaa tutkimusaineiston
jäsentämistä, sillä merkityt tekstikohdat löytää nopeasti suuresta tekstimassasta verrattuna kä-
sittelemättömään tekstiin. Koodaus voi kohdistua sanoihin, lauseisiin, riveihin, kappaleisiin
tai pitempiin tekstiosioihin, riippuen tutkimuksen lähtökohdista sekä tavoitteista. Saaranen-
Kauppi-
nen ja Puusniekka (2006) toteavat, että koodit toimivat laajassa tutkimusaineistossa
osoitteina ja niiden avulla voi helposti poimia aineistosta haluamaansa teemaa käsittelevät
kohdat.

Tutkimusaineiston avoimien kysymyksiä vastauksiin merkitsin alleviivaamalla eri vä-
rejä käyttäen aineistossa usein toistuvia tai poikkeavia asioita, jotka olivat mielestäni tutkimus-
tehtävän ja -kysymysten kannalta olennaisia asioita. Kokosin yhdessä kysymyksessä esiin nous-
seet teemat yhdelle A4-arkille, johon myös laskin niiden esiintymiskerrat. Näin kerätyistä koo-
deista pystyi erottamaan helposti useasti toistuvat asiat ja sain kartoitettua aineiston monimuo-
toisuutta ja selvitettyä, mitä tutkimusaiheeseen liittyvää aineistosta löytyy. Koodaamisen avulla
sain selkeän käsityksen tutkimusaineistostani ja pystyin hyödyntämään koodattua aineistoa tut-
kimuksen analyysissä, tiivistämisessä ja tulkinnassa. Tuloksia varten keräsin avovastauksista
nousseet teemat tutkimuskysymysteni ohjaamien teemojen kokonaisuuksien alle; sormituksen
piirteet, sormittamisen ymmärtämistä helpottavat tekijät, sormittamisen ymmärtämistä vaikeut-
tavat tekijät ja vaikutuskeinot ymmärtää sormitusta paremmin.

Tulevassa luvussa käytetään suoria lainauksia kyselystäni. Esitettyjä lainauksia ei ole kä-
sitelty tai muotoiltu, ne on säilytetty alkuperäisessä muodossa. Lainaukset on identifioitu avo-
vastauksen numeron mukaan sekä juoksevin numeroin vastausjärjestyksessä kysymyiskohtai-
sesti.

4. TULOKSET

Kyselyyni vastanneista 50 tulkista kukaan ei todennut, että sormituksen ymmärtäminen on aina helppoa ja vaivatonta. Alla näkyvässä kuviossa (kuvio 2) on kuvattu vastausten jakautumista kysyttäessä, onko sormituksen ymmärtäminen aina helppoa ja onnistuu ensimmäisellä kerralla. Lähes puolet vastauksista asettuvat asteikon puoleen väliin. Kuitenkin 84 prosenttia vastaajista valitsivat arvon 1-3 välillä. Näin ollen voidaan todeta, että sormituksen ymmärtämistä ei koeta helpoksi ja vaivattomaksi. Kukaan vastaajista ei ollut sitä mieltä, että sormituksen ymmärtäminen onnistuisi aina.

Kuvio 2. Kysymys 4: Onko sormituksen ymmärtäminen helppoa ja onnistuu ensimmäisellä kerralla?

Vastaajat kuvailivat useita erilaisia sormituksen käyttötapoja, joihin olivat törmänneet työskennellessään tulkkina. Yleisimmiksi sormituksen käyttötavoiksi määritellään nimisanojen sormittaminen ja lainasanojen sekä lyhenteiden ilmaiseminen. Sormitukseen turvaudutaan yleensä myös silloin, kun jollekin tietylle puhutun kielen termille ei ole vastaavaa viittomaa tai jos jonkin viittoman tarkoitus on epäselvä tai moniselitteinen. (Brennan 2001; Deuchar 1984; Sutton-Spence 1994; Sandler & Lillo-Martin 2006.) En keskittynyt kyselylomakkeen kysymyksillä tarkastelemaan näiden yleisimmin esiintyvien käyttötapojen esiintymistä, vaan halusin kerätä muita tulkkien havaitsemia tapoja, jolloin sormitusta käytetään (liite 2: kysymys 9).

Vastauksissa yleisimmäksi sormituksen käyttötavaksi todettiin tilanteet, joissa asiakas halusi tulkin käyttävän jotain tiettyä suomen kielen sanaa puheelle tulkatessaan. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi ne, joissa viittomalle on olemassa monta mahdollista suomenkielistä vastinetta tai kun asiakas halusi tulkin käyttävän juuri tiettyä suomen kielen ilmaisua. Muita

kyselyssä useamman kerran ilmenneitä tilanteita, joissa päädyttiin käyttämään sormitusta olivat ne, joissa asiakas ei itse tiennyt viittomaa tai epäili, ettei tulkki tiennyt kyseisen sanan viittomaa. Vastauksista löytyi kolmekymmentä erilaista esimerkkiä, millaisia sanoja tai ilmaisuja tulkit olivat nähneet. Yleisimpiä olivat vierasperäiset sanat, merkit, sloganit ja sanonnat, ammattisanat erityisaloista, paikkojen nimet ja sivistyssanat.

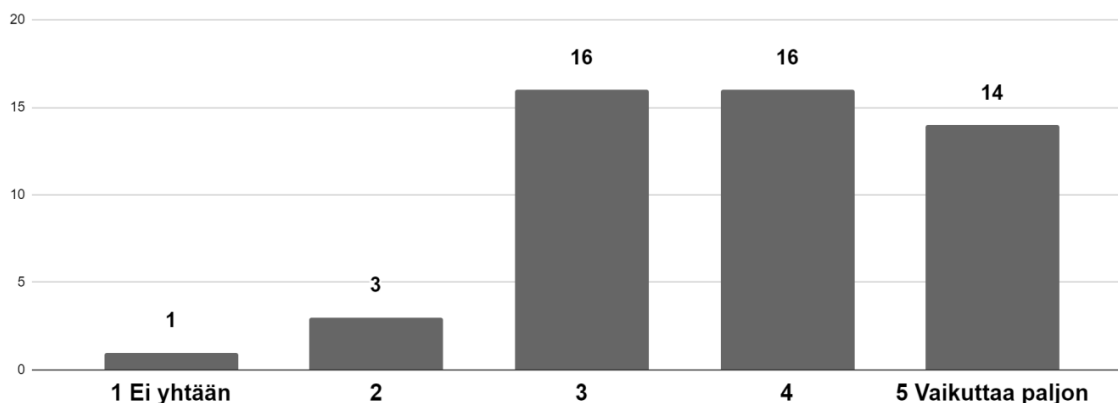
Halusin kartoittaa, olivatko tulkit havainneet kaikkia kolmea Patrien ja Johnsonin (2011), Thumannin (2009) ja Wagerin (2012) määrittelemiä tarkkaa, nopeaa ja leksikaalistunutta sormitusta. Kolme neljäsosaa vastaajista tunnistivat nämä tavat ja antoivat niiden käytölle useita esimerkkejä. Tarkkaa sormitusta käytettiin samalla tavoin kuin Patrien ja Johnsonin (2011) kuvailivat, sillä vastauksista yleisimmiksi käyttötavoiksi nousivat itsensä esittely ja uuden sanan esittely ensimmäisen kerran. Nopea sormitus noudatteli myös Patrien ja Johnsonin (2011), Thumannin (2009) ja Wagerin (2012) kuvailemaa määritelmää: sormitus voi olla nopeaa, silloin kun sana mainitaan toisen kerran tai varsinkin silloin, jos se toistuu tekstissä useasti. Aineistosta tämä sormituksen nopea käyttötapa esiintyi yleisimpänä tuttujen nimien sormittamisen kanssa. Leksikaalistuneiden viittomien esimerkkejä vastaajat antoivat vähemmän, mutta myös ne olivat samanlaisia kuin Patrien ja Johnsonin (2011) kuvailemat leksikaalistuneet viittomat. Tällöin sormituksen tuottamisessa on tapahtunut muutoksia ja leksikaalistunut viittoma ei enää muistuta sormitusta, vaan siitä on tullut yksi kokonainen yksikkö, kuten aineistossa esimerkkeinä kuvatut viittomat WC, PDF ja TAKSI.

4.1 Sormituksen ymmärtämistä vaikeuttavat tekijät

Tutkimuskysymyksieni ensimmäisenä tavoitteena oli tarkastella, mitkä asiat vaikeuttavat sormittamisen ymmärtämistä tulkkauksitilanteessa ja minkälaiset suhtautumistavat saattavat lisätä ongelmia haastavassa sormitustilanteessa. Vastausten perusteella tulkit kokivat sormituksen olevan ajoittain vaikeaa ymmärtää. Sormituksen ymmärtämistä vaikeuttaviksi tekijöiksi vastauksista nousivat tulkin virheelliset tai kielteiset ennako-oletukset liittyen tulevaan tilanteeseen sekä siellä mahdollisesti sormitettaviin sanoihin, ymmärtämättömyyden aiheuttamat tuntemukset ja asiakkaan huulion häiritsevä vaikutus. Lisäksi jännitys ja suorituspaine kuormittivat tulkkia tulkkauksitilanteessa, jossa sormituksen ymmärtäminen oli haastavaa sekä jos asiakkaan ja tulkin välinen yhteistyö oli puutteellista.

4.1.1 Sormituksen ymmärtämisongelmaan myötävaikuttavat tekijät

Tulossa olevasta työtehtävästä muodostetaan usein päätelmiä, jotka perustuvat aikaisempiin kokemuksiin. Valmistautuminen on tulkille haastavaa, mikäli hänellä ei ole riittävästi tietoa tulevasta tilanteesta. Suurin osa vastaajista totesi omilla ennakko-oletuksilla olevan jonkin verran tai paljon vaikutusta sormituksen ymmärtämiseen (kuvio 3).

Kuvio 3. Kysymys 17: Vaikuttavatko ennakko-oletuksesi sormituksen ymmärtämiseen?

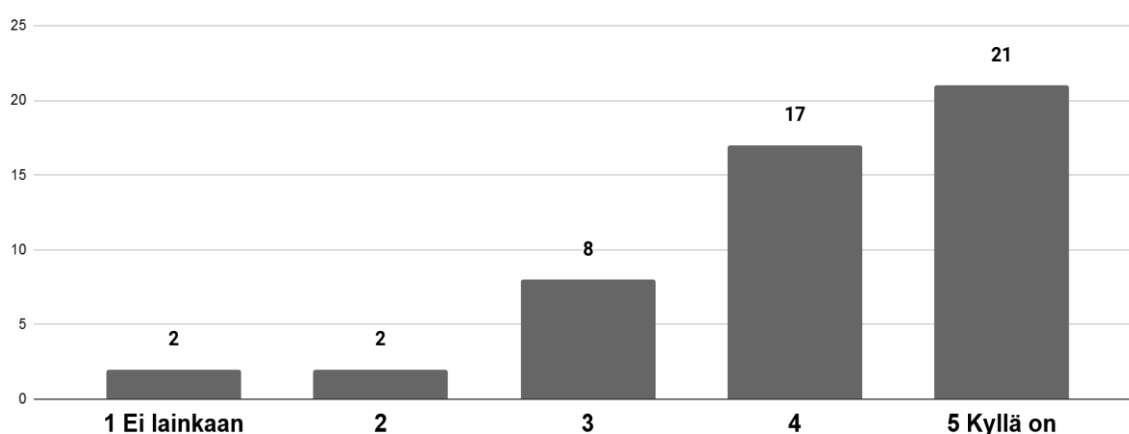
Tulkkien ennakko-oletukset, jotka eivät vastanneet tulkkauksilannetta, koettiin haittaavan sormituksen ymmärtämistä. Vastaajat totesivat, ettei valmistautumisesta ole apua, mikäli tilanne ei vastaa sitä, mihin on valmistautunut. Tällaisessa tilanteessa tulkit kokivat väärin odotusten johtaneen heitä harhaan ja vaikeuttaneen sormituksen ymmärtämistä. Vastaajat myös muistuttivat, että sormituksia voidaan tuottaa mistä tahansa, eivätkä ne aina liity lainkaan alkuperäiseen keskusteluun, kuten alla olevassa lainauksessa todetaan.

Toisaalta, jos joku yllättäen sormittaa vaikkapa KUKKA, kun ollaan keskustelemassa hienomekaniikasta, saattaa sormitus olla vaikeampi vastaanottaa. Vaikka ymmärtäisi K-U-K-K-A, alkaa helposti epäilemään ymmärsikö sittenkään oikein: miksi henkilö sormittaa sanan KUKKA, kun sille on viittomakin? Ja miten kummassa KUKKA liittyy hienomekaniikkaan. (kysymys 14, vastaus 40)

Joskus viittomia selvennetään sormittamalla sana perään, mikä hämmentää kun viittoman on ymmärtänyt jo oikein, näin on käynyt esimerkiksi sanan ”muumi” kanssa. (kysymys 9, vastaus 2)

Tulkin koulutus ja työkokemukset luovat tulkille peruskäsityksen siitä, millaisia sanoja yleensä sormitetaan, mutta tulkki ei voi olettaa mitään täysin valmiiksi. Patrie ja Johnson (2011)

toteavat, että tulkkaustilanteessa on hyvä tietää, mitkä sanat voidaan sormittaa. He toteavat, että yleisemmin sormitetaan paikannimet tai sanat, joille ei ole viittomaa, mutta kuitenkin mikä vain sana voidaan sormittaa. Tämä luo lisää haastavuutta sormituksen ymmärtämiseen. Tutkielmani tuloksissa vastaajat kuvailivat useita sormitusten käyttötarkoituksia ja tilanteita. Heistä muutama totesivat, että mitä tahansa arkipäiväisiä asioita voitiin sormittaa, vaikka niille olisikin viittoma. He totesivat tämän aiheuttavan hämmennystä ja epävarmuutta siitä, ovatko he ymmärtäneet saamansa sormituksen oikein. Vastausten perusteella (kuvio 4) voidaan nähdä, että tulkit kokivat yllättävien sanojen ymmärtämisen olevan hankalampaa kuin yleisesti sormitettujen sanojen, sillä 76 prosenttia vastaajista valitsivat arvot neljä tai viisi.

Kuvio 4. Kysymys 10: Onko yllättävien sanojen sormittamisen ymmärtäminen vaikeampaa kuin yleisempien sormituskohteiden?

Valmistautumista mietittäessä vastauksista nousi esille myös tulkkaustilanteiden vaihtelevuus. Vastaajat totesivat valmistautumisen olevan haasteellista, mikäli he eivät olleet saaneet tulkkaustilanteesta riittävää, ajantasaista tai selkeää tietoa. Eräät vastaajista muistuttivat, että on olemassa useita sellaisia tilanteita, joihin ei voi täysin valmistautua. Valmistautuminen on haastavaa, kun tilanteeseen liittyvä mahdollinen sanasto on hyvin laaja tai keskustelun sisältöä ja kulkua ei voi ennakoida.

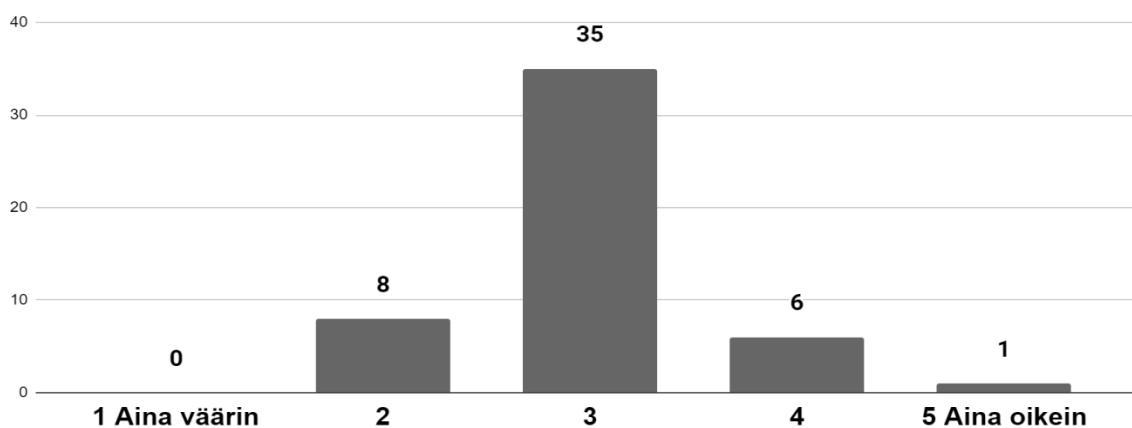
Esimerkiksi apteekkikäynnille on paha lähteä valmistautumaan ja opetella kaikkien lääkkeiden nimet. Monesti sormitus tulee täysin yllättäen eikä välttämättä edes liity tilattuun aiheeseen. (kysymys 14, vastaus 7)

Saattaa auttaa jossain vaiheessa, mutta harvemmin pystyy ihan kaikkia tilanteessa käytettäviä termejä tai asioita ennakoida valmistautuessa. (kysymys 14, vastaus 29)

Tulkkaustilanteessa haasteita luo huono huulio sekä väärin tuotettu sormitus. Patrie ja Johnson (2011) toteavat, että viittoja ei välttämättä sormita sanaa oikein ja virheettömästi, vaan hän voi tuottaa sormitetun sanan suurin piirtein sen virallisen oikean kirjoitusasun mukaisesti. Myös sormituksen vauhti voi selittää virheitä sormitetun sanan oikeinkirjoituksessa. Esimerkiksi Vallin ja Lucasin (1992) ja Wagerin (2012) mukaan nopeasti sormitetuista sanoista saattoi puuttua joitakin kirjaimia sekä tapahtua muutoksia käsimuodoissa tai orientaatioissa. Tämän kaltainen tilanne kävi ilmi myös yhden tulkin vastauksesta.

On ollut tilanteita, joissa asiakas saattaa sormittaa vain puolet sanasta ja senkin nopeasti ja vähän sinne päin. Arvelen, että asiakas ei välttämättä tiedä miten sana kirjoitetaan suomeksi, siksi saattaa käyttää epätarkkaa ilmaisua. (kysymys 12, vastaus 10)

Vastauksissa korostui tulkkien omakohtaiset kokemukset sormituksen virheellisyydestä, sillä enemmistö koki, ettei sormitusta tuoteta läheskään aina oikein eli se ei aina noudata kirjoitetun sanan muotoa. Alla olevassa kuviossa (kuvio 5) on esitetty vastaajien kokemukset sormitettujen sanojen oikeinkirjoituksesta.

Kuvio 5. Kysymys 11: Noudattaako sormitus mielestäsi aina kirjoitetun sanan muotoa?

Huuliolla koettiin oleva paljon haittaavia vaikutuksia sormituksen ymmärtämiseen. Huulion puuttuminen vaikeutti sormituksen ymmärtämistä. Lisäksi häiritseväksi koettiin, mikäli huulio oli väärin tuotettu, koska silloin se vei huomion sormien liikkeistä. Pahimmillaan huulion todettiin olevan väärin tuotettu ja lisäksi poikkeavan sormitetusta sanasta, jolloin se sekoitti tulkkia. Myös asiakkaan ääneen puhuminen koettiin häiritseväksi, varsinkin väärin tuotettujen sormitusten kanssa.

Jos huulio on ”väärä” tai suun liike ei ole samassa rytmissä sormituksen kanssa, niin on vaikea ymmärtää sormitusta. (kysymys 8, vastaus 18)

Vaikeuttaa, jos siinä on jotain mikä ei sovi sormitukseen. Sama jos ääni on mukana, eikä vastaa sormitusta. Huomaan kuitenkin katsovani enemmän sormia kuin huuliota. (kysymys 8, vastaus 32)

Virheellisen huulion ja sormituksen lisäksi myös itse tulkkauksilanne aiheuttaa tulkeille haasteita. Patrie ja Johnson (2011) huomauttivat, että tulkkauksprosessi vaatii samanaikaisesti paljon erilaisia kuormittavia kognitiivisia, lingvistisiä ja sosiaalisia tehtäviä. Saresvuo ja Ojanen (1988) totesivat, että tulkin on pääasiallisesti toimittava nopeasti ja virheettömästi, eikä virheitä aina ole mahdollista korjata. Myös kyselyyni vastanneet tulkit myönsivät tulkkauksilanteen ja työhön liittyvien suoriutumispaineiden olevan kuormittavia sekä niiden vaikeuttavan sormituksen ymmärtämistä.

Tulkkauksilanne muuttaa tilanteen paineiseksi, sana olisi pakko saada kerralla. Tulkki on tilanteen ulkopuolinen. Myös tulkkauksprosessi kuormittaa koko ajan, joten kapasiteetti ei riitä kaikkeen. (kysymys 20, vastaus 22)

Tulkatessa prosessi hidastaa ymmärtämistä ja hankaloittaa, kun pitäisi saada prikulleen oikein kyseinen sana. Jos vapaa-ajalla vain katsoo viittomista ja näkee sormituksen sen ottaa kevyemmin eikä hikoile sitä niin kirjaimelleen. (kysymys 20, vastaus 27)

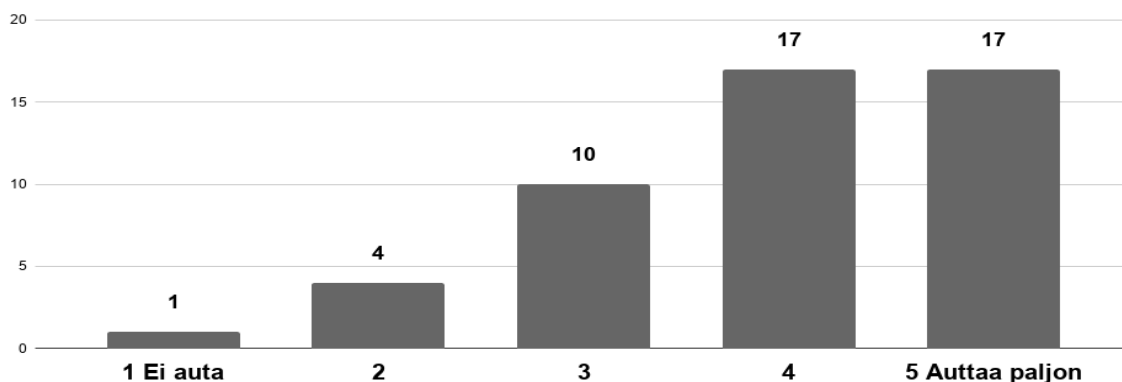
4.1.2 Sormituksen ymmärtämisen haasteita lisäävät suhtautumistavat

Tulkkauksen sisällön tyylin ja laadun on havaittu olevan yhteydessä työhön suhtautumiseen ja asenteisiin työtä tehdessä. Ennakolta haastavaksi koetut tilanteet aiheuttivat vastaajissa jännitystä ja jopa pahimmillaan niin sanottua jäätymistä sormituksen alkaessa. Blumenthal ja muut tutkijat (2006) totesivat voimakkaan stressin aiheuttavan kognitiivisia seurauksia, kuten valpouden alentumista sekä kykenemättömyyttä keskittyä ja prosessoida informaatiota. Voimakas stressi voi myös muuttaa yksilön käsityksiä itsestään ja omista taidoistaan selviytyä vaadittavista töistä. Ennakko-oletusten luomat stressin vaikutukset näkyivät aineistossa, sillä edellä kuvatuissa tilanteissa tulkit kokivat kielteistä kuormittumista ja ajattelivat jopa epäonnistuvansa ennen tilannetta. Siksi he kokivat epävarmuutta ja epäilivät omaa osaamistaan sekä ymmärrystään tulkkauksilanteen aikana sormituksen alkaessa. Tällaisissa tilanteissa vastaajat kokivat ymmärtämisen olevan huonompaa ja työnteon olevan jännityksen alaista. Vastauksissa korostui, että tulkkauksilanteessa ilmennyt stressi ja suorituspaine heikensivät vastaajien tulkkauksen hallintaa.

Tässä tuli lähinnä mieleen omat hermot. Jännittääkö mua se tilanne. Pienikin jännitys voi aiheuttaa sellaista aivojen jäykkyyttä, ettei osaa oikein olla siinä flow tilassa. Jos mä mietin etten varmasti ymmärrä, niin helposti epäilen itseäni ja voi olla että myös ymmärrän huonommin. (kysymys 18, vastaus 15)

Jos sormituksia on paljon, enkä ymmärrä, saatan mennä paniikkiin ja se vaikuttaa koko tulkkaukseen. (kysymys 5, vastaus 15)

Ylläolevissa lainauksissa voidaan todeta henkisen paineen heikentävän sormituksen ymmärtämistä. Esimerkiksi Dean ja Pollard (2001) toteavat tulkin epäröinnillä sekä huonolla itseluottamuksella olevan lamaannuttavia vaikutuksia tulkin suoriutumiseen työssään. Vastaajat tiedostivat ammatillisella itsevarmuudella olevan merkitystä ymmärtämiseen (kuvio 6), joten epävarmuuden koettiin haittaavan ymmärtämistä.

Kuvio 6. Kysymys 15: Auttaako ammatillinen itsevarmuus ymmärtämään sormitusta paremmin?

Epävarmuuden vaikutus tilanteen sujuvuuteen ja tulkin suoriutumiseen perustui aineistossa pelkästään tulkin omaan kokemukseen tulkkaustilanteesta, eikä siihen kuinka muut osallistujat tulkkaustilanteen onnistumisen kokivat. Sormituksen ymmärtämättömyydellä todettiin olevan kielteisiä seurauksia tulkkaustilanteeseen ja tulkin toimintaan. Vastaajat kokivat vaikeuksien sormituksen ymmärtämisessä hidastavan ja hankaloittavan tulkkaustilannetta. Muutammat vastaajista totesivat tilanteen jumittavan heidän ajatteluprosessinsa. Suurin osa vastaajista kertoi sormituksen ymmärtämättömyyden katkaisevan tai keskeyttävän tilanteen. Ymmärtämättömyyden koettiin aiheuttavan paljon erilaisia negatiivisia tunteita, vaihdellen harmituksesta ja häkeltymisestä stressiin, ahdistukseen ja panikointiin asti. Dean ja Pollard (2001) totesivat ympäristöstä johtuvien stressitekijöiden vaikuttavan tulkin henkilökohtaisiin stressireaktioihin, jotka vuorostaan vaikuttavat hänen käyttäytymiseensä, kognitiivisiin toimintoihinsa,

mielialaansa ja psykologiseen hyvinvointiinsa. Vastaajat myös kokivat tilanteen sitä ahdistavammaksi, mitä kauemmin sormituksen selvittämiseen meni aikaa ja montako kertaa asiakasta täytyi pyytää sormittamaan sana uudelleen.

Jos en ymmärrä sormitusta, se ahdistaa. Pysäyttää muuten niin sujuvan tulkkauksen. Tulee kiusallinen olo. Joskus yritän ohittaa sen ja joskus otan itseäni niskasta kiinni ja kysyn rauhallisesti niin monta kertaa kunnes saan sen. Pitää niellä ylpeyttä. (kysymys 5, vastaus 37)

Ahdistun itse hieman, ymmärräkö vielä, kun pyydän asiakasta sormittamaan uudelleen. Entä tuskastuuko asiakas heti vai toistaako rauhassa ja ehkä rauhallisemmin sormittamansa sanan. Jos en ymmärrä sormitusta, se ei välttämättä vaikuta tilanteeseen mitenkään tai pahimmillaan se voi jumittaa koko tilanteen. (kysymys 5, vastaus 4)

Lähes kaikissa avokysymyksissä olennaiseksi tekijäksi nousi esiin tulkin ja asiakkaan välinen toimimaton yhteistyö. Jos yhteistyötä ei oltu koettu sujuvaksi, se vaikeutti myös sormituksen ymmärtämistä. Vastaajat käsittelivät asiakkaan vaikutusta tilanteisiin, joissa tulkki ei ymmärrä hänen tuottamaansa sormitusta. Asiakkaan negatiivinen suhtautuminen tulkin ymmärtämättömyyteen koettiin lisäävän tilanteen stressaavuutta ja se nostettiin ratkaisevaksi tekijäksi tulkille aiheutuvaan epävarmuuteen. Vastaajien työskentelyä vaikeutti entisestään tilanne, jossa heillä oli ennako-oletus siitä, että asiakkaan sormitusta on vaikea ymmärtää tai ettei asiakkaalta voinut kysyä uudestaan sormitusta, jota ei oltu ensimmäisellä sormituskerralla ymmärretty. Aineistossa säännönmukaisesti asiakkaan turhautuminen koettiin ahdistavana ja sen huontavan yhteistyön tekemistä.

Jos on oletuksena, että asiakas hermostuu ellei sormitusta saa, ei sitä varmasti saa. (kysymys 18, vastaus 5)

Tilanteeseen tulee pysähdys, koska pitää kysyä uudestaan. Jos pitää kysyä useammin, tuntee asiakkaiden turhautumisen. (kysymys 5, vastaus 6)

Toki joskus myös esittelytilanteissa sormitus saattaa olla todella nopeaa, ja joskus tuntuu, että asiakas tahallaan testaa tulkkia. (kysymys 12, vastaus 2)

Tulkin ja asiakkaan huono yhteistyö nousi vastauksissa esille myös sormitusten eri tyylien (tarkka, nopea, leksikaalistunut) yhteydessä. Muutamit tulkit olivat kokeneet, että asiakas oli käyttänyt nopeaa sormitusta, vaikka tilanteessa olisi tulkin ymmärtämisen vuoksi ollut käytännöllisempää käyttää hidasta sormitusta. Muutama vastaaja myös totesi, että joskus asiakkaat niin sanotusti testaavat tulkkia sormittaessaan hyvin nopeasti, jolloin sormitusta on hankalampi ymmärtää.

4.2 Sormituksen ymmärtämistä helpottavat tekijät

Tutkimuskysymyksieni toisena tavoitteena oli tarkastella, mitkä asiat helpottavat sormittamisen ymmärtämistä tulkkaustilanteessa ja minkälaisilla suhtautumistavoilla ja keinoilla tulkki voi vaikuttaa sormituksen ymmärtämiseen ja onnistua haastavassa sormitustilanteessa. Vastaajat totesivat sormituksen ymmärtämisen olevan haastavaa, mutta he nostivat esille myös sormituksen ymmärtämistä helpottavia tekijöitä. Sormituksen ymmärtämistä helpottaviksi tekijöiksi vastauksista nousivat valmistautuminen, oikeat ennako-odotukset, sormituksen selvittämiseksi muodostuneet henkilökohtaiset keinot ja asiakkaan selkeä huomio. Sormituksen ymmärtämistä tukivat myös laaja-alainen työkokemus, tulkin oma myönteinen asennoituminen sekä onnistunut yhteistyö tulkin ja asiakkaan välillä.

4.2.1 Sormituksen ymmärtämiseen myötävaikuttavat tekijät

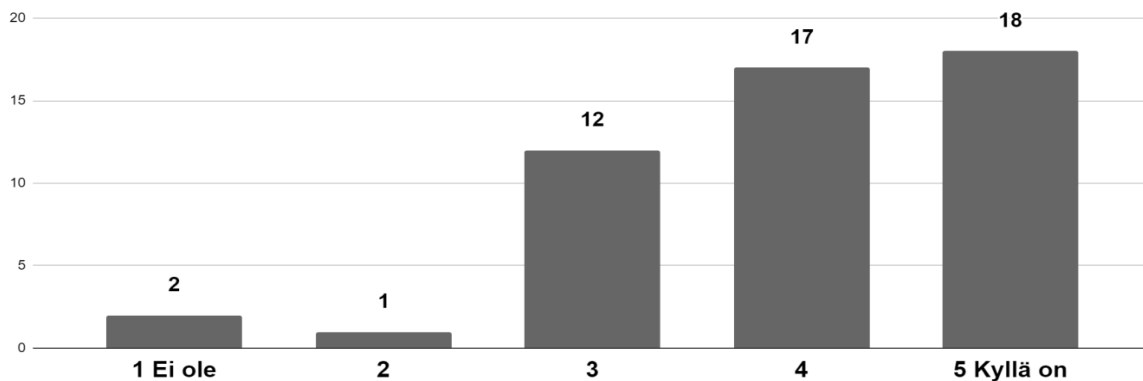
Valmistautuminen koettiin tärkeäksi asiaksi sormittamisen ymmärtämisen kannalta, sillä suurin osa vastaajista (46 kappaletta) totesi valmistautumisen auttavan sormituksen ymmärtämisessä tulkkaustilanteessa (liite 2: kysymys 14). Tärkeimmiksi ennakkotiedoiksi valmistautumisen näkökulmasta määriteltiin tulkkaustilanteessa käytetyt erisnimet, niin paikalla olevien ihmisten kuin tilanteessa käsiteltävien projektien ja paikkojenkin nimet. Myös tilanteeseen liittyvä sanasto erityistermeineen ja vierasperäisine sanoineen koettiin hyödylliseksi tietää etukäteen. Taustatietojen ja hyvän yleissivistyksen todettiin olevan auttavia tekijöitä valmistautumisessa. Suurin osa vastaajista totesi valmistautumisen olevan hyödyllistä, joten sormituksen ymmärtämisen näkökulmasta sillä on suuri merkitys.

Termien haltuunotto auttaa suunnattomasti. Varsinkin termit, jotka on lainattu muista kielistä ymmärtää helpommin, kun ne on lukenut etukäteen. (kysymys 14, vastaus 20)

Termit ja nimet joita osaa odottaa, ymmärtää helpommin. Joten valmistautumisella ja tuttuudella iso merkitys. Jos vaikka asiakkaalta kysyy viittomaa jollekin ja hän vastaa sormittavansa sen, on tästä iso apu. (kysymys 14, vastaus 36)

Tutun aiheen ja tulkkaustilanteen koettiin auttavan sormituksen ymmärtämisessä. Vastaajat totesivat, että tulkkaus on todennäköisemmin sujuvampaa silloin, kun tulkki tietää ennakkoon, mitä tilanteessa on odotettavissa ja ennako-odotukset pitävät paikkansa. Vastaajat määrittelivät myös myönteisten ennako-oletusten helpottavan sormittamisen ymmärtämistä. Mikäli asiakas oli tulkeille tuttu ja he kokivat, että asiakkaalta voi kysyä tarvittaessa mahdollisia

tarkennuksia, tulkit ilmaisivat olevansa luottavaisempia siihen, että tulkkauksilanne sujuisi hyvin. Tällaisessa tilanteessa heidän oli helpompi ymmärtää sormitusta ja tulkkauksilanteiden koettiin etenevän sujuvasti (kuvio 7).

Kuvio 7. Kysymys 16: Onko tutun viittojan sormitusta helpompi ymmärtää kuin vieraan ihmisen?

Tulkkien vastauksista kerättiin erilaisia toimintakeinoja, joita he kertoivat käyttävänsä tilanteissa, joissa heillä oli vaikeuksia ymmärtää sormitusta. Aineiston perusteella tulkeilla näytti olevan suhteellisen samankaltaisia toimintatapoja (taulukko 7). Sormituksen uudelleen pyytäminen oli yleisin toimintatapa, mitä vastaajat tässä tilanteessa kertoivat tekevänsä. Useat vastaajat myös totesivat ilmaisevansa kuulevalle osapuolelle sormituksen tarkistamisen ääneen, jolloin myös kolmas osapuoli tietäisi, mistä keskeytyminen johtuu. Muutamat vastaajista myös ilmaisivat, että sormituksen tarkistamisen lisäksi osittaisen sormituksen sanominen ääneen mahdollisti avun saamisen viittojan lisäksi myös tulkkauksilanteeseen osallistuvilta kuulevilta henkilöiltä tai tulkkiparilta. Varsinkin erikoissanaston kanssa vaikeasti ymmärrettäviä sormituksia lähdettiin tarkistamaan viittomakielisen lisäksi myös kuulevilta.

Taulukko 7. Tulkkien ratkaisukeinot yleisyysjärjestyksessä epävarman tilanteen selvittämiseen

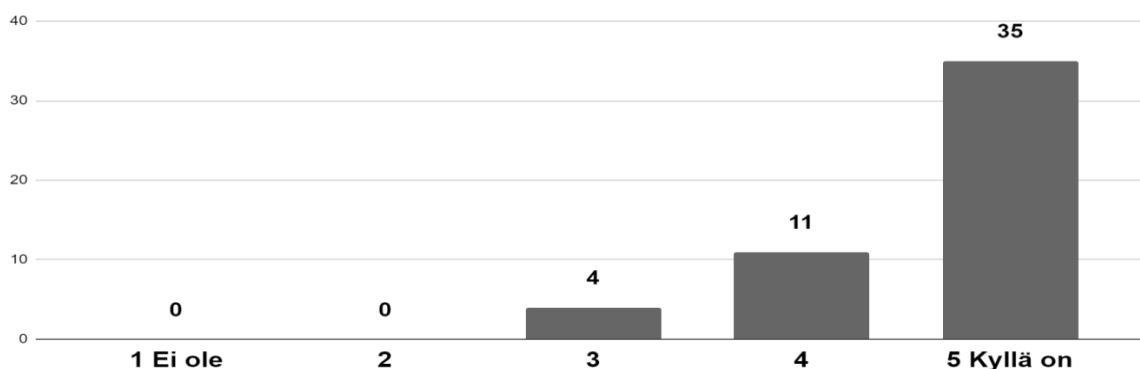
1.	Pyytää sormitusta uudelleen
2.	Tarkistaa asiakkaalta, että tarkoittiko hän sitä, mitä tulkki ymmärsi
3.	Pyytää asiakasta sormittamaan rauhallisemmin/hitaammin
4.	Sanoa ääneen se osa sormituksesta, minkä ymmärsi ja toivoa kuulevalta osapuolelta apua
5.	Ilmaista, ettei ymmärtänyt
6.	Sormittaa peilinä asiakkaalle takaisin
7.	Toistaa ymmärretty osa sormituksesta ja pyytää tarkennusta
8.	Pyytää sormitukseen selvitystä/lisätietoja
9.	Tukeutua asiakkaan huulioon

Ratkaisukeinoksi nostettiin myös tarkentavien kysymysten esittäminen. Vastaajat kokivat, että sormituksen ymmärtämistä tuki asiayhteyksien selkeytyminen. Mikäli sormituksen ymmärtäminen koettiin vaikeaksi ja tulkkaustilanne jo itsessään haastavaksi, muutamat vastaajista totesivat, että arvioivat nopeasti tilanteen ja sormitettavan sanan tärkeyden. Näiden johtopäätösten varassa he saattoivat ohittaa kokonaan sormitettavan sanan ja mahdollisesti korvasivat sen esimerkiksi jollain asiayhteyteen sopivalla yleiskäsitteellä. Yksi vastaajista totesi arvaamisen olevan viimeinen vaihtoehto, vaikka esimerkiksi Patrie ja Johnson (2011) eivät sitä suosittele kirjassaan, sillä yleensä ensimmäinen arvaus on sana, joka alkaa samalla alkukirjaimella kuin sormitettu sana.

Joskus ohitan sormituksen tekemällä tulkkauksen yleisellä tasolla ja joskus taas tarkistan sormituksen joko pyytämällä sormittamaan uudestaan tai niin että sormitan tarkistukseksi oletetun sanan, jolloin asiakas korjaa tai vahvistaa. Jos tunnen aihealueen ja tilanteen erittäin hyvin, saatan joskus arvata, jos tilanne muuten menisi pilalle. Tämä tapahtuu erittäin harvoin ja tulee tulkkina olla tietoinen tästä riskistä ja siitä että mahdollisesti pitää tehdä iso korjaus jos arvaus on väärä. (kysymys 6, vastaus 49)

Tukeudun asiakkaan huulioon, tulkkiaan mitä ymmärrän ja kokeilen ymmärtääkö toinen osapuoli siitä sekä pyydän asiakasta toistamaan. Myös ilmaisen, että en ole varma sainko oikein vai en. Voi pyytää tarkempaa asiayhteyttä tai selittää viittomilla. (kysymys 6, vastaus 11)

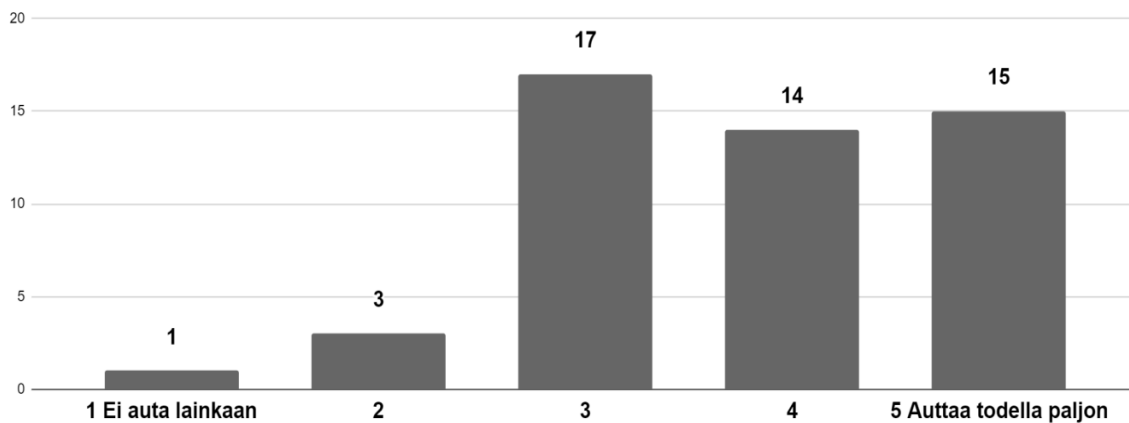
Huuliolla koetaan olevan paljon vaikutusta sormittamisen ymmärtämiseen (kuvio 8). Vastaajat määrittivät hyvän huulion selkeäksi ja oikein tuotetuksi. Suurin osa vastaajista (liite 2: kysymys 8) koki hyvän huulion tukevan ja auttavan paljon sormituksen ymmärtämistä. Huulion merkitys korostui tilanteissa, joissa sormituksessa oli virheitä, koska kuten edellisessä luvussa todettiin, sormitus ei aina noudata kirjoitetun kielen sanan oikeaa kirjoitusasua. Huulio auttoi kokonaisuuden hahmottamisessa, ja osa vastaajista totesi joissain tilanteissa lukevansa ensisijaisesti hyvää huuliota epäselvän sormituksen sijaan.

Kuvio 8. Kysymys 7: Onko viittojan huuliolla vaikutusta sormituksen ymmärtämiseen?

4.2.2 Sormituksen ymmärtämistä tukevat suhtautumistavat

Työkokemuksesta saa apua sormituksen ymmärtämiseen. Aineiston perusteella voidaan todeta, että työkokemuksen kertyessä tulkki pystyy käyttämään erilaisia vaihtoehtoja tehdä työtään ja arvioimaan suoritustaan. Patrie ja Johnson (2011:156–157) toteavat, että työuransa alussa olevat tulkit voivat tuntea jännitystä ja ahdistusta sormitustilannetta ennen, sen aikana ja jopa sen jälkeen. Tämä ahdistus voi häiritä sormituksen ymmärtämistä, koska tällöin tulkki yleensä kykenee keskittymään vain sellaisiin asioihin, jotka vaativat vähän prosessointia, kuten yksittäisten sormiaakkosviittomien tunnistamiseen koko sanan tarkoituksen sijaan. Ahdistus systemaattisesti vähentää vastaanotetun informaation prosessointia ja tällöin sormitettu sana voi joko osittain tai kokonaan jäädä ymmärtämättä. Myös vastaajista lähes kaikki kokivat työkokemuksella olevan merkitystä ymmärtämisen sujuvuuteen (kuvio 9).

Kuvio 9. Kysymys 13: Kuinka paljon työkokemus mielestäsi helpottaa sormittamisen ymmärtämistä?

Vertailtaessa tulkkien vastauksia oman työkokemuksensa merkityksestä sormittamisen ymmärtämiseen (kysymys 13) tuloksista voidaan todeta, että mitä kauemmin oli työskennelty, sitä enemmän korostettiin työkokemuksen helpottavaa vaikutusta. Kysyttäessä sormituksen helpoutta ja onnistumista ensimmäisellä kerralla (kysymys 4) vastauksia vertailtaessa työvuosien mukaan oli niissä selkeästi hajontaa. Kokeneempien tulkkien vastaukset painoutuivat sormituksen ymmärtämisen helppouden kannalle, kun taas uransa alkuvaiheessa olevien tulkkien vastauksista kuvastui sormituksen ymmärtämisen vaikeus.

Vastaajat ovat kokeneet työkokemuksella olevan merkitystä sormituksen ymmärtämiseen (kuvio 9). Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että harjoittelu ja epävarmojen tilanteiden sietäminen kehittää tulkin taitoa ymmärtää sormitusta. Patrie ja Johnson (2011) toteavat kirjassaan,

että sormitusta vastaanottaessa on hyvä pitää mielessä, että ymmärtämättömyys voi aiheuttaa turhautumista. Tämä voi pitkittyessään pahimmillaan muuttua ahdistukseksi, sillä jatkuva tyytymättömyys omaan toimintaan on kuluttavaa. Aineistossa turhautumista oli onnistuttu vähentämään tiedostamalla kielteiset tunteet ja tarkastelemalla sekä käsittelemällä omaa toimintatapa tilanteessa, joka aiheutti turhautumista. Ahdistusta myös pyrittiin vähentämään realististen odotusten ja tavoitteiden avulla.

Ehkä iso asia on myös ollut oppia että tulkkaus ei ole koskaan täydellistä. Ei tarvitse hävetä sitä ettei joskus saa ensimmäisellä kerralla sormitusta. On ihan ok sanoa se ääneen kuulevalle osapuolelle, että tulkki tarkistaa. Mitä vähemmän itse jännittää ja on epävarma, sitä helpommin asiat sujuvat. (kysymys 6, vastaus 9)

Aika rutiinilla tulee pyydettyä uudestaan sormittamista, jatkuvasti. Ensimmäisinä työvuosina se aiheutti pientä ahdistusta ja jotenkin nolotti myöntää, ettei saa selvää. Ja siitä meni vain enemmän lukkoon ja oli entistä vaikeampi ymmärtää. Nykyään ei varmasti pulssi nouse, ei haittaa yhtään pyytää toistamaan, eikä se minusta keskeytä tilanteen flowta tai häiritse tulkkausta. (kysymys 5, vastaus 18)

Tässä tutkielmassa on aikaisemmin jo käsitelty sormituksen ymmärtämättömyyden aiheuttamia tunnereaktioita (luku 4.1.2.). Stressaavassa tilanteessa vastaajat sanoivat yrittävänsä rauhoitella itseään, esimerkiksi muistuttamalla, ettei tulkkaus ole koskaan täydellistä ja ettei epäonnistumista tarvitse hävetä. Vastaajat olivat huomanneet, että mitä vähemmän jännittää, sitä paremmin sormituksen ymmärtäminen yleensä sujuu. Muutamat myös totesivat oppineensa pärjäämään jännityksen kanssa ja pystyneensä kääntämään huonot kokemukset jopa vahvuudeksi.

En panikoi, jos en ymmärrä tai tulkkaan väärin. Tämmöistä tämä on. (kysymys 6, vastaus 36)

Joskus heitän huumoriksi ja sanon että ”kuule, vaikea ymmärtää sormituksia” tai muuta vastaavaa. Saatan myös kysyä, onko kyseessä ihmisen nimi vai joku muu, jos se ei oikein tullut ilmi. Helpottaa ymmärtämistä. (kysymys 6, vastaus 40)

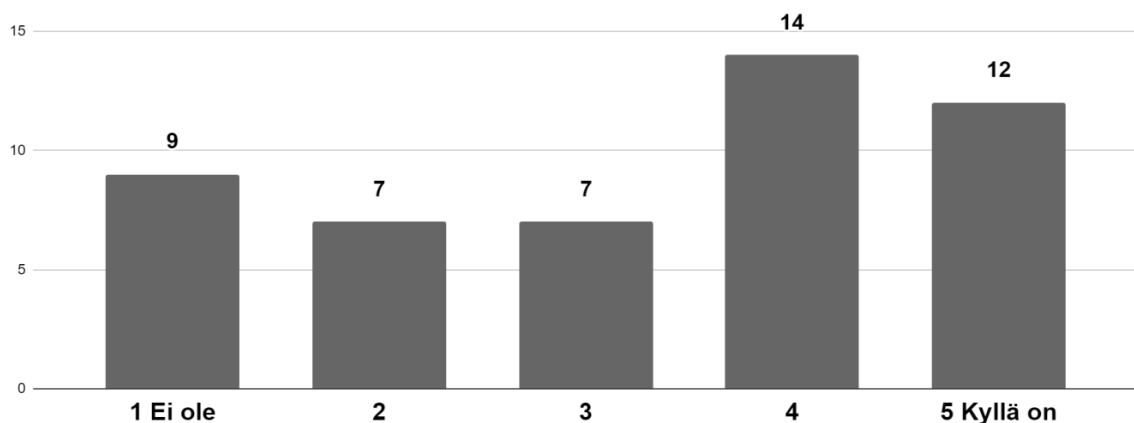
Yritän viestiä asiakkaalle, että toivon selkiyttämistä, ja tuon epävarmuuteni ilmi myös toiselle osapuolelle, ettei mokellus mene kuuron piikkiin. (kysymys 6, vastaus 31)

Vastatessaan työn ja vapaa-ajan eroja kartoittavaan avokysymykseen (liite 2: kysymys 20) vastaajat ilmaisivat, ettei sormittamisen ymmärtäminen vapaalla ole yhtä stressaavaa kuin töissä ollessa. Vapaa-ajalla pelko ymmärtämisen virheistä väheni ja stressitön ilmapiiri edesauttoi ymmärtämistä. Vastaajat kokivat, ettei vapaa-ajalla ole tulkkauksen tuomaa painetta, että

kaikki vastaanotettu sormitus tulisi ymmärtää oikein. Muutamat vastaajat totesivat, että vapaaajalla käyttävät keskustelut yleensä jollain tavalla liittyvät keskustelijoihin itseensä eli tällöin keskustelun aihe on tuttu ja ennakkotietoa tilanteesta on saatavilla paljon. Tällöin myös valmistautumiselle ei ole tarvetta.

Vapaa-ajalla sormituksen pystyy tajuamaan hieman “viiveellä” ja päättämään eri tavalla kuin töissä. Töissä taas oikean sanan tulisi tulla heti oikein. Jos asiakas puhuu ihorasvoista ja saa sormituksesta selvää vain “..ektan”. Pystyn vapaa-ajalla helpommin olettamaan, että kyseessä on Humektan rasva. Töissä taas täytyy olla 100 % oikeassa, ettei tulkkaa väärin. (kysymys 20, vastaus 1)

Kuitenkaan kaikki vastanneista eivät koe sormituksen ymmärtämisen kannalta tulkkaus-työtä erilaiseksi tilanteeksi verrattuna vapaa-ajalla tapahtuvaan kanssakäymiseen. Vastaukset ovat jakautuneet melko tasaisesti kaikkien asteikon arvojen kesken (kuvio 10).

Kuvio 10. Kysymys 19: Onko sormituksen ymmärtämisessä eroa vapaa-ajalla ja työssä ollessa?

Suurimmassa osassa avokysymysten vastauksissa käsiteltiin tulkin ja asiakkaan välisen sujuvan yhteistyön tärkeää roolia sormittamisen ymmärtämiselle. Vastausten perusteella voidaan todeta, että hyvän tulkkauksen lähtökohtana on tulkin myönteinen asennoituminen asiakkaaseen ja asiakkaan luottamus tulkin toimintaan. Dickinsonin (2017: 130) mukaan sujuva ja onnistunut tulkkaus perustuu luottamukseen. Kyselyyni vastanneiden mukaan asiakkaan ja tulkin aikaisempi tuttavuus edesauttaa tulkkaustilannetta. Tällöin molemmat tietävät, mitä vauhtia ja millä tavalla kannattaa sormitus tuottaa, jotta molemminpuolinen ymmärrys säilyisi koko tulkkaustilanteen ajan. Luottamussuhde asiakkaan ja tulkin välillä luodaan ajan kanssa ja parhaimmillaan heidän välilleen syntyy avoin ja rehellinen suhde, jossa voidaan keskustella kai-

kista asioista. Tulkit myönsivät yllättävien tilanteiden aiheuttavan haasteita ja korostivat onnistumisen edellyttävien hyvien vuorovaikutustaitojen ja kykyä toimia sekä kommunikoida luontevasti erilaisten asiakkaiden kanssa.

Enemmän ne sormitukset tulee aina puskiin. Joku mainitsee serkkunsa Reijo-Keijo Lappendaalin tai kertoo nähneensä dokumentin aiheesta "Luxuksen magnitudi nyky-Kyproksella". Yritä siinä sitten... Joo kyllä se aina onnistuu, yhteistyö on kaiken avain. Ja toki joskus valmistautuminen auttaa, mutta suurin osa sormituksista on sellaisia, joihin en olisi voinut valmistautua. (kysymys 14, vastaus 19)

Pyrin tekemään keikkoja, jossa ennako-oletus on että ymmärrän asiakkaan. Toki on tilanteita jotka muuten onnistuvat hyvin, mutta sormitus on pulmallinen. Tiedostan etukäteen, että minulla pitää olla strategia valmiina jos sormituksia tulee. Asiakkaan kanssa sopia yhteistyöstä. (kysymys 18, vastaus 37)

Osa vastaajista on aineistoni perusteella kokenut, että asiakkaat voivat käyttää tarkkaa ja selkeämpää sormitusta itselleen vieraan tulkin kanssa varmistaakseen ymmärtämisen. Cookin (2004: 59) mielestä vastuu tulkkauksen lopputuloksesta on niin asiakkaalla kuin tulkillaakin. Hänen mielestään onnistunut tulkkaus syntyy asiakkaan ja tulkin saumattomalla yhteistyöllä.

5. POHDINTA

Tiedämme aikaisempien tutkimusten tulosten osoittamana, että sormituksen ymmärtäminen voi olla haastavaa henkilöille, jotka ovat opiskelleet viittomakielen vieraana kielenä aikuisena. Suurin osa viittomakielen tulkeista kuuluu tähän ryhmään ja tulkkausprosessin sujuvuuden edistämiseksi on tärkeää tutkia viittomakieltä toisena kielenä oppineiden aikuisten sormituksen vastaanottamista ja siihen vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman tavoitteena oli selvittää tulkin näkökulmasta sormittamisen vastaanottamista vaikeuttavia ja helpottavia tekijöitä tulkkaustilanteissa. Tutkielmassa hyödynnettiin kyselyn aineistoa.

Suomalaisessa viittomakielessä sormiaakkosten käytön oletetaan olevan vähäisempää kuin esimerkiksi ASL:ssä tai BLS:ssä. Padden ja Gunsauls (2003) toteavat, että amerikkalaisessa viittomakielessä sormituksen osuus viittomakielisessä keskustelussa voi olla 12:sta jopa 35 prosenttiin. Morfordin ja MacFarlanen (2003: 220) ASL:a käsittelevässä tutkimuksessa sormitusta oli 6,4 prosenttia kaikissa teksteissä ja eri tekstilajeja tarkasteltuna sormitusta oli narratiiveissa 3,3 prosenttia, virallisissa esityksissä 4,8 prosenttia ja vapaassa keskustelussa 8,7 prosenttia. Sutton-Spence (1994) esitti brittiläisen viittomakielen tutkimuksessaan, että aineistoonsa kerätystä materiaalista jopa 10 prosenttia oli sormittamista. Näiden tutkimusten ja tutkimustulosten prosenttimäärien perusteella voidaan todeta, että sormitetut sanat ovat jotain sellaista, mitä tulkkien on pystyttävä kääntämään. Sormituksen ollessa yleistä viittomakielissä, on hyvä kuitenkin huomioida, ettei sormituksen käyttöä voida suoraan verrata aakkostettujen sanojen ilmaisuun puhutuissa kielissä. Patrie ja Johnson (2011) huomauttavat myös, että sormituksen yleisyys ASL:ssä on paljon yleisempää kuin puhutussa englannin kielessä, sillä yleensä aakkostamista käytetään opetellessa sanojen oikeinkirjoitusta, ei yleisessä jokapäiväisessä kommunikaatiossa. Useat tutkijat ovat todenneet, että sormitus on oleellinen osa viittomakielistä kommunikaatiota (Padden & Gunsauls 2003; Morfordi & MacFarlane 2003; Sutton-Spence 1994). Tutkielmani aineistossa sormitettavien sanojen esimerkkien ja käyttötapojen runsaus osoittikin, että myös suomalaisessa viittomakielessä sormitus on yleistä, ja sitä käytetään monin erilaisin tavoin.

5.1 Tavoitteena sormituksen ymmärtäminen

Kyselyyni osallistumalla tulkit saivat mahdollisuuden pysähtyä tarkastelemaan sormituksen herättämiä tunnekokemuksia ja niiden vaikutuksia työsuorituksiin. Tutkielmani hahmottaa tulkin omia sisäisiä kokemuksia, sormituksen kielellisiä rakenteita ja asiakas-tulkki-suhteen sisältöjä.

Näiden teemojen avulla kuvattiin, millaisia erilaisia vaatimuksia tulkkiin kohdistuu. Dean ja Pollard (2001: 3–5) määrittelevät nämä vaatimukset neljään kategoriaan: ympäristöön liittyviin, kielellisiin, ihmisten välisiin ja yksilön sisäisiin. Näihin vaatimuksiin tulkki itse pystyy vaikuttamaan rajallisesti, lähinnä vain tulkkaukseen ja siihen liittyviin kielellisiin ratkaisuihin, ja tämä onkin yksi tärkeimmistä syistä, miksi tulkin työ koetaan stressaavana.

Tutkielmani tulokset edustivat hyvin taustakirjallisuudessa esiteltyjä aikaisempia tutkimustuloksia (ks. Sutton-Spence 1994; Dean & Pollard 2001; Gile 2009; Patrie & Johnson 2011). Ennen tulkkaustilannetta ennakkotieto asiakkaasta sekä ennako-oletukset tilanteesta, jossa sormituksen ymmärtämisen tiedetään olevan haastavaa, aiheuttivat tulkeille jännitystä ja stressiä. Tilanteet, joissa valmistautuminen oli mahdotonta tai virheellistä aihepiirin laajuuden tai väärin ennakkotietojen takia, koettiin turhauttavana ja ahdistavana. Ennako-oletuksia pidettiin myös positiivisina, jos ne auttoivat tilanteen hallinnassa, ja onnistunut valmistautuminen koettiin myönteisenä tulkkausta tukevana työvaiheena. Tulkkaustilanteen aikana tulkin epävarmuus ja sormituksen ymmärtämättömyyden aiheuttamat tunteet vaikeuttivat tilanteen sujuvuutta ja tulkin suoriutumista. Täytyy kuitenkin muistaa, että epävarmuuden vaikutus tilanteen sujuvuuteen ja tulkin suoriutumiseen perustui nyt pelkästään tulkin omaan kokemukseen tilanteesta, eikä niinkään siihen, miten tulkkaustilanne muiden osallistujien mielestä sujui. Tulkin oma tuntemus vaikeuksista tulkkaustilanteessa ei välttämättä edusta kaikkien tilanteeseen osallistujien käsitystä. Asiakkaat eivät tulkkaustilanteen aikana välttämättä edes huomaa, että tulkki joutuu kovasti pinnistelemaan. Asiakkaan tuottamalla huuliolla sekä asiakkaan ja tulkin välisellä yhteistyöllä koettiin olevan sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia tulkkaustilanteessa. Vastauksissa korostettiin myös laajan työkokemuksen merkitystä sormituksen ymmärtämisen onnistumiselle.

Ympäristön vaikutusta tulkkaustilanteeseen tarkasteltiin tutkielmassa vain käsittelemällä vapaa-ajan ja työtilanteen ilmapiirin eroavaisuutta. Tulkkaustilanteessa ympäristöstä aiheutuvia häiriötekijöitä, kuten taustamelua tai häikäistymistä, ei käsitelty niiden satunnaisen ilmenemisen takia. Tuloksissa sormituksen ymmärtämisen koettiin eroavan vapaa-ajalla ja työssä ollessa. Monet vastaajista kokivat vapaa-ajalla sormituksen ymmärtämisen olevan helpompaa, sillä silloin tulkkausprosessi, kuten kahden kielen työstäminen yhtä aikaa, ei rasittanut kognitiivista kapasiteettia. Vapaa-ajalla tulkit kokivat myös ilmapiirin olevan rennomman, sillä esimerkiksi ymmärtämiseen ei koettu liittyvän pakkoa eikä kiirettä niin kuin töissä. Tämä näkyy esimerkiksi tulososiossa esitetyssä lainauksessa (kysymys 20, vastaus 22), jossa vastaaja toteaa tulkkaustilanteen olevan kuormittava ja paineinen, koska sormitettava sana pitäisi ymmärtää oikein kerralla. Suorituspaineen kokeminen voi olla sitä todennäköisempää, mitä enemmän vertaillaan

omaa suoriutumista myös muiden tulkkien suorituksiin. Tämä voi osaltaan selittää sitä, miksi töissä ollessa koetaan enemmän suorituspainetta.

Lukiessani aikaisempia tutkimuksia tulkkaustyön vaatimuksista havaitsin niissä samansuuntaisia huomioita kuin omassa aineistossani ilmeni. Töissä koetut suorituspainet kuvastuivat vastauksissa, sillä tulkit kokivat, että ongelmatilanteet olisi ratkaistava välittömästi ja heidän olisi kyettävä tuottamaan heti täysin oikein suomenkielinen vastine sormitukselle. Esimerkiksi Hynynen ja muut (2003:70) toteavat, että tulkin on pystyttävä tekemään töissä ollessaan nopeita päätöksiä sekä siedettävä stressiä. Myös Saresvuo ja Ojanen (1988) korostavat, että tulkin on pääasiallisesti tulkattava nopeasti ja virheettömästi, eikä tapahtuneita virheitä aina ole mahdollista korjata. Tulkkien on kuitenkin pakko tehdä harkinnan varaisia valintoja tulkkaus-tilanteessa. Oman lisänsä tulkin työn haasteellisuuteen tuo työn yksinäisyys, sillä tulkit joutuvat selviytymään työssä esiintyvissä ongelmissa yksin ja omatoimisesti.

Kyselyn vastauksissa tulkkien ilmaiset työn kielelliset vaatimukset noudattavat taustakirjallisuudessa esiintyviä vaatimuksia tulkin ammattitaidolle sekä kielikompetenssille tulkkaus-tilanteessa. Tulkin on pyrittävä noudattamaan lähtökielen tahtia, sen vaikeudesta tai nopeudesta huolimatta, jolloin ylimääräiset rasitukset ja yllätykset voivat häiritä hänen keskittymistään. Saresvuo ja Ojanen (1988:88) korostavat, että tulkin työ vaatii jatkuvaa keskittymistä ja haastavan sormituksen ilmetessä, se voi vaatia tulkin tarkkaavaisuuden hetkellisesti kokonaan. Tällöin hän voi helposti kadottaa punaisen langan ehkä muutamaksi hetkeksi, ja tulkkaus-rytmi sekä loogisuus häiriintyvät.

Tulkin työ on lähes aina simultaanitulkkausta, jolloin tulkki joutuu prosessoimaan kahta kieltä yhtä aikaa työmuistissaan. Tulkkaus on kognitiivisesti raskasta työtä, jolloin tulkki joutuu tekemään monta erilaista prosessia samanaikaisesti, esimerkiksi tarkkailemaan molempia kieliä, kuten Gile (2001:3) toteaa. Useat tutkijat, kuten Saresvuo ja Ojanen (1988), Gile (2001;2009) sekä Dean ja Pollard (2001) ovat käsitelleet simultaanitulkkauksessa ilmeneviä kognitiivisia rasituksia. Kyselyn vastaukset osoittivat tulkkien kokeneen työn kognitiivisen rasituksen ja he antoivat useita esimerkkejä juuri tästä ilmiöstä. Tämä käy ilmi esimerkiksi tulosten yhteydessä esitetystä lainauksesta (kysymys 20, vastaus 27), jossa tulkkausprosessin ja suorituspainneiden todettiin hidastavan sekä vaikeuttavan ymmärtämistä. Vastaajat korostivat, että tulkkaus-tilanteen kognitiivinen kuormitus häiritsi sormituksen ymmärtämistä varsinkin silloin, jos sormitus oli yllättävää tai epäselvästi tuotettua.

Yleensä tulkkien kielellisten ja tiedollisten valmiuksien pitäisi riittää käytännölliseen päätöksentekoon selvittää sormituksen ymmärtämisen pulmatilanteista monimutkaisissa tulkkausti-

lanteissa. Lisäksi oikeiden ennakko-oletusten sekä valmistautumisen koettiin tukevan sormituksen ymmärtämistä, mutta epäonnistuessaan ennakoinnista ei ollut hyötyä. Tämänkin tutkielman aineistossa lähes kaikki vastaajat totesivat oletetusti ennakoinnin ja valmistautumisen olevan tärkeää ymmärtämiselle. Myös Carlet (1998) toteaa, että yleensä etukäteen tai tulkkaustilanteessa saadun tiedon avulla tulkit pystyvät antamaan semanttisen merkityksen vastaanottamilleen lauseille. Simultaanitulkkausta on tavallista vaikeampi toteuttaa, jos tulkin vastaanottamassa viestissä on epäselvyyksiä tai tulkkaustilanteessa on haasteita, jos esimerkiksi lähtöteksti ei vastaa ennakkotietoa tai tilanne vaatii tavallista enemmän keskittymistä. Tällaisissa tilanteissa tavanomaista enemmän analysointia vaativa kielen rakenneosa, kuten numerot ja nimet, voivat olla vaikeita ymmärtää. Aineistossa kerrottiin juuri erityistermien ja tärkeiden tilanteeseen liittyvien nimien tietämisen etukäteen auttavan itse tulkkaustilanteessa. Tulosten perusteella voidaankin todeta, että tulkeille voi olla hyvin haastavaa, jos heidän työtehtävänsä käsittelee vierasta ja täysin outoa aihetta. Tällöin he ovat joutuneet luovimaan enemmänkin kokemuksen ohjaaman intuiutionsa kuin kokemuksen synnyttämän ymmärryksensä varassa. Nimet ovat tulkeille ongelmallisia, koska niitä ei yleensä voi ennakoida, niitä toistetaan harvoin ja usein assosiaatiot puuttuvat lähes täysin (Saresvuo & Ojanen 1988:91).

Harhaanjohtava ennakko-oletus siitä, mitä asioita tulkkaustilanteessa tullaan käsittelemään, voi haitata huomattavasti ymmärtämistä. Gile (2009) toteaa, että tulkin ennakko-odotukset voivat johtaa tulkkausta joko oikeaan tai väärään suuntaan, ja tulkki voi ymmärtää kuulemansa väärin. Mikäli sormitettavat sanat poikkeavat aihepiiristä ja tulkin oletuksista, voi se saada tulkin epäilemään itseään. Tämä on huomattavissa esimerkiksi tulososiossa esitetystä lainauksesta (kysymys 14, vastaus 40), jossa aihepiiristä poikkeava sormitus, jolle oli olemassa kiinteä viittoma, teki tulkin epävarmaksi. Patrien ja Johnsonin (2011) mukaan on hyödyllistä muistaa, että mikä tahansa sana voidaan sormittaa, ja saman lauseen sisällä on hyvinkin mahdollista viittoja ja sormittaa sama sana. Tulkeilla on muodostunut koulutuksen sekä työkokemuksen kautta käsitys siitä, millaisia sanoja yleisesti sormitetaan. Esimerkiksi Sutton-Spence (1994) toteaa sormitettavan sanan olevan yleensä sellaisen, jolle ei ole merkitykseltään vastaavaa viittomaa tai jota käytetään kokonaan uuden viittoman esittelyyn. Tästä käsityksestä poikkeavat sormitukset näyttivät aiheuttavan vastausten perusteella tulkeille hämmennystä, ja osa heistä alkoi epäillä omaa ymmärrystään, jos asiakas sormitti jonkin sellaisen sanan, jolle on olemassa vakiintunut viittoma.

Huulion vaikutus sormituksen ymmärtämiseen nähtiin vaikeuttavana tai myös helpottavana. Vastaajat nostivat selkeän ja oikein tuotetun huulion auttavan jopa kieliopillisesti väärin

tuotetun sormituksen ymmärtämistä. Virheellinen tai kokonaan puuttuva huulio häiritsi sormituksen vastaanottamista. Myös Rainò (2001) huomautti, että ilman huuliota viittomisen koetaan olevan epätyypillistä ja myös viittomakielisten mielestä vaikeaa ymmärtää.

Tutkielman taustakirjallisuudessa käsiteltiin kolmea erilaista sormitustyyppiä: tarkkaa, nopeaa ja leksikaalistunutta (Patrie & Johnson 2011; Thumann 2009; Wager 2012). Vastaajista kolme neljäosaa oli huomannut, että kaikkia sormitustyyppiä käytettiin samoin kuin taustakirjallisuudessa. Asiakkaan sormituksen vauhtiin koettiin vaikuttavan sormitustilanteen lisäksi asiakkaan henkilökohtainen tapa tuottaa viittomia. Esimerkiksi hänen ikänsä ja hänelle ominainen viittomistyyli vaikuttivat sormituksen nopeuteen. Keane (2014) on todennut, että viittojen välillä on suurta vaihtelua sormiaakkosten käsimuodoissa, käden asennoissa sormittaessa, millaisia sanoja sormitetaan sekä millaisella ajoituksella käsimuodot ja niiden väliset liikkeet toteutetaan. Osa vastaajista koki, että asiakas hidasti sormitustaan vasta, kun tulkki oli tuonut esille ymmärtämättömyytensä. Syitä tähän voi olla monia, esimerkiksi tuttuus ja sitä kautta oletus, että kyllä tulkki ymmärtää. Lisäksi asiakkaan tapana voi olla tuottaa sormitusta sen kummemmin ajattelematta tilannetta. Vastauksissa myös todettiin, että mikäli asiakas halusi varmistaa tulewansa ymmärretyksi, hän hidasti ja selkeytti sormituksen tuottamistaan.

Edellä kuvatut yhteistyön erilaiset ilmenemismuodot asiakkaan ja tulkin välillä ilmenivät myös kyselyn tuloksissa. Aineistosta välittyi vahvasti, että toimivan yhteistyön koettiin tukevan tulkin toimintaa ja puutteellisen yhteistyön vastaavasti haittaavan sekä altistavan työstressille. Tulkin ja asiakkaiden välisen vuorovaikutuksen toimivuus on hyvin tärkeää tulkkaustilanteen sujuvuuden kannalta. Tällöin kaikki osapuolet tiedostavat, että tilanteen onnistuminen riippuu heistä. Toimiva ja vastavuoroinen yhteistyö koetaan sitä tärkeämmäksi mitä vaativampi tilanne on kyseessä. (Hynynen ym. 2003:182.)

Tulkkaustilanteiden ja yleisesti kommunikointitilanteen kehittämiseksi osallistujien vuorovaikutuksen onnistuminen on tärkeää sekä asiakkaan että tulkkien näkökulmasta. Yhteistyökyky rakentuu luottamukseen ja sitoutumiseen pohjautuviin tekijöihin. Asiakkaan ja tulkin välinen suhde voi muodostua vahvaksi ja vastavuoroiseksi siteeksi esimerkiksi opiskelutulkkauksessa, jossa tavataan lähes päivittäin. Ihannetapauksessa tulkit pystyisivät luomaan pidemmän vakiintuneen asiakassuhteen, mikä lisäisi tulkkaustilanteiden luontevuutta ja molemmin puolta ymmärrystä. Toisaalta taas asioimistulkkauksessa kohtaamiset voivat jäädä satunnaisiksi ja asiakassuhde heikoksi ja etäisemmäksi. Työmoraalilla ja vastuullisuudella halutaan rakentaa luottamusta asiakkaan ja tulkin välille. Tulkit ovat sitoutuneet ammattieettisiin periaatteisiin, joita he noudattavat kaikessa työskentelyssään. Myös Kale ja Larson (1998: 2) painottavat, että

tulkkauksessa olennaisena osana on aina osapuolten keskinäinen luottamus, mutta se ei ole heti automaattisesti läsnä tulkkien ja asiakkaan vuorovaikutuksessa.

Tulkit voivat herkistyä tunnistamaan tunnetiloja, mikä helpottaa asiakkaan ymmärtämistä kommunikoinnin aikana. Tulkkaustilanteessa sanallisen kommunikaation lisäksi välittyy myös sanatonta viestintää. Asiakkaalla saattaa olla myös odotuksia ja toiveita tulkin suhteen, ja jos ne jäävät täyttymättä, syntyy ongelmatilanne helposti (Hynynen ym. 2003:171). Asiakas voi ilmaista tyytymättömyyttään tulkin toimintaan kesken tulkkausten ja näin lisätä tulkin jännitystä ja suorituspainetta. Kyselyn tuloksissa näkyy myös useiden tulkkien herkkä reagointi asiakkaan tyytymättömyyteen. Yleensä asiakkaan ärtyminen lisäsi tulkin painetta suoriutua tehtävästä. Tällaisessa tilanteessa olisi toivottavaa, että tulkki pystyisi pysäyttämään jännitteiden rakentumisen jo tilanteen alussa ennen vakavampien ristiriitojen syntymistä.

Kohdistuuko vastavalmistuneeseen tulkkiin herkimmin odotuksia ja oletetaanko tämän epäonnistuvan? Rohkaiseeko tulkin mahdollinen epävarmuus ja tieto vastavalmistumisesta asiakkaita kyseenalaistamaan tulkin ammattitaitoa? Myös aineistossani yksi vastaaja epäili asiakkaan tarkoituksellisesti testanneen hänen taitojaan todella nopealla sormituksella (kysymys 12, vastaus 2). Tulkkien vastausten perusteella näyttäisi siltä, että tulkin on todistettava taitonsa ja osaamisensa, jotta hän luo halutun vaikutelman osaamisestaan. Lisäksi voisi olettaa, ettei tulkki halua paljastaa epävarmuuttaan asiakkaalle, sillä hän haluaisi, että asiakas näkisi hänet varmana ja luotettavana ammattilaisena.

Tulkin henkilökohtaiset ominaisuudet ja psyykkiset vahvuudet vaikuttavat oman toiminnan hallintaan. Stressaantumisen voi nähdä selviytymiskeinona sellaisissa tilanteista, joissa rutiinimme eivät enää riitä. Nykyisin ymmärretään, että stressin kokemiseen liittyy yksittäisen henkilön kohdalla monimuotoinen kokonaisuus, kuten yksilön mieliala ja asenne. Blumenthalin ja muiden tutkijoiden (2006) mukaan stressin fysiologiset, kognitiiviset ja emotionaaliset reaktiot eivät ilmene yksi kerrallaan, vaan enemmänkin yhdessä vaikuttaen toinen toisiinsa ja paineistavat tulkkaustilannetta sekä huonontavat suoriutumista. Tulkkien kokemalle jännitykselle sekä stressille aineistosta löytyi useampiakin aiheuttajia. Ennako-oletusten luoman stressin vaikutukset näkyivät selvästi aineistossa. Jo ennen tulkkaustilanteen alkamista tulkit ilmaisivat kokemansa mahdollisesti jännitystä sekä kuormittumista, ja ajattelivat jopa epäonnistuvansa ennen varsinaista tulkkaustilannetta. Tästä johtuen he kokivat epävarmuutta ja pelkoa sekä epäilivät omaa osaamistaan tai ymmärrystään tulkkaustilanteen aikana sormituksen alkaessa. Osa pelon aiheista oli selvästi hahmotettavissa olevaa todellisuutta eikä liioittelua. Tällaisissa tilanteissa vastaajat kokivat tekevänsä työtään jännityksen ja pelon alaisena, ja tällöin myös

sormituksen ymmärtäminen oli rajoittuneempaa. Pelon kokemukseen vaikuttaa se, missä määrin tulkki tuntee voivansa kontrolloida asioita.

Dean ja Pollard (2011:9–10) mukaan tulkin on huomioitava myös se, että pystyäkseen olemaan mahdollisimman neutraali tulkkaustilanteessa, hänen täytyy olla tietoinen omista ennakkoluuloistaan, ajatuksistaan ja tuntemuksistaan kyseessä olevaa tilannetta sekä sen osallistujia kohtaan. Tiedostamisen jälkeen hän pystyy käsittelemään tunteensa ja silloin ne vaikuttavat mahdollisimman vähän tulevaan tulkkaustilanteeseen. Kun tulkit tiesivät, minkälaiseen tilanteeseen ovat menossa ja mitä tulkkauksessa on odotettavissa, korostui myönteinen asennoituminen asiakkaaseen ja tilanteeseen sekä luottamus omiin taitoihin. Ennakkotieto tilanteesta vähensi heidän kokemaansa ahdistusta. Tulkkaustilanteen tunteminen etukäteen mahdollisti myös sanastollisten oletusten luomisen, jolloin sormituksen ymmärtäminen tilanteessa koettiin olevan sujuvampaa.

Tulkkaustilanteessa tulkkien kokemat ymmärtämättömyyden aiheuttamat tunteet ovat tuoneet lisäkuormitusta ja ovat vaikeuttaneet sormituksen ymmärtämistä. Tulkkaustilanteen vaativuutta käsittelevät esimerkiksi Dean ja Pollard (2001). He huomauttavat, että tulkille asetetaan korkeita vaatimuksia tilanteessa, jossa hänellä itsellään on vain pieni mahdollisuus vaikuttaa sen kulkuun, sillä muut tilanteen osapuolet määräävät tilanteen tahdin. Dean ja Pollard (2001) toteavat myös, että tulkin vastuu kuormittaa tulkkaustilanteita, sillä tulkin oletetaan tuottavan stressaavassakin tilanteessa korkealaatuista tulkkausta. Myös monet vastaajista totesivat ahdistuvansa joutuessaan pysäyttämään tulkkaustilanteen. Esimerkiksi eräs vastaaja koki sormituksen ymmärtämättömyyden kiusalliseksi ja turhauttavaksi tulkkausprosessin keskeytyessä (kysymys 5, vastaus 37). Sujuvan keskustelutilanteen katkeaminen tulkin sormituksen ymmärtämättömyyden takia aiheutti myös syällisyyttä useissa vastaajista.

Tulkkien vastausten pohjalta voisi ajatella huonojen kokemusten jättäneen jälkensä vastaajiin. Kun negatiivisia kokemuksia karttuu riittävästi tulkille työurallaan, voivat ne vaikuttaa hänen asenteisiinsa. Vastausten perusteella tulkkien käyttäytymisessä oli nähtävissä huonojen kokemusten seurauksena kehittynyt negatiivinen suhtautuminen ikään kuin automaattisesti toistuvana reagoitina ja toimintana haastavissa tilanteissa. Patrie ja Johnson (2011:159) huomauttavat, että negatiiviset kokemukset sormituksen ymmärtämisessä voivat linkittyä kokemustietoon, jolloin tämä tunne voi yhdistyä kaikkiin sormitustilanteisiin ja lisätä ahdistusta. Tällöin ahdistuksesta tulee tulkille osa sormituksen ymmärtämisen kokemuksesta. Koska ahdistus on yhdistynyt aiempiin kokemuksiin, se aktivoituu heti, kun asiakkaan sormituksen tuottaminen alkaa. Myös Hynynen ja muut (2003:164) toteavat asenteiden muuttamisen olevan hankalaa,

eikä kielteisten asenteiden myöntäminen aina ole helppoa. Jos tulkilla on entuudestaan negatiivinen kokemus jostakin tilanteesta tai asiakkaasta, se lisää tulkin kokemaan jännitystä ja stressiä jo ennen tulkkaustilannetta ja sen aikana. Siksi on tärkeää, että tulkki pyrkii tiedostamaan omia ajattelumallejaan ja uudelleen suuntaamaan keskittymistä positiivisiin toimintamalleihin.

Oppimisen ja työssään kehittymisen kannalta paras tilanne on, jos tulkki voi kokea, että hänellä on työssään jatkuvasti mahdollisuus kehittyä. Työkokemuksen koettiin helpottavan sormituksen ymmärtämistä, ja esimerkiksi Geeren ja Keanen (2018) tutkimus vahvistaa käsitystä siitä, että harjoittelulla on merkitystä. Kokemukset ohjaavat tunnistamaan sormituksen laadun – oikeasta ja hyvästä aina puutteelliseen ja epäselvään. Sormitus voi olla epäselvää, mutta ymmärtääkseen edes sen puutteellisuuden on tulkin täytynyt nähdä useita erilaisia asiakkaiden tuottamia sanoja sekä variaatioita sormiaakkosille. Hänen on täytynyt saada kokemuksia siinä määrin, että pystyy arvioimaan sormitusta. Esimerkiksi Keane (2014) sekä Keane ja Brentari (2015) toteavat, että sormituksessa on paljon eroja viittojen persoonallisten tyylien välillä ja eri kielenkäyttötilanteissa. Variaatioiden olemassaolon tiedostaminen pitää tulkin valppaana sormitustilanteissa. Lisäksi variaatioiden näkeminen vahvistaa tulkin sormituksen ymmärtämistä, sillä hän tunnistaa yhden mahdollisen käsimuodon sekä tuottamistavan sijaan erilaisia versioita. On myös hyvä huomioida, että on olemassa sanoja, joille on olemassa useampi lähes samalla tavalla kirjoitettu, mutta merkitykseltään erilainen sana. Mitä enemmän yhtäläisyyksiä sanoilla on, sitä todennäköisemmin ne voivat sekoittua toisiinsa ja tapahtuu väärinymmärryksiä.

Tulkin odotetaan tulkkaavan virheettömästi ja totuudellisesti. Sormituksen ymmärtämättömyys on siis vaikea tilanne tulkkauksen kannalta, sillä tulkin voi olla pakko ymmärtää saamansa sormitus. Ongelmatilanteissa tulkkien kannattaa myöntää epäonnistuneensa ja olla rehellinen ja avoin. Suurin osa tulkkien esittämistä ratkaisukeinoista käsitelivät ensimmäisellä vastaanottamiskerralla ohi menneen sormituksen ymmärtämistä. Nämä keinot (taulukko 7), kuten sormituksen pyytäminen uudelleen ja selventävien lisätietojen pyytäminen, koettiin auttavan tilanteiden selviämistä. Asetaanko kuitenkin joskus tulkkaustilanteen sujuvuus yhden ohi menneen sormituksen edelle? Muutamasta vastaajasta ilmoittivat myös kiertävänsä ymmärtämättä jääneen sormituksen sanomalla jonkin aiheeseen liittyvän yleiskäsitteen, esimerkiksi korvaamalla puheessa esitetyn ukin kutsumanimen viittaamalla häneen vain ukkina.

Työkokemuksen lisäksi tulkin positiivinen suhtautuminen tulkkaustilanteeseen helpotti sormittamisen ymmärtämistä. Ennakolta lietsottu paniikki ja kuvitelmat epäonnistumisesta pahensivat stressiä ennen tilannetta ja sen aikana. Työuran aikana saatu kokemus ja hankaliin

tilanteisiin kehitetyt ratkaisumahdollisuudet tuntuivat helpottavan vastaajia hallitsemaan jännitystään. Kokemuksen myötä on syntynyt osaamista ja tunne, että on pätevä ja hallitsee työnsä. Patrie ja Johnson (2011:164) toteavat kirjassaan, että kokeneemmat tulkit eivät koe yhtä paljon jännitystä kuin aloittelevat. Kun noviisit kokevat jäätyvänsä, kokeneemmat tulkit tuntevat vain vähän ahdistusta ja kokevat, ettei sormituksen ymmärtäminen poikkea juurikaan muiden viittomien ymmärtämisestä. On tärkeää huomata, että ratkaiseva ero näiden ryhmien välillä on työkokemus. Tutkielmani tuloksista on huomattavissa samanlainen jakaantuminen vasta-alkajien ja kokeneempien tulkkien välillä tarkasteltaessa ahdistumista ja tulkin itselleen kasaamien paineiden kokemista. Vastavalmistuneet tulkit miettivät ehkä liikaa omaa suoritustaan eivätkä sitä, että tulkkaus toteutetaan yhteistyönä.

5.2 Työn validiteetti ja reliabiliteetti

Kyselyyni vastasi 50 Suomessa työskentelevää viittomakielen tulkkia. KELAn tilastotietokannan, Kelaston, mukaan Suomessa oli 797 tulkkia vuonna 2019. Heistä 574 oli kuulovammaisten tulkkeja ja 364 kuulonäkövammaisten tulkkeja. Tällä kilpailutuskaudella yksi tulkki voi toimia kahdessa asiakasryhmässä, joten edellä mainittujen ryhmien välillä on päällekkäisyyksiä. Näistä tulkeista osa voi jakaa työaikaansa myös puhevammaisten tulkkauksen puolelle. Tulkkien määrä on Kelaston kautta vaikeasti tulkittavissa myös siksi, etteivät kaikki rekisteröityneet tulkit tee täysipäiväisesti töitä. Joten tarkkaa vastausta siihen, kuinka monta tulkkia työskenteli vuonna 2019 viittomakielen tulkkina, minulla ei ole. Kyselyn jakamiseen käyttämässäni Facebook-ryhmässä on 586 jäsentä ja ryhmässä olemisen kriteerinä on vain suoritettu viittomakielen tulkin tutkinto. Näin ollen en osaa sanoa, kuinka moni ryhmän jäsenistä on tällä hetkellä aktiivisesti töissä. Kuitenkin kaikki kyselyyni vastaajat valitsivat itselleen jonkin työskentelyalueen, jossa ovat tällä hetkellä, joten oletan kaikkien vastaajien olevan tällä hetkellä työssäkäyviä tulkkeja. Facebook-ryhmässä jaetaan useasti jäsenten opintoihin liittyviä kyselyitä, joten en ole yllättynyt, etteivät kaikki jäsenet vaivautuneet vastaamaan juuri minun kyselyyni. Toisena kyselyn jakamisväylänä oli ammattijärjestön jäsenkirje, mutta kaikki työssäkäyvät tulkit eivät kuulu ammattijärjestöön. Yllä esiteltuihin tulkkien lukumääriin nähden 50 vastausta ei ole kovinkaan paljon ja tämä on työn luotettavuuden kannalta suurin ongelma. Tämän tutkielman tulokset antavat yhdenlaisen käsityksen niistä asioista, joilla koettiin olevan merkitystä sormituksen ymmärtämiseen. Tulokset eivät ole yleistettävissä kaikkien tulkkien kokemuksiksi. Tutkielmani

tavoitteena ei ollut kerätä yleistettävää tietoa, vaan henkilökohtaisia kokemuksia ja käsityksiä mainituista teemoista.

Suomessa työskentelevistä viittomakielentulkeista suurin osa on aikuisena viittomakielen oppineita, ja muutamat ovat äidinkieleltään viittomakielisiä kuurojen vanhempien kuulevia lapsia eli CODIA *children of deaf adults*. Muutamat vastaajista voivat siis olla CODA-tulkkeja, sillä viittomakielen oppimisaikaa ei kysytty kyselylomakkeen kysymyksissä. Sormituksen ymmärtämisen eroavaisuutta vapaa-ajalla ja töissä käsittelevät avokysymys ja asteikkokysymys antoivat hieman toisistaan poikkeavat tulokset. Avovastauksissa työn ja vapaa-ajan välinen eroavaisuus korostui, mutta asteikkokysymyksen vastauksissa oli myös muutamia vastaajia, joiden mielestä näiden olosuhteiden välillä ei ollut eroa. Näiden vastausten erot saivat minut miettimään, onko vastaajissa mahdollisesti CODA-tulkkeja. Toisaalta myös pitkä työkokemus voi selittää asteikkokysymysten vaihtelevuutta olosuhteiden suuresta merkityksestä vähäiseen. Muut kyselylomakkeen toisiinsa linkittyvät asteikko- ja avokysymyksen vastaukset olivat yhdenmukaisia.

Laadullisen ja määrällisen analyysin tavoitteet ovat hyvin samanlaiset: kuvata ja ymmärtää tutkielman kohdetta. Tutkielmani tavoitteena oli tarkastella suomalaisen viittomakielen tulkkien kokemuksia sormittamisen ymmärtämisestä sekä siihen liittyvistä haasteista. Laadullisen aineistolähtöisen sisällönanalyysin sekä teemoittelun avulla kuvailin tulkkien avovastauksista nousseita kokemuksia sormituksen ymmärtämisestä helpottavista ja haastavista asioista sekä suhtautumistapoja vaikeisiin tilanteisiin. Määrällisellä analyysimenetelmällä pystyin kartoittamaan tulkkien kokemusten samankaltaisuutta ja heidän kokemustensa yhdenmukaisuutta.

Tutkimuksen reliiabeleudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta ja kykyä tuottaa tutkimuksen avulla tuloksia, jotka eivät ole sattumanvaraisia (Hirsjärvi ym. 2016:213). Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysimenetelmät on esitelty menetelmäluvussa 3 ja niiden perustella tutkimus on toistettavissa uudestaan ja tutkimuksen reliabiliteetti on riittävällä tasolla. Tutkimuksen validiudella tarkoitetaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri sitä, mitä tutkimuksella oli tarkoituksenakin mitata, ja esimerkiksi kyselylomakkeisiin saa sellaisia tuloksia, jotka vastasivat kysymysten asettelua (Hirsjärvi ym. 2016:213). Tutkielmani validius on riittävä, sillä kyselylomakkeeni vastauksista voin arvioida, että kyselylomakkeen oli ymmärtänyt oikein suurin osa vastaajista. Vain yhdessä avokysymyksessä oli vastaukseksi jätetty kysymysmerkki, mutta muutoin vastaukset vastasivat esitettyihin kysymyksiin. Tutkielmani luotettavuutta vahvistaa siinä toteutunut analyysimenetelmätriangulaatio. Se vahvistaa myös osaltaan tutkielman tuloksia, sillä laadulliset avoimien kysymysten tulokset saivat tukea määrällisistä

asteikkokysymyksistä. Molempien analyysien käyttämisen avulla vastaukset ovat syvällisempiä kuin vain yhdellä analyysitavalla toteutettaessa. Tulosten luotettavuutta lisää myös se, että tulokset ovat vastaavia kuin aikaisemmassa taustakirjallisuudessa on esitetty. Lisäksi laadullisen aineiston analyysin luotettavuutta lisäsi aineiston läpikäyminen useaan otteeseen niin, että aineistoon palattiin myös myöhemmissä raportoinnin vaiheissa ja tarkastettiin, ovatko laadullisen aineiston tulokset edelleen samat.

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2016) toteavat, että verkkokyselyn haasteena on se, ettei tutkijalla ole mahdollisuutta tehdä halutessaan tarkentavia kysymyksiä vastaajille tai varmistaa, että he ovat ymmärtäneet tutkimuksessa esitetyt kysymykset yksiselitteisesti. He toteavat, että aineiston luotettavuutta avointen kysymysten kohdalla voi heikentää se, etteivät vastaajat välttämättä pohdi riittävän monipuolisesti tutkittavaan ilmiöön liittyviä eri tekijöitä. Valli (2001: 111) toteaa, että avointen kysymysten heikkous on niihin vastaamatta jättäminen sekä vastaus-ten epätarkkuus, sillä vastaaja saattaa vastata kysymyksen vierestä. Aineistosta huomasin saman ilmiön, sillä en ollut määritellyt avokysymyksiä pakolliseksi vastata, joten kaikissa niissä ei ollut vastausta jokaiselta kyselyyn osallistujalta. Kuitenkin olin tyytyväinen vastausmääriin, sillä pienin vastausmäärä yhden avoimen kysymyksen kohdalla oli 33 vastausta, mutta muissa avoimissa kysymyksissä oli yli 40 vastausta kaikilta kyselyyn osallistujilta. Kyselyn haittapuolia pyrin vähentämään tekemällä kyselyn rakenteen selkeäksi ja muotoilemalla tutkimuskysymykset mahdollisimman huolellisesti. Verkkokyselyn luotettavuutta lisäsi myös se, että kysymykset esitettiin kaikille vastaajille täsmällisesti samassa muodossa, eikä tutkija vaikuttanut läsnäolollaan vastauksiin.

Vilka (2007:164) muistuttaa, että tutkijan on luvattava vastaajille, että tutkimusta varten kerätyt tiedot ovat luottamuksellisia ja että tutkija on vaitiolovelvollinen sekä salassapitovelvollinen aineistoon nähden. Tutkimuksen aikana kaikkien vastaajien on pysyttävä tunnistamattomina. Tutkielmassani vastaajien anonyymius varmistui käytettävän kyselylomakkeen avulla. Sähköinen kyselyalusta Webpropol tallentaa aineiston suoraan anonyymissä muodossa ja esimerkiksi vastaajien nimiä ei kerätty missään vaiheessa. Vastaajien tietoja kartoittavat kysymykset pyrittiin muotoilemaan riittävän laajoiksi kategorioiksi, jotta yksittäiset henkilöt eivät ole tunnistettavissa.

6. LOPUKSI

Maisterintutkielmassani haluttiin selvittää Suomessa työskentelevien viittomakielen tulkkien kokemuksia sormituksesta tulkkaustilanteissa sekä sormituksen vastaanottamiseen vaikuttavia tekijöitä. Tässä tutkielmassa huomio kohdistui ammattitulkkeihin, jotka ovat korkeasti koulutettuja, mutta jotka joutuvat siitä huolimatta joskus ponnistelemaan oman suoriutumisensa kanssa. Tutkielmassani kartoitan myös tulkkien käyttämiä selviytymiskeinoja helpottaa tulkkaustilanteita, joissa sormituksen ymmärtäminen on koettu haastavaksi.

Kyselyni tulokset näyttävät noudattavan taustakirjallisuutta ja yleistä käsitystä siitä, että sormituksen ymmärtäminen koetaan vaikeaksi. Esimerkiksi Kemp (1998), Thumann (2012) sekä Geer ja Keane (2018) toteavat viittomakielen toisena kielenä aikuisena oppivien tuskailvan sormituksen ymmärtämisen kanssa ja Taylor (2002) sekä Patrie ja Johnson (2011) huomauttavat varsinkin tulkkien kamppailevan sormitusten ymmärtämisen kanssa. Aineisto tutkielmaani kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselyyni vastanneista 50 viittomakielen tulkista kukaan ei todennut, että sormituksen ymmärtäminen on aina helppoa ja vaivatonta. Tuloksissa näkyi sormittamisen ymmärtämisen olevan suurimmalle osalle vastaajista haastavaa ja tunteita herättävää. Siksi onkin tärkeää ottaa tämä aihe yleiseen keskusteluun, koska pitää puhua myös epäonnistumisesta, joka saa miettimään, miten asioita voisi tehdä toisin. Avoimen keskustelun avulla niin tulkit kuin opiskelijatkin voivat hyväksyä mahdolliset heikkoudet omissa taidoissaan ja saada tukea toinen toisiltaan. Inhimilliset virheet ovat luonnollisia monimutkaisessa, aikapaineisessa ympäristössä, usein vajavaisen ja epätarkan tiedon varassa suoritettavissa tehtävissä.

Tulkkauksen ja varsinkin simultaanitulkkauksen aiheuttama kognitiivinen kuormitus yhdistettynä tulkkaustyön koviin vaatimuksiin, työolosuhteiden suureen muuttuvuuteen sekä tulkin vähäiseen mahdollisuuteen vaikuttaa tilanteen kulkuun luovat stressaavan työympäristön. Huono hallinnantunne yhdistettynä korkeisiin vaatimuksiin sekä epäsuhta ponnistelujen eli työn vaatimusten ja velvoitteiden sekä palkitsevuuden välillä voi altistaa haitalliselle työstressille. Kiire, suorituspainet ja virheiden pelkääminen voivat muuttua tulkkauksessa uuvuttaviksi, haitallisiksi ja motivaatiota vähentäviksi tekijöiksi. Tärkeää on se, minkälaiseksi tulkit kokevat työn luonteen ja työympäristön, ei niinkään objektiivinen todellisuus. Työn kuormittavuuden, vaatimusten ja tulkin osaamisen tulisikin olla tasapainossa, sillä työhön liittyvä hallinnantunne toisi työtyytyväisyyttä ja edesauttaisi ammatillista kehittymistä.

Sormittamisen ymmärtämisen hankaluuteen vaikuttavat useat tekijät, joita tässä tutkielmassa nostettiin esille. Työn luonteen lisäksi osa syistä liittyy myös tulkin omaan toimintaan, kuten epäonnistuminen valmistautumisessa tai hallitsematon jännitys. Tulkin yksilölliset luonteenpiirteet voivat joko auttaa tai häiritä hänen sopeutumistaan uusiin ja vaihteleviin tulkkaus-tilanteisiin. Bontempon ja Napierin (2011) tutkimus osoittaa, että joustavat perfektionistiset luonteenpiirteet auttavat tulkkiä kehittämään tulkkaustaitojaan. Sen sijaan Deanin ja Pollardin (2001) tutkimustuloksissa osoitetaan omaan suoritukseen kohdistuvilla liiallisilla vaatimuksilla ja epäroinnilla sekä huonolla itseluottamuksella olevan lamaannuttavia vaikutuksia tulkin suoriutumiseen työssään. Siksi on tärkeää, että tulkki tiedostaisi omat luonteenpiirteensä ja oppisi käsittelemään tunteitaan, sillä se auttaa häntä jaksamaan töissään. Joustavalla työskentelytavan valinnalla tulkki pystyisi mukauttamaan toimintaansa muuttuviin tilanteisiin.

Jos taas tulkille karttuu negatiivisia kokemuksia sormituksen ymmärtämisestä työuralla, vaikuttavat ne asenteisiin. Patrie ja Johnson (2011:159) sekä Hynynen ja muut (2003:164) huomauttavat, että asenteiden muuttaminen on hankalaa. Negatiivinen kokemus vaikuttaa tulkin kokemaan jännitykseen ja stressiin jo ennen tulkkaustilannetta ja sen aikana. Tulkin odotetaan kuitenkin tulkkaavan virheettömästi ja sormituksen ymmärtämättömyys on tällöin vaikea tilanne tulkin kannalta. Työuran kautta saatu kokemus ja hankaliin tilanteisiin kehitetyt ratkaisumahdollisuudet tuntuivat helpottavan vastaajia hallitsemaan stressiään.

Olennaista ei ole puhua tulkkauksen sujuvuudesta pelkästään, vaan yhdessä onnistumisesta. Arvioidessaan tulkkaustilanteeseen valmistautumista puolet vastaajista kertoivat asiakkaalla olevan merkitystä tulevan tulkkaustilanteen kannalta. Uusien asiakkaiden koettiin aiheuttavan lähes aina jännitystä. Sen sijaan tutut asiakkaat koettiin tulkkaustilanteen sujumisen kannalta joko stressaaviksi tai helpottaviksi sen mukaan, millainen käsitys heidän sormituksestaan tai käyttäytymisestään tulkeilla oli. Tutkielman tulosten perusteella voidaan todeta, että asiakkaan kanssa epäonnistunut yhteistyö lisäsi hankaluuksia sormituksen ymmärtämisessä.

Tulkit antoivat vastauksissaan paljon esimerkkejä sormituksen käytöstä. Kuitenkaan sormituksen yleisyyttä ei ole tutkittu suomalaisessa viittomakielessä samalla tavalla kuin ASL:ssä ja BSL:ssä. Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksen korpusprojektin aikana kerätty korpusaineisto mahdollistaisi sormituksen yleisyyden tarkastelun suomalaisessa viittomakielessä ja sormituksen varioinnin tutkimisen erilaisissa tekstiaineistoissa. Sormiaakkosviittomien tuottamisessa ja niiden tuottamistavassa on paljon variaatiota, kuten esimerkiksi Keane ja Brentari (2015) huomauttavat. Siksi olisikin tärkeää, että sormituksen tuottamisen sekä sormiaakkosviittomien variaatioita tutkittaisiin enemmän. Näin alan opiskelijoiden ja ammattilaisten taitoa ymmärtää sormitusta voitaisiin tukea parhaalla mahdollisella tavalla.

LÄHTEET:

- Baker, Anne 2016: *The Linguistics of Sign Languages : An Introduction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Baker, Sharon 2010: *The Importance of Fingerspelling for Reading*. Washington D.C.: Gallaudet University.
- Baker-Shenk, Charlotte & Cokely, Dennis 1981: *American Sign Language: A Teacher's Resource Text on Grammar and Culture*. Washington D.C.: Gallaudet University Press.
- Blumenthal, Pamela, Britt, Thomas W., Cohen, Jason, A., Mccubbin, James, Maxfield, Nathan, Michael, Erica, B., Moore, Philip, Obler, Loraine K., Scheck, Petra, Signorelli, Teresa M., Wallsten, Thomas S. 2006: Stress effects on bilingual language professionals' performance – *International Journal of Bilingualism* 10 (4) s. 477-497.
- Boyes-Braem, Penny & Sutton-Spence, Rahel 2001: *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press.
- Brennan, Mary 2001: Making borrowings work in British Sign Language. – Brentari, Diane (toim.), *Foreign vocabulary in sign Languages: A cross-linguistic investigation of word formatio* s. 49–85. New York: Psychology Press.
- Brentari, Diane 2010: *Sign languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlet, Laura 1998: G.V. Chernov's psycholinguistic model in simultaneous interpretation: an experimental contribution – *The Interpreters' Newsletter* 8/1998 s. 75–92.
- Cokely, Dennis 1992: *Interpreting: A sociolinguistic model*. Burtonsville, MD: Linstok Press.
- Cook, Amy P. 2004: Neutrality? No thanks. Can a biased role be an ethical one? – *Journal of Interpretation* s.19–56.
- Davis, Jeffrey 1989: Distinguishing Language Contact Phenomena in ASL Interpretation. – Lucas Ceil (toim.), *The Sociolinguistics of the Deaf Community* s. 85–102. San Diego: Academic Press.
- Dean, Robyn K. & Pollard, Robert Q., Jr. 2001: Application of Demand-Control Theory to Sign Language Interpreting: Implications for Stress and Interpreter Training – *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 6 (1) s.1–14.
- Deuchar, Margaret 1984: *British sign language*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dickinson, Jules 2017: *Signed Language Interpreting in the Workplace*. Washington: Gallaudet University Press. First Published in Great Britain 2014 by Douglas McLean Publishing.

- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Frishberg, Nancy 1994: *Interpreting: An introduction*. Silver Spring: RID Publications.
- Geer, Leah & Keane, Jonathan, 2014: Exploring factors that contribute to successful fingerspelling comprehension. *LREC* s. 1905-1910.
- 2018: Improving ASL fingerspelling comprehension in L2 learners with explicit phonetic instruction – *Language Teaching Research* 22 (4) s. 439–457.
- Gile, Daniel 2001: *The role of consecutive in interpreter training: A cognitive view* – <https://aiic.net/p/377> 6.1.2020.
- 2009: *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Rev. ed. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Pub. Co.
- Heikkilä, Tarja 2008: *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2016: *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hynynen, Heidi, Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2003: Elämä käsillä – Viittomakielentulkin ammattikuva. *Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia* 5. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Jantunen, Tommi 2003: *Johdatus suomalaisen viittomakielen rakenteeseen*. Helsinki: Finn Lectura.
- 2018: Viittomakielet hybridisysteemeinä - hämärärajaisuus ja epäkonventionaalisuus osana viittomakielten rakennetta. *Puhe ja Kieli* 38 (3) s. 109–126.
- Johnston, Trevor & Ferrara, Lindsay 2012: Lexicalization in signed languages: When is an idiom not an idiom? – Rundblad, Gabriella, Tytus, Aga, Knapton, Olivia & Tang, Chris (toim.), *Selected Papers from UK-CLA Meetings* Vol 1 s. 229–248.
- Jokinen, Markku 2000: Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. – Anja Malm (toim.), *Viittomakieliset Suomessa* s.79–101. Helsinki: Finn lectura.
- Kale, Allisun & Larson, Herbert, W. 1998: *The deaf professional and the interpreter: A dynamic duo*. Post-secondary Education for Persons Who Are Deaf and Hard of Hearing Conference. Knoxville, Tennessee.
- Karasek, Robert 1979: Job Demands, Job Decision Latitude, and Mental Strain: Implications for Job Redesign. *Administrative Science Quarterly* 24 (2) s. 285.
- Kelasto = Kelan tilastotietokanta.
http://rapotit.kela.fi/ibi_apps/WFServlet?IBIF_ex=NIT241CL 27.2.2020.
- Kemp, Mike 1998: Why is learning American Sign Language a challenge? – *American Annals of the Deaf* 143 (3) s. 255-259.

- Klima, Edward S., Bellugi, Ursula & Battison, Robbin 1979: *The signs of language*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Lappi, Päivi, 2000: Viittomakielisten lainsäädännöllinen asema. – Anja Malm (toim.), *Viittomakieliset Suomessa* s.79–101. Helsinki: Finn lectura.
- Lepic, Ryan 2019: A usage-based alternative to “lexicalization” in sign language linguistics. – *Glossa: A Journal of General Linguistics* 4 (1) art.23 s.1–30.
- Liddell, Scott K. & Johnson, Robert E. 1989: American Sign Language: The Phonological Base. – *Sign Language Studies* 64 (1) s. 195–277.
- McKee Rachel & McKee David 1992: What's so hard about learning ASL?: Students' and teachers' perceptions. – *Sign Language Studies* 75 s.129–158.
- Morford, Jill P. & MacFarlane, James 2003: Frequency characteristics of American Sign Language. – *Sign Language Studies* 3 (2) s. 213–225.
- Mulrooney, Kristin J. 2002: Variation in ASL Fingerspelling. – Ceil, Lucas (toim.) *Turn-Taking, Fingerspelling, and Contact in Signed Languages* s. 3–23. Washington, D.C: Gallaudet University Press.
- Padden, Carol 1996: Early Bilingual Lives of Deaf Children. – Parasnis, Ila (toim.) *Cultural and language diversity and the deaf experience* s. 99–116. Cambridge; New York, NY: Cambridge University Press.
- 1998: The ASL Lexicon. – *Sign Language and Linguistics* 1 s. 39–60.
- 2006: Learning to fingerspell twice: Young signing children's acquisition of fingerspelling. – Schick, Brenda; Marschark, Mark & Spencer, Patricia (toim.) *Advances in sign language development by deaf children* s. 189–201. Oxford: Oxford University Press.
- Padden, Carol & Gunsauls, Darline 2003: How the alphabet came to be used in a sign language. – *Sign Language Studies* 4 (1) s. 10–33.
- Padden, Carol & Brentari, Diane 2001: A lexicon with multiple origins: Native and foreign vocabulary in American Sign Language. – Brentari, Diane (toim.), *Foreign Vocabulary in Sign Languages: A Cross-Linguistic Investigation of Word Formation* s. 87–119. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Padden, Carol & Le Master, Barbara 1985: An alphabet on hand: The acquisition of fingerspelling in deaf children. – *Sign Language Studies* 47 s. 161–172.
- Patrie, Carol & Johnson, Robert 2011: *Fingerspelled word recognition through rapid serial visual presentation*. San Diego, CA: DawnSignPress.
- Pöchhacker, Franz 2004: *Introducing interpreting studies*. London: Routledge.

- Rainò, Päivi 2001: Mouthings and mouth gestures in Finnish sign language (FinSL). Boyes-Braem, Penny & Sutton-Spence, Rachel (toim.), *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages* s. 4–49. Hamburg: Signum Press.
- Reinikainen, Oona & Rilanto, Anet 2017: *Sormittamisen ymmärtämisen haasteet*. Opinnäytetyö. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. –
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705158229> 20.10.2018.
- Reiss, Katharina, Vermeer, Hans J. & Roinila, Pauli 1986: *Mitä kääntäminen on: Teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rissanen, Terhi 1985: *Viittomakielen perusrakenne*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Roslöf, Raija & Veitonen, Ulla 2006: Tavoitteena toimivat tulkkausikäytännöt. Niina Hytönen & Terhi Rissanen (toim.), *Käden käännteessä. Viittomakielen kääntämisen ja tulkkausenteoria sekä käytäntö* s. 163–180. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.
- Saaranen-Kauppinen Anita & Puusniekka Anna 2006: *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. –
<https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> 10.2.2020.
- Sandler, Wendy & Lillo-Martin, Diane 2006: *Sign Language and Linguistic Universals*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saresvuo, Johanna & Ojanen, Sirkka-Liisa 1988: *Tulkin käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sutton-Spence, Rachel 1994: *The role of the manual alphabet and fingerspelling in British sign language*. Doctoral dissertation. University of Bristol.
- Sutton-Spence, Rachel & Woll, Bencie 1999: *The linguistics of British sign language: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2019: *Tulkausta eri tilanteissa. Asioimistulkkaus*. –
http://www.sktl.fi/kaantaminen_ja_tulkkaus/tulkiksi/tulkausta-eri-tilanteissa/
 25.8.2019.
- Stokoe, William 2001: The Study and Use of Sign Language. – *Sign Language Studies* 1 (4) s. 369–406.
- SVT = Suomen viittomakielen tulkit ry. Asioimistulkkausohjeet. –
<http://www.tulkit.net/ammatti/asioimistulkkausohjeet> 24.8.2019.
- Thumann, Mary 2012: Fingerspelling in a Word. – *Journal of Interpretation* 9 (1) s. 104–126.
- Tapio Elina 2013: *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: a multi-modal view on interaction*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Lingvistiikan ja kielten laitos.

- Taylor, Marty 2002: *Interpretation skills: American Sign Language to English*. Edmonton, Alberta: Interpreting Consolidated.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turner, Graham 1995: The bilingual, bimodal courtroom: A first glance. – *Journal of Interpretation* 7 (1) s. 3–34.
- Valli, Clayton & Lucas, Ceil 1992: *Linguistics of American sign language: a resource text for ASL users*. Washington, D.C. Gallaudet University Press.
- Valli, Raine 2001: Kyselylomaketutkimus. Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin: 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle* s. 100–112. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Valli, Raine 2015: *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Vehkalahti, Kimmo 2014: *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Finn Lectura.
- Vilka, Hanna 2007: *Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Wager, Deborah 2012: *Fingerspelling in American Sign Language: A case study of styles and reduction*. Unpublished thesis. University of Utah.
- Wilcox, Sherman 1992: *The Phonetics of Fingerspelling*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Vogt-Svendsen, Marit 2001: A comparison of mouth gestures and mouthing in Norwegian Sign Language. Boyes-Braem, Penny & Sutton-Spence, Rahel (toim.), *The hands are the head of the mouth: The mouth as articulator in sign languages* s. 9–40. Hamburg: Signum Press.
- Zakia, Richard D. & Haber, Ralph N. 1971: Sequential letter and word recognition in deaf and hearing subjects. – *Perception & Psychonomics* 9 (1B) s. 110–114.

LIITE 1:

TIETOSUOJAILMOITUS TUTKIMUKSESTA TUTKIMUKSEEN OSALLISTUVALLE

Maisterintutkielma

6.3.2019

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, eikä tutkittavan ole pakko toimittaa mitään tietoja, tutkimukseen osallistumisen voi keskeyttää

1. Kyselytutkimus viittomakielen tulkkien selviytymiskeinoista sormituksen ymmärtämisen kanssa

Kyseessä on kertatutkimus ja tulosten arvioidaan valmistuvan vuoden 2019 lopulla.

2. HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELY PERUSTUU

EU:n yleinen tietosuoja-asetus, artikla 6, kohta 1

Tutkittavan suostumus

3. TUTKIMUKSESTA VASTAAVAT TAHOT

Tutkimuksen tekijä:

Laura Pesonen, puh. 040-3820677, sähköposti laura.pesonen@student.jyu.fi

Tutkimuksen ohjaaja:

Tommi Jantunen, puh. 040-8053185, sähköposti tommi.j.jantunen@jyu.fi

4. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Tämän tutkimuksen tavoitteena on kuvailla viittomakielen tulkkien kokemuksia sekä mielipiteitä sormittamisen ymmärtämisestä. Lisäksi on tarkoitus selvittää, mitkä ovat yleisimmät haasteet sormituksessa ja minkälaisia ratkaisukeinoja tulkeilla on selvitä erilaisista tilanteista.

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN KÄYTÄNNÖSSÄ

Aineistoa kerätään webropol-ohjelmalla. Ohjelman kautta voi syntyä tietoja, joista henkilö voi olla välillisesti tunnistettavissa. Kyselyyn vastaajat osallistuvat tutkimukseen yhden kerran vastamalla sähköisessä muodossa olevaan kyselylomakkeeseen. Tutkimukseen osallistuminen kestää vastaajan vastausten laadusta riippuen noin 15-30 minuuttia.

6. HENKILÖTIETOJEN SUOJAAMINEN

Tutkimuksessa kerättyjä tietoja ja tutkimustuloksia käsitellään luottamuksellisesti tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tietojasi ei voida tunnistaa tutkimukseen liittyvistä tutkimustuloksista, selvityksistä tai julkaisuista. Avovastauksia voidaan käyttää suorina sitaatteina, ja jos vastauksissa puhutaan tunnistettavissa henkilöistä, tutkimustulokset anonymisoidaan tutkimusten esittämisen vaiheessa.

Tutkimusaineistoa säilytetään Jyväskylän yliopisto tutkimusaineiston käsittelyä koskevien tietoturvakäytänteiden mukaisesti.

7. TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksesta valmistuu opinnäytetyö, joka talletaan JYX-julkaisuarkistoon.

8. TUTKITTAVAN OIKEUDET JA NIISTÄ POIKKEAMINEN

Tutkittavalla on oikeus tehdä valitus Tietosuojavaltuutetun toimistoon, mikäli tutkittava katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä on rikottu voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä. (lue lisää: <http://www.tietosuoja.fi>).

9. TUTKIMUSMATERIAALIN SÄILYTTÄMINEN JA ARKISTOINTI

Suoria henkilötietoja ei synny ja mikäli välillisiä henkilötietoja syntyy, ne poistetaan tutkimustulosten käsittelyvaiheessa. Tutkimusmateriaalia ei arkistoida, ja materiaali hävitetään tutkimuksen valmistuttua.

LIITE 2:

Kyselytutkimus viittomakielen tulkkien selviytymiskeinoista sormituksen ymmärtämisen kanssa

Käsittelen tutkimuksessani viittomakielen tulkkien selviytymiskeinoja sormituksen ymmärtämisessä. Sormitus on lingvistinen ominaisuus viittomakielissä ja sillä tarkoitetaan puhutun kielen aakkosten esittämistä konventionaalisten käsimuotojen avulla. Tutkimuksen tavoitteena on kuvailla viittomakielen tulkkien kokemuksia sekä mielipiteitä sormittamisen ymmärtämisessä sekä siihen liittyvissä haasteissa. Haluan myös kartoittaa, mitkä ovat yleisimmät haasteet sormituksessa ja minkälaisia ratkaisukeinoja on selvitä erilaisista tilanteista.

Vastaamalla kyselyyn suostun siihen, että vastauksiani voidaan käyttää tutkimustarkoituksiin. Tutkimuksen tietosuojailmoitus on saatavilla tästä.

1. Ikäsi
2. Kuinka kauan olet toiminut viittomakielentulkkina?
3. Millä tulkkaukspalvelualueella toimit tulkkina?
4. Onko sormituksen ymmärtäminen helppoa ja onnistuu ensimmäisellä kerralla? 1-5
5. Jos et ymmärrä sormitusta, miten se vaikuttaa tilanteeseen ja sinun toimintaasi? AVOIN
6. Mitä keinoja sinulla on ratkaista/helppottaa tilannetta, jossa koet epävarmuutta? AVOIN
7. Onko viittojan huuliolla vaikutusta sormituksen ymmärtämiseen? 1-5
8. Jos koet, että huuliolla on vaikutusta, millä tavoin? AVOIN
9. Yleisimmät sormitukset ovat nimet ja sanat, joille ei ole viittomaa. Mitä muuta olet huomannut sormitettavan? AVOIN
10. Onko yllättävien sanojen sormittamisen ymmärtäminen vaikeampaa kuin yllämainittujen yleisempien sormituskohteiden? 1-5
11. Noudattaako sormitus mielestäsi aina kirjoitetun sanan muotoa? 1-5
12. Sormitus voidaan jakaa kolmeen erilaiseen luokkaan: Tarkka sormitus: tarkoitetaan hidasta ja selkeää sormitusta, jota käytetään esimerkiksi silloin kun ihmiset esittelevät itsensä ja haluat kertoa selkeästi oman nimensä. Nopea sormitus: on nimensä mukaisesti nopeammin

tuotettua ja sitä käytetään silloin, kun oletetaan, että sormitettavat sanat ovat jo kaikkien tiedossa, eikä niiden tuottamisessa tarvitse olla niin tarkka. Leksikaalistunut sormitus: oma ryhmänsä ja sillä tarkoitetaan sormitusta, joka on muuttunut kiinteäksi ilmaisuksi, eikä välttämättä enää tarkoita pelkästään vain esittämäänsä sormiaakkosta. Oletko itse huomannut työssäsi eri tyyliä sormituksia ja pystytkö määrittelemään niiden käyttötilanteita? AVOIN

13. Kuinka paljon työkokemus mielestäsi helpottaa sormittamisen ymmärtämistä? 1-5
14. Mikä on valmistautumisen vaikutus sormituksen ymmärtämiseen? AVOIN
15. Auttaako ammatillinen itsevarmuus ymmärtämään sormitusta paremmin? 1-5
16. Onko tutun viittojan sormitusta helpompi ymmärtää kuin vieraan ihmisen? 1-5
17. Vaikuttavatko ennako-oletuksesi tilanteesta/asiakkaasta sormituksen ymmärtämiseen? 1-5
18. Jos koet ennako-oletuksilla olevan vaikutusta tilanteeseen, kuinka ne vaikuttavat? AVOIN
19. Onko sormituksen ymmärtämisessä eroa vapaa-ajalla ja työssä ollessa? 1-5
20. Mikäli sormituksen ymmärtämisessä on eroa vapaa-ajalla ja töissä ollessa, kuinka? AVOIN

Kiitos vastauksesta!